COMMENTARIVS

IN EPISTOLAM PAVLI AD GALATAS, SCRIPTVS

A

NICOLAO HEMMINGIO.

Si Filius uos liberauerit, uerè liberi eritis, Iohan: 8.

VITEBERGÆ

ANNO M. D. LXIIII.

SPLENDORE GENERIS, PIETATE ET VIRTVTE PRÆSTANTI VIRO, DOMINO GEORGIO ROSENKRANTS SENATORI REGNI DANIÆ SAPIENTISSIMO, DOMINO DE ROSENHOLM, SVO PATRONO AC DOMINO, GRATIAM ET PACEM PRECATVR NICOLAVS HEMMINGIVS.

CVM PAVLVS *Apoſtolus adhortatur, Vt preces fiant pro regibus & alijs omnibus in eminentia conſtitutis, quo tranquillam & quietam Vitam degamus in omni pietate & honeſtate, magnas ſanè res paucis Verbis comprehendit. Non enim tantum docet in quem finem ordinarit Deus magiſtratum,*

ſtratum, tum omnes pios potiſſimùm occupatos eſſe oporteat. Etſi autem tempore Pauli tot ferè erant Eccleſiæ hoſtes, quot erant magiſtratus: tamen inter ordinationem Dei & Sathanæ confuſionem permagnum eſt diſcrimen. Paulus igitur ipſum conſilium Dei ordinantis gradus gubernatorum in mundo conſiderans, preces pro magiſtratu præcipit fieri, vt tandem veluti è graui ſopore excitatus, magiſtratus cogitet ſe miniſtrum Dei eſſe, vt ea faciat quæ Deo grata ſunt & humanæ ſocietati ſalutaria. Ab hoc fine longè aberrant iſti, qui ocium, vtinam ocium tantùm, ſectantes, ſuſq; deq; ferunt quomodo reſpublica adminiſtretur: qui olim iuſto iudici rationem ſuæ adminiſtrationis reddent. Quare cuicunq; magiſtratui pie-

tas

tas cordi est, is Paulum docentem audiat, ab eoq; discat in quibus occupari ipsum oporteat, modò diuinum illud munus sibi commissum ritè administrare velit. Non frustra dictum est à domino: Ego dixi Dij estis. quibus verbis Dominus significat diuinum esse officium quod gerit magistratus: in cuius rei testimonium illi suum diuinum nomen impertit. Ac si diceret: non vestra potentia, non vestra sapientia, non vestris consilijs imperia constituuntur, retinentur, conseruantur, & sunt salutaria generi humano: Sed à me qui Rex sum Regum & Dominus Sebaoth, vobis traduntur, per me retinentur, & propter me conseruantur & sunt salutaria. Ego enim sum qui constituo reges: ego sum qui do salutem regibus:

ego sum per quem vos reges regnatis: in cuius rei euidens testimonium vobis meum diuinum nomen communico, vt Dij appellemini. Cùm igitur Deus ornet magistratum societate sui nominis, seueriſsimè postulat, vt huic sanctiſsimo & augustiſsimo titulo factis respondeat. Non ergo Princeps aut magistratus vocem ATREI indigniſsimam homine imitetur, qui ait: Sanctitas, pietas, fides priuata bona sunt, qua iuuat eant reges: Sed potius sanctiſsimo Regi Ioſaphat obtemperet, qui ita à se constitutos gubernatores alloquitur: videte quid agatis, Non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei, & quodcunq; iudicaueritis in vos redundabit, sit igitur timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non enim

enim apud Dominum Deum noſtrum iniquitas eſt, nec perſonarum acceptio, nec acceptio munerum. Vtinam hæc admonitio locum haberet apud omnes qui magiſtratu funguntur, & Chriſtiano nomine gaudent: certe minus eſſet tyrannidis, minus crudelitatis, nec tot miſeri homines iniquis premerentur iudicijs.

Sed quænam ſunt illa in quibus maximè pius magiſtratus occupari debet? Paulus quatuor ordine enumerat, dum iubet preces pro regibus, & ijs qui in aliqua eminentia conſtituti ſunt fieri, vt tranquillam, inquit, & quietam vitam degamus in omni pietate, & honeſtate. Primùm eſt igitur tranquilla vita: Secundum, quieta vita: (nam inter tranquillam vitam

& quietam discerno) Tertium, pietas: Quartum, honestas.

Prima igitur cura magistratus erit vt tranquillam vitam degamus. Est autem vita tranquilla, cum totum reipublicæ aut regni alicuius corpus pace fruitur, & non infestatur ab externis hostibus. In hunc finem Deus magistratum potentia & armis munit, vt se hostibus, si quando tranquillitatem reipublicæ labefactare volunt, opponat. Nam tum demum iustum erit bellum, quando suscipitur religionis, legum & subditorum defensionis gratia. Quare magistratus qui hîc stringit gladium in hostem, minister Dei est & bona conscientia hostem inuadere potest. Magistratus igitur qui Deum timet sciat suum officium esse, vt vice Dei hostem repellat,

lat, quo subditis tranquillam vitam degere liceat.

Secunda cura magistratus erit vt subditi quietam degant vitam. Est autem vita ἡσύχιος hoc est quieta, cum singuli status & ordines, atq; singuli homines propria agunt, & propria curant sine πολυπραγμοσύνῃ. Opponitur enim ἡσυχία hoc est, quies curiositati: id quod satis liquet ex Pauli dicto: Contendite ἡσυχάζειν hoc est, quieti esse, seu vt ipse se interpretatur πράσσειν τὰ ἴδια quod est res proprias agere. Agimus autem res proprias quando singuli nostrum officium facimus, & nostrum statum honestè tuemur sine aliorum contemtu & detrimento. Quantus autem hic labor requiratur in magistratu, præsertim in tanta perturbatione omnium

ſtatuum, et tanta hominum peruerſitate, non eſt difficile iudicare. Reſpublica lyræ haud diſſimilis videri poteſt, & magiſtratus tibicini. Vt enim modulatio concinna, & varia ſoni ſuauitas lyræ percipitur, cum fidicen neruis increpet, ſingulosq; aptè percurrat: Ita Harmonia concinna & ſuauis eſt reipublicæ, quando magiſtratus diuerſos hominum ordines, qui inſtar neruorum ſunt, quoſq; intra ſuos limites continet, ac ita legibus temperat, vt vnicuiq; debitum temperamentum adhibeatur. Contrà verò ſi fidicen neglecta chordarum proportione lyram percuſſerit, ſonus editur ingratus & inſuauis: Ad eundem planè modum ſi ordines hominum diuerſi in republica ſibi permittuntur, nihil profecto eſt inſuauius, nihil pernitioſius.

Si

Si igitur fidicini probro vertitur quando parum aptè chordas in lyra resonare facit, multò magis dedecori erit magistratui, si legibus & prudentia singulos ordines hominum in republica non moderatus fuerit: ita vt sit debita quædam proportio: sine qua nullus concentus, hoc est, concordia esse potest. Eodem pertinet illorum sententia, qui rempublicam cantui ex multis sonis diuersis constanti, & magistratum musico moderatori cantus comparant: vt enim in cantu cùm plures soni & diuersi aptis proportionibus ordinantur, harmonia auditu iucunda nascitur. Et contrà cùm imperitus musicus sonorum proportiones non rectè moderatur nihil inamœnius esse potest: Ad eundem modum cum plures ordines hominum, vt

senato-

ſenatorius, equeſter, & plebeus (hos enim Cicero numerat) mutuis officijs ſociantur, ſeruata cuiuſq; ordinis dignitate, ſuauiſſima redditur humana ſocietas. Contra verò vbi vnus ordo hominum plus æquò euehitur, & reliqui nimium deprimuntur, fieri non poteſt vt incolumis ſit humana ſocietas: Sed metuenda eſt pernicioſa quædam diſonantia, quam tandem ſequetur miſera corporis totius reipublicæ dilaceratio, huc ergo magiſtratus ſua conſilia conuertet, vt debita ordinum hominum in republica ſeruari proportio poſſit. Hoc quàm difficile ſit factu experiuntur, qui rectè imperare didicerunt. Hic enim concentus & ordinum harmonia non conſeruatur ſine ſingulari ſapientia & prudentia magiſtratus. Nam non omnes in offi-

cio

cio retinentur vno eodemq; modo. Alij enim beneficentia, alij honoribus, alij pœnis magis flectũtur. Quare veteres rectè sensisse puto, qui tribus rempublicam conseruari dixere: εὐεργεσίᾳ τιμῇ καὶ τιμωρίᾳ. Porrò vbi magistratus seu princeps hunc statuum seu ordinum hominum in republica ordinauerit concentum, ad singulos se conuertet, studebitq; vt singuli quieti sint & propria agant, faciantq; quæ officij ratio & vocatio postulare videtur: idq; vel ex præscripto legum, vel ex dicto magistratus, qui viua quædam lex est. Hîc proinde constitutis singulorum artificioruu inspectoribus (quos Athenienses ἐπισκόπους appellarunt) curabit vt absit in artificibus impostura, vt iusta sit emtionis & venditionis ratio. quod vbi

non

non fit paulatim respublica ad ruinam tendit. Nam quando permittitur auaris, vt ipsi suis rebus imponant precium, statim æqualitas euertitur, sine qua societas humana conseruari non potest. Quod de artificibus dixi, etiam intelligi volo de diuitibus, qui prouentos suos annuos vendunt. His si permittitur suis mercibus imponere precium, magna sequentur incommoda. Rem vno saltem declarabo exemplo. Diues aliquis vino aut frumento abundans quærit emtorem, qui forte statim precium soluere non potest. Hîc emtor vt fauorem diuitis redimat, aut alia commoda consequatur emit carius, quàm pro ratione prouentuum anni res emi posset. Quid hic fit? alij audientes quod iste tanti vendiderit suum vinum aut frumentum,

tum, seu quicquid aliud esse potest, imitantur exemplum in totius reipublicæ certissimum damnum. Hic si magistratus non cohercèt legibus tales publicos fures, quietem suorum subditorum non quærit, sed sinit vt alios alij iniquè opprimant. Quod ne fiat oportet in republica bene constituta æstimatores constitui, eosq; pios et iustos, qui non vnius ordinis hominum rationem haberent, sed totius reipublicæ & omnium partium eius æqualem curam, vt seruetur æqualitas.

Tertia cura magistratus erit religionis, Etsi autem religionis cura prima & præcipua est censenda: tamen ideo etiam in tertium locum reiecit PAulus, quia hæc finis esse debet tranquillæ & quietæ vitæ, atq;

atq; adeo totius ſocietatis humanæ: Sicut piè cecinit Stigelius & vir & Poëta optimus:

Vtq; alios alij de relligione docerent,
Contiguas pietas iußit habere domos.

Itaq; preclarè Pythagoricus quidam dicebat regem debere eſſe bonum στρατηγὸν, καὶ δικαστὴν, καὶ ἱερέα, hoc eſt, imperatorem, & iudicem, & ſacerdotem. Hanc ob cauſam regibus Iſraël cura conſeruandæ religionis commiſſa eſt, Ita enim ait Dominus Deus: Quum autem ſederit Rex ſuper ſolium regni ſui, ſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine Libri, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecum, legetq; illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba &

Cere-

Ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt, nec eleuetur cor eius in superbiã super fratres, neque declinet in partem dextram aut siniſtram, vt longo tempore regnet ipſe & filij eius ſuper Iſraël. Sed quid opus eſt multis in re manifeſta? hoc igitur ſciat magiſtratus. Si non religionis conſeruandæ & propagandæ curam habuerit, fidem abiecit & eſt infideli deterior. Nam ſi is, iuxta Pauli ſentẽtiam, qui vnam familiam negligit fidem abnegauit, quid dicendum eſt de illo qui tot domorum, tot prouinciarum, tot Regionum curam abiecit? Nec ſe iuſtè excuſare poteſt, qui dicit ſe corpora & facultates ſubditorum conſeruare, eáque curare quæ pertinent ad hanc ciuilis conſuetudinis incolumitatem. Nam hoc perinde eſſet ac ſi pater ſe

suo functum officio diceret, Si liberorum corpora benè saginaret, neglecta potiori educationis parte, quæ est educare liberos in timore & correptione Domini: quam partem qui negligit à Paulo Apostolo Ethnico deterior pronunciatur. Si enim bonus Princeps pater patriæ censetur, debet profectò suis subditis paterna officia inter quæ Primum & maximum est Dei gloriam propagare inter subditos, vt non solum viuant, sed vt beatè fœliciterq; viuant. Quod sanè fieri non potest, nisi summa religionis cura fuerit. Hæc cura in multis Sanctis Regibus & principibus effecit, vt & scholas pias erigerent, et pios Doctores alerent, qui essent interpretes verbi Dei & informatores eorum qui postea Ecclesijs pastores præficerentur, & vt alia, quæ sunt plurima,

exempla prætereamus, domesticis cõtenti simus. Christiernus primus eius nominis, Daniæ Norvegiæ et Sueciæ Rex ante annos 84. hanc Haffniensem Academiam erexit, hoc consilio, vt esset veluti officina quædã in qua formarentur ingenia & mores eorum qui postea in Ecclesia Dei custodes doctrinæ essent. Et quãuis eo seculo vera religio Paparũ superstitionib. tantum nõ oppressa fuit, tamen laudandũ est studiũ pij Regis qui fecit quãtum in se fuit. Hunc secutus est filius Rex Ioannes et nepos Christiernus secũdus, qui, quãtum ad Academiæ nostræ conseruationẽ attinet, etiam meruerũt suam laudem: Etsi adhuc Papalibus tenebris omnia plena erant. Hos secutus est Fridericus Primus, qui vt pacis studiosus erat: Ita etiam Patronus &

defensor fuit piorum ministrorum verbi. Nam hoc rege regnante latius sparsit se doctrina Euangelij, quæ à tenebris vindicata Witebergæ ad alias quoq; nationes cito transuolauit. Et quia difficilius fuit in principio superstitionem Papisticam penitus abolere, fecit pius Rex quod potuit, & aduersus iniustam vim defendit eos qui puræ religionis elementa in his regnis tradiderunt. Fridericum primum secutus est Christiernus tertius, qui statim in initio suæ gubernationis cogitauit de reformandis Ecclesijs, Ac omnium primum, ordinatis Episcopis pijs & doctis in omnibus Diæcesibus, erexit hanc Academiã Haffnienſem ferè collapsam, & magnis sumtibus accersiuit homines doctos, qui religionem et alias honestas artes

& disciplinas docerent. Huic succes-
sit Fridericus secundus sanctissimi pa
tris vestigijs insistens. Nam & huius
potissima cura est, vt conseruetur pu-
ritas doctrinæ in Scholis et Ecclesijs.
Hæc pars officij magistratus non so-
lum ad summum magistratū pertinet,
sed etiam ad singulos suo ordine, atq;
adeo ad patresfamilias quoq;. Nam si
cultus Dei finis est & conditi huma-
ni generis, & redemti, nemo non vi-
det omnium interesse cultum Dei
promouere pro viribus. Sed habita
vocationis cuiusq; ratione.

Quarta cura Magistratus erit ho-
nestatis, hanc enim Apostolus pietati
subiungit. Nam à pietate vera hone-
stas dependet. Vocabulum σεμνότης
quo Paulus vtitur duo complectitur.

Nam & omne officij genus inter homines, & honestam quandam morum grauitatem significat. illud locum habet in mutuis hominum commercijs, ne quid turpiter aut indecorè aut flagitiosè fiat: Hæc reuerentiam suauitate morum hominibus conciliat. Quàm sit autem necessaria vtráque virtus in humana societate ex eo patet, quòd vicia cum his pugnantia humanam societatem turpissimè commaculent. Quare rectè secundus finis tranquillæ & quietæ vitæ à Paulo statuitur hæc honestas, quæ & in omni officij genere versatur, & reuerentiam quandam in moribus & singularem grauitatem postulat. Huc ergo magistratus incumbet vt post religionis curam hanc honestatem tueatur. Sed quomodo hoc magistratus

efficiet

efficiet in tanta morum corruptione? Lege, exemplo, pœna. Lege prohibeat iniusta, vt fraudes in commercijs & turpitudinem in moribus, & præcipiat honesta vt candorem & morum grauitatem. Exemplo confirmet quod lege statuit, hoc est, ipse magistratus se ipsum statuat viuum omnis probitatis exemplar: Quod sanè multo efficatius est quauis lege. Verissimè enim dictum est à Poëta. Regis ad exemplar totus componitur orbis. Nam quod in regibus vident subditi, siue honestum sit siue turpe, imitari gestiunt. Pœna castiget ex æquo honestatis contemtores, ex æquo castigationem ideo adhibendam iudico, quia si vni parcitur, & in alium seuitur, iuxta vulgo notum versiculum, dat veniam coruis vexat

censura columbos, vilescunt leges, contemnitur magistratus authoritas, laxatur disciplina, & mali occasionem securius peccandi inde accipiunt. Quare longè præstaret nullas leges ferre, quàm voluntatem legum non exequi. Hæc officij magistratus pars etiam requirit, vt magistratus iuuet ministros Euangelij ad conseruandam disciplinam, & castigationem Ecclesiasticam, tametsi enim distincta est pœna Ecclesiastica à pœna ciuili: tamen sine magistratus opera conseruari nequit disciplinæ Ecclesiasticæ iusta seueritas. Quare magistratus, si huic rei manum non adhibet, partem officij sui negligit, & facit opus Domini fraudulenter.

Hæc de partibus officij magistratus,

ſtratus, clariſsime vir, ideo expoſui, non vt te doceam, qui pietate vera & magna eruditione excellis: Non vt te quaſi ceſſantem ſtimulis excitem, qui magnam laudem apud omnes, qui te norunt, iuſticiæ & æquitatis obtines: Sed potius, vt qui hæc lecturi ſunt, tuo exemplo excitentur ad præſtandum officium, hoc eſt, vt gubernatores rerumpublicarum ſinguli ſuo ordine cogitent ſeriò quid ſuum officium requirat, ne iuſto iudici Deo aliquando iuſtas pœnas neglecti officij ſint daturi. Nec Libertini, peſsimum hominum genus, ſunt audiendi, qui prætextu libertatis Chriſtianæ anarchiam & omnium ſcelerum impunitatem in mundum inuehere conantur. Non enim intelligunt miſeri Chriſtianam libertatem

finitam esse, & intra certos limites claudi. Quemadmodum Paulus in hac nobili Epistola ad Galatas scripta luculentè docet. Nam & præcipit vt stemus in libertate parta sanguine Christi, & monet ne carni prebeamus occasionem libertatis prætextu. Quod si fecerimus libertate excidimus, & denuò serui peccati efficimur: Iuxta hoc Domini dictum. Qui facit peccatum seruus est peccati. Porrò commentarium hunc clarissime vir, in Epistolam Pauli ad Galatas, quæ continet præcipuas partes doctrinæ Ecclesiæ videlicet de iustificatione nostri coram Deo, de libertate Christiana, & de officijs Christianorum inter sese, sub tuo nomine in lucem emittere volui, vt aliquod signum gratitudinis erga te meæ extaret:

taret: qui mihi olim, dum vnà in florentissima Schola Vuitebergensi viximus aliquot annos, plurima beneficia contulisti: Quorum memoria perpetuò apud me manebit.

Rogo igitur vt hoc munus qualecunque, signum animi mei erga te, boni consulas, ac me solita beneuolentia complectaris, memor veteris nostræ consuetudinis & studiorum communium. Vale vir Clarissimè ac patrone obseruande vna cum castissima ac pyssima tua coniuge Dorothea Lange ex antiqua & nobili familia Langonum oriunda. Hafnia.

Anno Domini 1564.

Mense Octobri.

Argu-

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM PAVLI AD GALATAS.

VT EPISTOLÆ HVIVS ad Galatas ſcriptæ facilior habeatur aditus, quatuor nobis in initio expetenda, & explicanda uidentur. Primum, quis quantuſq; ſit huius epiſtolæ autor: unde autoritas ſcriptionis dependet. Secundum, quæ fuerit ſcribendi occaſio: cuius obſeruatio ad tractationis ordinem rectè intelligendum permultum facit. Tertium, quis ſit ſtatus, ſeu quæſtio principalis: ex quo & genus cauſæ cognoſcitur, & totius orationis conatus, hoc eſt, finis & ſcopus ultimus diſcerentis apparebit. Quartum, quæ ſit methodus, ſeu quod idem eſt, quis ſit tractationis ordo: ſine quo diſputationis neruus nequaquam deprehendi poteſt. De his igitur quatuor, eo quo propoſita ſunt ordine, dicendum eſt.

DE AVTORE HVIVS EPISTOLÆ.

Electum illud Dei organum Paulus Apoſtolus, neque ab hominibus, neque per hominem, ſed per

per Iesum Christum uerum Deum & uerum hominem immediatè ad Apostolatũ uocatus (quemadmodum habet huius epistolæ Epigrapha, & uocationis Paulinæ expositio in Actis Apostolicis capitibus 9. 13. 22. & 26.) autor est huius Epistolæ. Vnde haud obscurum est, summam esse huius Epistolæ autoritatem. Non enim secus accipienda sunt quæ hic promit Dei spiritus, per Paulum, quàm ea quæ ab ipso Domino sunt prodita, Quapropter omnia quæ continentur in hac Epistola atque in alijs Pauli scriptis eius esse authoritatis sciamus, ut in dogmatibus confirmandis & refutandis erroribus, tantùm habeant robur, quam uox Dei patris quæ de cœlo sonabat. Vox enim Pauli nihil aliud est, quam filij Dei sonus: quem Pater cœlestis uult totum mundum audire iuxta illud. Hunc audite. Hinc igitur est, quod quicquid incidit in disputationis alicuius tractatione apud Paulum, habeat pondus & robur ex Dei spiritu. Ex quo fit ut tam multiplex incidentium doctrinarum obseruatio in Paulina lectione necessaria sit. Nam dum unam aliquam quæstionem tractat Paulus, multa per occasionem incidunt: quæ uarias doctrinas, & admonitiones diligentibus lectoribus suppeditant. Quam ob causam diligenter obseruandum est inter locos proprios, hoc est, eos quos ex proposito tractat Apostolus, & locos incidentes: qui per occasionem

nem inferuntur, ne confusio discentium ingenia perturbet, ac properantes remoretur. Quod de scriptis Pauli dixi, id etiam intellectum uolo de Moysis, Prophetarum, & Apostolorum concionibus. Nam & hi omnes testimonium diuinum habent, quod Christi uerbum adferant.

DE OCCASIONE.

Occasione scriptionis obseruata rectius intelligetur quæstionum ordo, & orationis œconomia. Hanc autem scribendi occasionem habuisse Paulum, & Theodoretus testatur, & ipse contextus Epistolæ conuincit: Cùm Paulus docuisset Galatas & ueram Euangelij doctrinam de gratuita salute sola fide obtinenda, & Christianam libertatem, atque alio docendi gratia, urgente Apostolatus munere, commigrasset, quidam ex Iudæis credentes, adhuc tamen zelo erroneo paternarum legum occupati, persuaserant multis in Galatia fidelibus recipiendos esse ritus Mosaicos, circumcisionem, sabbatha, & neomenias, & falsò docuerant Euangelium nihil prodesse, nisi simul reciperentur ritus isti Mosaici. Obtinuerunt autem istud apud Galatas hoc modo. Dixerunt non oportere Paulo tantùm credere, qui nuper prodijt unus ex Apostolorum discipulis, sed Petro potius, Ioanni, Iacobo &c. qui ab ipso Christo trien-

triennium edocti non prohibuerunt ritus legales. Deinde addiderunt quòd ipse Paulus suum Timotheum qui Græcus erat, circumcidisset. Tametsi autem uerum fuit Apostolos permisisse ritus Legales ad tempus, idq; propter infirmitatem hominum, præsertim Iudæorum qui conuersi erant ad fidem Christi: tamen Pseudoapostoli maligne aquisi sunt ista permißione, & miserè imescabant ac fascinabant Galatas, ac si istos ritus requirerent Apostoli, ut qui ad iusticiam coram Deo consequendam facerent, ac si iusticia illa, qua coram Deo iustificamur, conflari deberet ex fide Christi, & obedientia rituum legalium, tanquam ex causis seu partibus.

DE STATV.

Status in hac Epistola principalis est, quod sine Legis operibus sola fide in Christum iustificentur credentes. Hoc statu confirmato stat & consistit huius Epistolæ conatus, seu finis, nimirum uindicatio libertatis Christianæ. Non enim aliud consilium Paulo fuit in hac Epistola, quàm ut contra Pseudoapostolos assereret Christianam libertatem, ne ulla portio legis obtineret gloriam illam, quæ soli filio Dei competit. Sic enim scriptũ est. Si filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Deinde, est & alius status principali deseruiens: unde

unde & adiuuans ſtatus rectè dici poteſt: uidelicet quòd Paulus uerus Ieſu Chriſti ſit Apoſtolus. Niſi enim hic ſtatus confirmaretur, reliqua reciperentur difficulter. Hinc iam genus cauſæ principalis intelligitur eſſe διδασκαλικὸν, uterq; ſtatus, uidelicet principalis & adiuuans coniecturalis eſt. Res enim à Paulo propoſita à Pſeudoapoſtolis negabatur. Paulus dicit ſe Apoſtolum Chriſti, affirmat fide iuſtificari homines ſine Lege. Vtrumq; inficiebantur aduerſarij, ex qua contentione ſtatus naſcitur. Verum Paulus utriuſq; intentionis firmamenta colligit, de quibus in Exegeſi uidebimus.

DE METHODO ET TRACTATIONE.

Poſtquam occaſionem, ſtatum principalem, & conatum huius Epiſtolæ uidimus, facilius erit nunc tractationis ordinem inueſtigare, & monſtrare. Quia autem ualdè puerilis admonitio eſt Epiſtolæ partes (quæ ſunt epigrapha, ſalutatio, tractatio, & ualedictio) ſignare, ſatis erit hoc loco de tractationis ordine ſeu Methodo dicere.

Perpetuum dialecticorum præceptum eſt, ut cum quæſtiones aliæ ab alijs dependeant, illæ priorem, in tractatione ſortiantur locum, quæ natura priores

priores sunt, quibusq; confirmatis, non parum iuuantur quæ sunt ordine posteriores. Paulus itaq; post Epigraphan et procœmium (in quo procœmio increpat Galatas, & eos accusat defectionis ab Euangelio quod ab ipso didicerant, et testificatur de Euangelio quod docuerat) ut conuincat suum Euangelium non esse humanum, quæstionem, de sua uocatione tractat, Atq; longa narratione se diuinitus uocatum ad Apostolatum commonstrat. Deinde principalis quæstio sequitur, Confirmata enim uocatione, Apostolatus principalem quæstionem seu propositionem maiore cum autoritate & fide tractat, proponitq; non lege sed fide in Christum homines consequi iusticiam, idq; facit iusta Methodo confirmatoria, ac subinde, ut fieri solet, id quod obijcere poterant turbatores isti de lege refellit, & usum legis commonstrat, principali quæstione confirmata, infert quod potißimum quærebatur, uindicationem Christianæ Libertatis, in qua iubet eos stare, & non amplius seruitutis iugo implicari: unde dilabitur ad hypotheſin, & circumcisionem nequaquam recipiendam esse probat. Vnde rursus redit ad libertatem, monetq; ne ea abutantur Galatæ. Post hæc subiungit Paræneses uarias, quas ad tria capita reuocare licebit: uidelicet ut fugiant carnis opera, ut ea quæ spiritus suadet faciant, ut proximi rationem habeant, cum omni animi beneuolentia,

& officio. Hinc sequitur conclusio: in qua summam causæ repetit Apostolus, cum admonitione, ne sibi amplius sint molesti. Postremo loco, Epistolam uoto claudit. Atque ita apparet naturalem ordinem partium seruari in huius Epistolæ œconomia.

DE IMITATIONE PAVLI IN DOCENDO.

Paulus in omnibus suis scriptis inter docendum sæpissimè dilabitur in monitiones, reprehensiones, laudationes, minas, & consolationes, eas nimirum quæ sponte ex doctrina fluere uidentur. Quod Pauli exemplum pij uerbi precones imitari debebunt. Non enim extraneas, uel monitiones, uel reprehensiones &c. adhibebunt, sed quas doctrinæ uis & natura sponte offert, has accommodabunt præsentibus auditoribus: quorum mores cognitos habent. Hanc docendi ratione Moyses, Prophetæ, Christus, Apostoli (ut in ipsorum concionibus patet) sequuti sunt: sine qua parum doctrina efficax erit. Tanta est enim humana segnities & tarditas, ut ad ea, quæ ad salutem spectant, nisi stimulis, impelli non possint.

DE MODO ENARRATIONIS HVIVS EPISTOLÆ.

In explicatione singulorum capitum huius Epistolæ à me hactenus usitatum seruabo ordinem. Primum enim in summariam quandam comprehensionem totum caput contraham. Deinde ordinem, & Partes capitis ostendam. Tertio exegesin una cum obseruatione locorum propriorum & incidentium adijciam: quo usus & Praxis rerum quæ traduntur conspiciatur.

SVMMA CAPITIS PRIMI.

EGO Paulus Christi Apostolus, uos Galatas, antea quidem rectè institutos, nunc uero à perturbatoribus quibusdam seductos, uerũ Euangelium docui: adeo ut maledictum pronunciare ausim quisquis aliud docuerit Euangelium, quàm ego: qui non ab hominibus illud didici, sed per reuelationem Iesu Christi, quemadmodum mea testatur conuersio.

ORDO ET PARTES.

Post Epigraphen & salutationem sequitur exordium patheticum, in quo duo sunt: uidelicet querela ob defectionem Galatarum ab Euangelio, quam querelam mox mollit translatione, & testificatio de Euangelio amplificata collatione

& imprecatione. Post exordium sequitur narratio: cuius propositio est, Euangelium à Paulo prædicatum, non esse humanum. Hanc propositionem sequenti narratione confirmat. Nam in narratione ipsa plurima probabilia argumenta asperguntur, quæ omnia hoc fundamento nituntur, uidelicet quod Paulus sit uerus Iesu Christi Apostolus: quemadmodum zelus legis Mosaicæ, & paternarum traditionum, subita conuersio per reuelationem Christi, uitæ institutum post conuersionem, & Elogium Ecclesiarum de Paulo. Hæc signa coniuncta diuinitus conuersum esse Paulum, & uocatum euidenter indicant. Verum ne mentiri uideatur Apostolus ad Dei testimonium prouocat.

EXEGESIS PRIMI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Paulus Apostolus (non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem, qui excitauit ipsum ex mortuis) & qui mecum sunt omnes fratres.

IN Paulinis Epigraphis hic seruatur ordo. Primo loco suum nomen ponit Apostolus. Deinde eos

eos ad quos scribit nominat. Plerumq; magnificis Titulis suam uocationem extollit. Id quod à Paulo factum esse apparet ob tres potissimum causas. Quarum prima est, ut suæ doctrinæ autoritatem conciliet contra Pseudoapostolorum calumnias. Secunda, ut hoc pacto confiteri se Christum, quem tum ferè totus mundus persequebatur, palam faciat. Tertia, ut suo exemplo eos ad quos scribit ad confessionem Christi inuitet. Porrò in hac Pauli Epigrapha quatuor coniunguntur. Primo enim loco nomen suum proprium ponit Apostolus. Deinde addit nomen officij. Huic subiungit modum uocationis ad officium. Tum mentionem facit fratrum quos socios scriptionis agnoscit. Nomen proprium Apostoli certificat Galatas de authore Epistolæ. Signatio officij, authoritatem scribenti conciliat. Modus uocationis, præterquam quod authoritatem scribentis commendat Galatis perstringit aduersarios, qui Pauli uocationem tanquam illegitimam calumniabantur. Mentio fratrum, non solùm ostendit consensum doctrinæ, uerumetiam declarat Catholicam esse doctrinam, quam Apostolus ipsis antea prædicauerat. Ex his colligantur sequentes loci. Primus & proprius de Apostolatu Pauli & ministerio Ecclesiastico quod habet à Deo authoritatem. Secundus, quàm ardens studium esse debeat in uerbi ministris propagandæ & defenden-

dæ ueræ doctrinæ. Tertius, confeßio ministerij exemplo Pauli omnibus Euangelij ministris commendatur. Quartus, quòd uocationis legittimæ ad functionem Ecclesiasticam conscientia in ministris Euangelij requiritur. Quintus, fratris appellatio fraternum & amicabilem affectum docentium & discentium in Ecclesia, atq; adeo omnium, Christianorum docet. Exemplum proinde Pauli proponendum est ministris Euangelij, quo moneantur non captandum esse dominium in Ecclesia, sed ut potius se fratres agnoscant illorum quos in ministerio socios habent. Porrò hoc loco tres modi uocationis ad ministerium Ecclesiasticum notentur, quorum primus fit ab hominibus: secundus, per hominem: Tertius, per IESVM Christum, & Deum patrem. Ab hominibus mittuntur interdum perturbantes ad turbandas Ecclesias, sicut tempore Apostolorum, à Iudæis incredulis factum esse dubium non est. Per hominem, ut cum Paulus ordinat Titum, & Titus oppidatim presbyteros constituit: quæ uocatio legitima quidem est, & à Deo probatur, imò ab ipso Deo est. Licet per hominem, ut instrumentum Dei. Hanc uocationem mediatam, & generalem uocant. Per Iesum Christum, & Deum Patrem qui suscitauit ipsum à mortuis. Hæc uocationis forma immediata & specialis dicitur, cæteris multò augustior, quæ maiorem etiam uocatis autorita-

toritatem conciliat. Per Iesum hominem adhuc mortalem, uocati sunt duodecim Apostoli, per Iesum omni ex parte immortalem uocatus est Paulus. Quare non inferior est ullo modo reliquis Apostolis. Cum igitur dicit Apostolus se uocatum esse, non per hominem sed per Iesum Christum, non simpliciter negat Iesum esse hominem, sed à mortalitatis necessitate ipsum uindicat, utpote susceitatum iam à mortuis, & glorificatum: cum interim alij qui per homines uocantur, per mortales uocantur homines. Hoc annotandum duxi propter Stenckfeldium, & Eutychianos, qui fingunt humanam naturam Christi post ipsius gloriosam resurrectionem esse conuersam in Deitatem. De his tribus uocandi modis Augustinus hoc pacto loquitur. Qui ab hominibus mittitur, mendax est: Qui per hominem mittitur, potest esse uerax, quia & Deus uerax potest per hominem mittere. Qui ergo neque per hominem neque ab hominibus sed per Deum mittitur ab illo uerax est qui etiam per hominem missos ueraces facit: Hæc Augustinus.

Propter has tres formas uocationis est quarti, eum quis ambitiose seipsum uocat, & intrudit in functionem Ecclesiasticam, per iniusta media. Verùm hæc uocatio nulli unquam bene cessit. Ecclesijs Galatiæ. Ad quos scribit Apostolus breuiter signat, hic multa obseruatione digna occur-

runt. Primum, ex eo quod Paulus seductas Ecclesias titulo Ecclesiarum dignatur, discendum est contra Anabaptistas & Staphylum, non negandam esse Ecclesiam in eo cœtu in quo sunt hæreses, errores, & lapsus multiplices. Secundo, euidenter hinc colligitur, atque adeo ex tota Epistola, quòd Ecclesia rectè prius instituta possit labi in errores, & seduci à falsis Prophetis. Vnde concluditur falsum esse illud Papale axioma Ecclesia errare non potest. Donec quidem uerbo Dei adhæret Ecclesia, et ductum spiritus Christi sequitur, fatemur eam errare non posse, uerum ubi exemplo Galatarum audierit uocem Pseudoapostolorum, in præcipitium errorum deijcitur. Nam posita una falsa hypothesi, infinitæ ex ea consequuntur. Tertiò, exemplum Galatarum, quos reuocat Paulus, euertit errorem nouatianorum affirmantium lapsum omnem post agnitam gratiam esse peccatum irremißibile: Nam si hoc uerum esset, spiritus sanctus per Paulum Galatas turpißimè lapsos nequaquam ad pœnitentiam reuocasset. Quartò, quia Galatæ fuerunt Græci oriundi à Gallis, unde & Gallogræci dicti sunt, Testimonium hic habemus & exemplum uocationis gentium ad Euangelium.

DE SALVTATIONE.

Gratia

Gratia uobis & pax à Deo patre & Domino nostro Iesu Christo, qui dedit seipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti seculo malo secundum uoluntatem Dei & Patris nostri, cui gloria in secula seculorum Amen.

Apostolus suo more Epigraphæ salutationem subingit, quæ continet summam Euangelij, quæ gratiæ & pacis uocabulis signatur. Hanc salutationem amplificat à causis, idq; primum à principali efficiente, quam imperantem uocant, cum inquit: à Deo Patre, ab obsequente, cum ait à Domino nostro Iesu Christo. A materiali, quæ est huius Domini traditio in mortem pro peccatis nostris, & à finali, quæ est liberatio à præsenti seculo malo, id est, à tyrannide diaboli, à peccati regno, atque adeo ab omnibus peccatis & malis, quibus ob peccatum premitur humana natura. A primitiua, quæ est uoluntas Dei nostri, & patris adeo diligentis mundum, ut filium suum unigenitum daret. His causis amplificata salutatio, clauditur gratiarum actione, quæ ad causam finalem referenda est. Est enim diuinæ iusticiæ & bonitatis gloria, finis salutis nostræ quam offert Euangelium.

Porrò gratiæ & pacis uocabula apertim declaranda sunt, gratiæ itaq; uocabulo significatur fauor Dei, seu gratuita Dei erga nos beneuolentia, & eius effectus remißio peccatorum, donatio spiritus sancti, uita æterna, atque adeo dona alia quæ nobis ex hac beneuolentia Dei donantur. Pacis nomine significatur, non solum reconciliatio nostri cum Deo sed etiam quæ reconciliationem sequuntur, ut sunt gaudium spiritus, tranquillitas conscientiæ, atque adeo omnia prospera. Verùm quia hæc gratia & pax non nisi fide apprehenduntur, tacitè fidem ab ipsis Galatis requirit Apostolus, ut enim fundamentum gratiæ & pacis est uoluntas Dei miserentis & approbantis. Ita fides & terminus est quem ista respiciunt, & instrumentum, quo recipiuntur. Huc adscribamus doctrinas & obseruationes, quas nobis hæc salutatio suppeditat. Quarum prima est, quidquid nobis contingit prosperè, hoc totum proficiscitur à Deo per IESVM CHRISTVM. Secunda, summaria comprehensio Euangelicæ doctrinæ in salutatione continetur in qua causæ salutis nostræ omnes recitantur, quæ ex alijs scripturæ locis illustrandæ sunt. Tertia, Deus tuetur nos credentes & curam nostri habet, est enim Deus noster, & pater noster per Christum. Quarta, Christianorum est gloriam Dei deprædicare, quoties in beneficiorum eius mentionem incidimus.

incidimus? Ex his omnibus confirmetur articulus iustificationis & remissionis peccatorum, confutentur gratiæ Dei hostes: admoneamur fidei & gratitudinis. Porrò præter ea quæ iam de Epigrapha & salutatione dicta sunt, obseruandum est artificium Pauli, quo in plærisque suis Epistolis usus est. Vt enim plærumq; in Epigraphis & salutationibus, ita hic, semina quædam iacit sequentis disputationis. Cum itaq; præcipuæ disputationis partes sunt, quemadmodum supra indicatum est, disputatio de uocatione Pauli ad Apostolatum, & de uera iustificandi ratione coram Deo, Paulus in Epigrapha uocationis, in salutatione uero iustificationis argumentum & summam ponit: quam summam postea, ut fieri solet, latius fundit, exponit, & comprobat.

DE EXORDIO.

Miror quod adeo cito transferamini ab eo qui uocauit uos in gratiam Christi in aliud Euangelium quod non est aliud nisi quidam sunt qui turbent uos & uelint inuertere Euangelium Christi.

PRopositio exordij sumti ab occasione scriptionis obiurgatoria. Obiurgat enim Galatas, ut

tas, ut supra admonui, ob desectionem ab Euangelio Christi. Est autem grauissima obiurgatio, quemadmodum ex incremento uerborum quibus hoc loco utitur Apostolus diligens Lector facilè animaduertit. Primum enim eos translatos seu transpositos miratur, quod leuitatis fuit. Non enim solidis rationibus conuicti, sed blandis pseudoapostolarum uerbis ueluti stipulæ flatu leuis auræ translati sunt. Hoc exaggerat à circumstantia temporis, dum inquit adeo cito. Huc accedit iniuria personæ facta, à qua eos translatos conqueritur. Ab eo, inquit, qui uocauit uos in gratiam Christi, id est, in regnum Christi, ubi sola Christi gratia dominatur. Exaggeratur & hoc, cum addit eos translatos in aliud Euangelium, scilicet, quàm Christi, quod tamen non est aliud, nisi turbatorum quorundam malitia & conficta contra Euangelium Christi impostura. Porrò, ne ipso obiurgationis impetu Galatas prorsus deijciat, sed magis ad pœnitentiam excitet, obiurgationem, mollit translatione partis culpæ in aduersarios dum inquit, quod non est aliud nisi quidam sint, qui turbent uos & uelint inuertere Euangelium Christi. Hinc iam extruamus doctrinas utiles ad Ecclesiæ ædificationem. Prima, officium fidelium præconum uerbi est non solum recta & uera docere, uerumetiam cessantes & deficientes seriò obiurgare, iisq; sce-

leris

leris sui autoritatem ponere ob oculos, ut, agnito errore, pœnitentia emendentur & salui fiant. Secunda, non solum culpandi sunt qui alijs per falsa dogmata autores sunt ruinæ, uerumetiam illi qui se inescari blanditijs impostorum sinunt. Tertia, miscere legem cum Euangelio, addere opera tanquam partem iustificationis gratiæ Christi, est inuertere seu uertendo immutare Euangelium Christi: quo sane sacrilegio nullum maius esse potest, cuius sacrilegij omnes sunt rei quotquot ullam, uel minimam iustitiæ Christianæ, qua iustificatur homo coram Deo, portionem legi aut ullis operibus aut meritis humanis attribuunt. Quarta, quanta sit ministerij uerbi dignitas ex eo claret, quod gratia Christi sit eius obiectum, ad cuius participationem per ministerium uerbi inuitamur. Quinta, conscientijs maxima consolatio proponitur dum statuunt concionantis uocem Christi uocem esse, sicuti & ipse Dominus ait, Qui uos audit me audit, Qui uos spernit me spernit. Sexta, ostenditur hic quod uocatio ad Euangelium Christi, sit plane gratuita: ut quam nulla merita præcedant. Septima, Pseudoapostolorum studium est Ecclesias turbare, & inuertere Euangelium Christi: idq; in hunc finem ut Christi regno euerso palatia Satanæ erigantur.

Verum,

Verum, etiamsi nos, aut Angelus de cœlo Euangelizet uobis, præter id quod Euangelizauimus uobis anathema sit. Vt antea diximus, & etiam nunc iterum dico: si quis uobis euangelizet præter id quod accepistis anathema sit.

ALtera pars exordij, quæ est Antithesis propositionis obiurgatoriæ, et testificatio Pauli de Euangelio quod docuerat Galatas. Hanc testificationem, ut supra dixi, amplicat collatione & imprecatione, ut sit numerosior & uehementior oratio. Eodem pertinet conduplicationis schema. Repetit enim eandem testificationem eisdem penè uerbis. Huiusmodi conduplicationes uehementer solent excitare auditorum animos ad rei propositæ seriam cogitationem, & æstimationem. Porrò quo nitatur fundamento hæc sancta Pauli Parrhesia & testificatio uideamus. Nititur autem, ut tota sequens narratio ostendit, hac ratione: Quicunque prædicat aliud Euangelium, quàm unicum Euangelium Christi, pro Anathemate habendus est. Quicunq; prædicat aliud Euangelium quàm quod ego Paulus prædicaui, prædicat aliud Euangelium quàm Christi. Ergo quicunq; prædicat aliud Euangelium quàm quod ego Paulus docui pro anathemate habendus est.

est. Maiorem probat consensus ueræ Ecclesiæ, & sanguis piorum Martyrum inde usq; ab Abel. Vnicum enim Euangelium Christi catholica Ecclesia semper agnouit. Maiorem proinde ut confessam omittit Paulus. Minor, quæ est κρινόμενον, sequenti narratione, quæ de uocatione Pauli instituta est, confirmatur. Nam ubi probatum fuerit Paulum à Christo edoctum & uocatum esse ad Apostolatum, nullus amplius dubitabit Euangelium à Paulo prædicatum esse Christi Euangelium: sicuti copiosius suo loco dicemus. Hic enim satis est testificationis Paulinæ fundamentum nudè & dialecticè proposuisse, quo nerui argumentationis Paulinæ, & consilium Apostoli apertius conspiciantur. Cæterùm doctrinæ quas hic Pauli locus suppeditat hæ sunt præcipuæ. Prima, maiestas Euangelij Christi adeoq; uerbi Dei nobis in prophetícis & Apostolicis scriptis tradíti tanta est, ut nulli dignitatis titulo, nulli naturæ cedat. Secunda, quàm abominabile sit Christi Euangelium, quod unicum est, adulterinis additamentis contaminare, indignatione Pauli, imprecationis uehementia, extremo comitio, & eiusdem geminatione, indicatur. Tertia, ut immota certitudo & ardens studium in præconibus uerbi ad uindicandam doctrinæ autoritatem exemplo Pauli requiritur, ita fides inconcussa eiusdem doctrinæ in auditoribus esse debet: adeo ut

nullis

nullis qui aliud docent ob ſanctitatis excellentia aut ſucceßionis titulum fidem adhibeant: Sed potius pro anathemate habeant, quemadmodum hic diſertis uerbis mandat ſpiritus Chriſti in Paulo. Quarto, hinc luce clarius apparet non ſuppeditandos eſſe ueluti columnas Eccleſiæ, & ſucceſſores Apoſtolorum eos qui hodie iſtis titulis ſuperbiunt. Nam ſi conferas iſtos ſeductores cum Pſeudoapoſtolis, quos hoc loco perſtringit Paulus, multis ſanè modis inuenientur Papiſtæ peſtilentiores quibuſuis Pſeudoapoſtolis. Quid enim nunc faciunt Papiſtæ aliud, q̃ ut uarijs tormentorum generibus tollant de medio eos, qui hoc à Paulo prædicatum Chriſti unicum Euangelium docent, ut flumine ſanguineo Martyrum, curſum Euangelij intercludant. Quare non ſecus deteſtemur Papiſticam doctrinam, quàm ipſiſſimam ſerpentis uocem, qui noſtros primos parentes in Paradiſo decepit. Vt autem anatemathiſmus Pauli plenius intelligatur, nonnulla de uocabulo anathematis ſubijciam. Virtute enim huius uocabuli intellecta, pondus Paulinæ teſtificationis magis elucebit. Non eſt autem ſimplex huius uocis uſus, nec Paulus eam ſine peculiari tropo ad uſum ſuum tranſtulit. Dicitur autem anathema ab ἀνατίθεσθαι, id eſt, à ſuſpendendo, & ſignificat propriè anathema ornamentum ſuſpenſum, ad parietes ornatus gratia. Hinc anathematica θυσια-

dicuntur

dicuntur uasa quæ ornatus causa habentur: ut sunt Lebetes, uasa argẽtea, stannea, & huiusmodi. Homerus libro uicesimo primo Odysseæ per Metaphoram usus hac uoce anathematis. Ita enim ait μόλπῃ καὶ φόρμιγγι τὰ γὰρ τ' ἀναθήμαματα δαιτὸς. Hic poëta cantum & cytharam conuiuiorum anathemata esse, hoc est, ornamenta seu oblectamenta pronunciat. Verum à prima significatione translatum est uocabulum ad donaria promissa, persoluta, & suspensa in templis idolorum: quemadmodum est apud Platonem in quarto de legibus pagina 544. προσομιλεῖν δεῖ τοῖς θεοῖς καὶ εὐχαῖς καὶ ἀναθήμασι, hoc eis, deos accedere oportet uotis & anathematis. Apud Aristophanem in Pluto. τοῦτο ἀναθήσων ἔρχομαι πρὸς τὸν θεὸν, hoc est, hoc anathema suspensurus ueniam ad Deum. Deinde quia huiusmodi donaria dicata idolis Deo abominabilia fuerunt, atque ideo destinabantur internecioni, factum est, Metalepsi Hebraica, ut nomine anathematis significaretur res Deo abominabilis, diris imprecationibus deuota, & ob id detestanda, ut quæ adeo polluta sit & à Deo damnata, ut nisi tollatur è medio totæ respublicæ magnis calamitatibus puniantur. Vnde & græci hebræum חֶלֶם uertunt anathema, ut Iosuæ Septimo & sæpe alias. Hinc itaq; admoneantur contaminatores Euangelij Christi, quòd sint anathema, id

est, Deo abominabiles, & execrandi atque à Deo prorsus separati. Admoneantur quoque pij quanto studio fugere eos deceat huiusmodi anathemata, ne incurrāt in pœnas grauissimas, si attigerint hæc anathemata, hoc est, si colluserint cum hostibus Euangelij. Huc illud Iohannis pertinet: Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert, ne recipiatis eum in domum & aue ei ne dicatis. Nam qui dicit ei salue communicat operibus eius malis.

Nunc enim utrum homines an Deum suadeo? aut quæro hominibus placere? Nam si adhuc hominibus placerem Christi seruus non essem.

PRæoccupatio est, per quam diluit obiectionem aduersariorum, qui ambitione & studio captandi fauoris apud homines, Paulum in gratiam hominum prædicare criminabantur. Sensum in hunc modum dialectica forma efferre poterimus, ita ut medius terminus sumatur ex criminatione aduersariorum, obijcientium Paulo, quod accommodaret se hominibus fauoris captādi gratia, & ambitione, atque ideo prædicaret placentia. Qui studet se accommodare hominibus, in gratiam hominum loquitur: & qui studet

se ac-

se accommodare Deo in gratiam Dei loquitur. Ego Paulus non studeo me accommodare hominibus sed Deo. Tanti enim facio Euangelium Christi, ut omnes pro anathemate habeam, quotquot Euangelium Christi humano fauori & doctrinis hominum postponunt. Quare me nequaquam in hominum, sed in Dei tantum gratiam loqui manifestum est. Hic est simplicissimus uerborum Pauli sensus, obscurior quidem propter ambiguitatem Græci sermonis quem nostra lingua reddi posse in hunc modum existimo. Tall leg nu mennisken / till wild heller gudt? Eandem sententiam repetit cum addit. Aut quæro hominibus placere an Deo: Prius destruit euidenti signo, ut ponat posterius. Si, inquit, hominibus placuissem, id est, placere studuissem, Christi seruus non essem, sed potius mansissem in Iudaismo, in quo magis hominibus & pluribus etiam placere potuissem. His iam subijciamus doctrinas quas præsens locus suppeditat. Prima, præco diuini uerbi gloriam Dei tanquam unicum scopum sibi præfixum habere debet: cum, quouis ambitioso affectu & studio gloriæ propriæ neglecto, tum fauore hominum & approbatione mundi contemtis. Nam ut cogitatio gloriæ Dei puram ueritatem retinere suadet: ita ambitionem & φιλοδοξίαν deprauatio doctrinæ comitari solet sit enim plerumq; ut ad docentis affectum

ctum torqueatur doctrina, atque ita ueritas amittatur. Secunda, Nullus ambitiosus, & uenator gratiæ hominum potest Christi esse seruus, hoc est, idoneus Euangelij prædicandi minister. Tertia, ne quis hoc loco Pauli abutatur, obseruetur Regula Hieronymi qui sic ait: Si fieri potest, ut pariter Deo & hominibus placeamus, placendum est & hominibus. Sin autem non aliter placemus hominibus, nisi Deo displiceamus, Deo magis quam hominibus placere debemus.

EXPOSITIO VOCATIONIS PAVLI AD APOSTOLATVM.

Notum autem uobis facio fratres quod Euangelium Euangelizatum à me non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed per reuelationem Iesu Christi.

PRopositio expositionis uocationis Pauli ad Apostolatum est: Euangelium à me prædicatum non est humanum. Hanc propositionem breuiter per seiunctionem & positionem causarum confirmat. Vt enim negat se ab homine accepisse

cepisse aut didicisse Euangelium: Quare humanum esse nequit, ita affirmat se idem per reuelationem Iesu Christi accepisse ac didicisse: unde diuinum esse relinquitur. Hic obseruandum primum est: ut Euangelium Christi non est ab homine profectum: ita neq; hominum decretis aut arbitrio subiectum est: ut temeritas humana possit illi addere aut detrahere quicquam, ne dum totum tollere. Deinde etiam hinc firma ratione colligitur diuinitas Christi, quemadmodum supra admonuimus in Epigrapha. Si enim Paulus non accepit Euangelium ab homine sed à Christo: Profecto testatur Paulus Christum non tantum hominem esse uerum etiam Deum.

Audiuistis enim aliquando conuersationem meam in Iudaismo, quod supra modum persequebar Ecclesiam Dei & eam uastabam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coæquales in genere meo cum uehementiore studio tenerer traditionum paternarum.

Expositio est uocationis Pauli ad Apostolatum quæ tota eo spectat, ut probet κρινόμενον syllogismi, quo nititur testificatio Pauli: Ni-

mirum quod uerum Christi Euangelium docuerit Paulus. Vt autem narrationem hanc distinctius intelligamus diuidamus eam in tres partes: uidelicet in acta Pauli ante conuersionem: in uocationem cum suis causis, & circumstantijs: & in acta sequentia conuersionem. Deinde singulas partes quæstioni, de qua hic conuertitur, applicemus, unde futurum est, ut argumenta, quæ in ipsa latent, se ueluti in examen proferant. Prima pars narrationis continet acta Pauli ante conuersionem quorum ipsos Galatas testes appellat. Exponit enim qualis fuerit ante conuersionem ad fidem idq; per enumerationem. Primò enim loco uitæ genus exprimit, uidelicet Iudaismum. Deinde qualem in eo uitæ genere se gesserit declarat, nimirum quod zelo Iudaismi persecutus sit Ecclesiam Dei: quod profecerit in Iudaismo supra multos æquales in genere suo, quod tenaciter adhæserit traditionibus maiorum suorum. Sed de his plura uideantur in Actis Apostolicis capite nono & decimo, Item ad Philip: tertio. Sed quomodo hæc applicabimus quæstioni: Cùm Paulus tanto zelo Iudaismi fuerit concitatus, ut persecutus sit Ecclesiam Dei, ut suos coæquales in Iudaismo superauerit, ut tenacissimus fuerit traditionum paternarum, profectò fieri non potuit ut adeo subito humano consilio inde auelleretur. Quare id diuinitus factum esse dubitandum non

est.

est. Doctrinæ quas suppeditat hic locus hæ sunt prima προσωποχαλία Apostoli commendat nobis sedulam diligentiam in nostra uocatione, & uitæ genere præstandam. Donec enim Paulus suæ uitæ genus Deo probari arbitrabatur, totus in hoc fuit, ut suam uocationem ornaret. Secunda, zelus Pauli constantes nos esse & pertinaces uerbi monet, ne circumferamur quouis uento doctrinæ. Tertia, quod Iudaismus & Pharisaismus non possint stare cum Euangelio Christi. Idem iudicium erit de Monachismo & Papismo, qui non minus aduersatur Euangelio Christi, quam olim Pharisaismus.

SECVNDA PARS NARRATIONIS.

Quando autem placuit Deo qui segregauit me ex utero matris meæ, & uocauit per gratiam, reuelare filium suum per me, ut Euangelizarem inter gentes.

Secunda pars narrationis continens uocationem Pauli ad ministerium uerbi cum suis causis. Hanc partem retexere placet ut omnia distinctius recitata perpendantur exactius. Primo itaq;

loco εὐδοκίαν Dei, hoc est, approbationem & beneplacitum Dei quo Deus ipse destinauerat Paulum, ut esset ὄργανον electum ad prædicandum Euangelium inter gentes. Secundò loco segregationis meminit, quia Paulus destinatus erat muneri Apostolico antequam natus fuit. Tertio loco uocationem addit gratuitam, qua uidelicet Paulus solenniter uocatus est ad Apostolatum ab ipso Filio Dei. Quarto finem uocationis suæ addit, nimirum ut reuelet Filium Dei. Quinto modum reuelationis Filij Dei definit esse prædicationem Euangelij. Hæc si quæstioni propositæ applicentur, eam euidentimßè confirmant, nimirum quod uocatio Pauli sit diuinitus facta. Atque ideo doctrina ipsius non sit humana sed diuina, non habeat hominem autorem, sed Deum ipsum. Porrò præterquam quod uocatio Pauli, & doctrina his uerbis comprobetur, obseruentur hæ doctrinæ insigniores. Prima, immensa misericordia Dei obseruanda est, qui adeo clemens & φιλάνθρωπος existit, ut etiam ex hostibus suis maximis non solum multos ad pœnitentiam reuocet, sed etiam non paucos deligat, ut sint eximia ὄργανα in ipsius Ecclesia. Secunda, uocatio ad ministerium Euangelij, ut est gratuita: ita nequaquam fortuita iudicanda est, sed decreta potius à Deo antequam nasceremur. Tertia, monemur admiranda Pauli conuersione, ut nõ desperemus de hostibus

stibus & persequutoribus Euangelij ante extremum halitum. Quarta, monemur exemplo Pauli ut uocanti Deo per Ecclesiam nos subijciamus, Leumq; inuocemus ut nobis in uocatione nostra adsistat.

DE TERTIA PARTE NARRATIONIS.

TErtia pars narrationis sequitur quæ continet acta Pauli sequuta conuersionem, quæ acta naturali ordine exponuntur prolixè usq; ad finem fere secundi capitis, ubi principalem quæstionem aggreditur. Verùm quia hæc narrationis pars prolixor est, eam in certa membra distinguam. Ac primum eam actorum partem quæ in textu huius primi capitis continentur et claudduntur decem & septem annorum spacio exponam, & in quinque partes digeram, uidelicet in primum triennium, & profectionem Pauli Hierosolymam uersus, uisendi Petri gratia, in narrationis confirmationem, in profectionem Syriæ & Ciliciæ, & in testimonium Ecclesiæ Iudaicæ de Pauli conuersione & doctrina. Has quinque partes rursus retexam in minores particulas, ut uis huius exegeticæ probationis intelligatur clarius: Quæ omnia eò spectabunt, ut singula seorsim, & omnia simul ostendant & conuincant

Paulum Euangelium non ab homine sed ab ipso Iesu Christo didicisse.

DE PRIMO TRIENNIO.

Statim non contuli cum carne & sanguine, neque rediij Ierosolymam ad eos qui ante me fuerunt Apostoli, sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum.

HIC textus continet primi triennij Pauli post conuersionem, in quo particulæ sunt quatuor. Prima, quòd mox ubi conuersus sit non contulerit cum carne & sanguine, id est, non adhibuerit in consilium carnem & sanguinem, hoc est, ullos homines: sed soli Christo uocanti obtemperauerit: quod factum clarè testatur Paulum Euangelium suum diuinitus accepisse. Aliàs enim tempore opus fuisset ad discendum, & in tam arduo negocio suscipiendo ultro citroq; cum amicis conferendum fuisset. Cæterum hic scrupulus suboritur explicatione dignus. Actorum nono apertè dicitur uoce filij Dei ad Paulum, postratum in itinere ad Damascum: Surge & ingredere ciuitatum, & dicetur tibi quid oporteat te fa-

te facere. Deinde Ananias baptizauit Paulum, & solenni ritu manus ei imposuit. Hic autem dicitur quod non contulerit cum carne & sanguine, & supra quòd immediatè à Deo sit uocatus. Verum hæc minimè inter se pugnant. Nihil enim obstat quo minus & per se Christus illum docuerit immediateq; ad Apostolatum uocauerit, & ornandi ministerij causa hominis opera sit usus Christus in Paulo ordinando & approbando. Vocabulum προσανατίθεσθαι, quo hic utitur Apostolus, significat consultare cum aliquo de negocio suscipiendo uel non, & pendere ex alicuius consilio quod Paulus hic nequaquam se fecisse affirmat (tametsi baptismate in Ecclesiam receptus, & impositione manuum Ananiæ inauguratus sit ministerio: ad quod diuinitus erat uocatus) sed statim prouinciam Euangelicam sibi diuinitus demandatam suscepit. Secunda particula est, neq;, inquit, redij Hierosolymam ad eos, qui ante me fuerant Apostoli. His uerbis docet quod ab Apostolis non didicerit Euangelium: quos ne consuluit quidem an deberet prouinciam demandatam suscipere nec ne. Atque ita hæc secunda particula hypothesis est superioris atque adeo expositio. Tertia particula continet profectionem Pauli in Arabiam. Quarta reditum in Damascum propagandi Euangelij gratia. Hoc uehemens studium Pauli, hæ difficiles profectiones,

nes, ut uocationem Pauli *diuinam esse haud obscurè subindicant: Ita exemplum proponendum est pijs ministris uerbi, quo incitentur ad similem pro ratione uocationis suæ diligentiam præstandam: Nec absterreantur minis & persequutionibus quas constat* Paulum *grauissimas subijsse in istis primi sui triennij profectionibus dum apud barbaras gentes & idolatras* Euangelij *semina iecit.*

DE PROFECTIONE HIEROSOLYMAM VERSVS.

Deinde post annos tres redij Hierosolymam ut uiderem Petrum, & mansi apud eum dies quindecim, alium autem ex Apostolis non uidi nisi Iacobum fratrem Domini.

HÆC *expositionis pars continet profectionem* Pauli *Hierosolymam uersus, & finem profectionis, uidelicet, ut uideret* Petrum, *& res gestas, in suo ministerio apud gentes, illi narraret.* (Hoc enim propriè ἱστορῆσαι *significat*) *& id quod accidit* Paulo *Hierosolymis nimirum quod commoratus sit apud* Petrum *dies quindecim, ac ex alijs Apostolis neminem uiderit præter* Iacobum

bum fratrem Domini, id est, consanguineum secundum carnem. Prima particula indicat consensum Pauli cum Ecclesia Christi quae erat Hierosolymis. Secunda significat quod quemadmodum non dissenserit Paulus à reliquis Apostolis: ita nihil ab eis didicerit. Non enim ascendit ad primarium Apostolum Petrum discendi causa, sed ut ipsum inuiseret resq; à se gestas ipsi narraret. Tertia summam concordiam in doctrina Euangelij Paulo cum Petro fuisse indicat. Sed quo haec? Indicia sunt certissima Paulum non Euangelium ab ullo homine didicisse sed esse doctum potius diuinitus. Deinde exemplum Petri & Pauli admonebit pios ministros uerbi de mutuis officijs, ut se inuicē foueant, consolentur, ament, & sint suis auditoribus quasi speculum mutuae amicitiae & concordiae. Huc illustrandi gratia referatur Psalmus de concordia: Ecce quam bonum & quam iucundum &c. Et exemplum transferatur ad omnes status, Ecclesiasticum, politicum, & œconomicum.

DE CONFIRMATIONE NARRATIONIS.

Quæ autem scribo uobis ecce coram Deo non mentior.

Quia

QVia ea quæ iam expoſita ſunt clarè indicant uocationem Pauli eſſe diuinam, ſi modo à Galatis recipiantur. Ideo addit Apoſtolus eorum confirmationem à teſtimonio Dei. Deum enim ſuæ uocationis teſtem appellat. Porrò quia de loco communi iuriſiurandi in enarratione Epiſtolæ Iacobi copioſè à me dictum eſt, eo remitto lectorem.

DE PROFECTIONE PAVLI IN REGIONES SYRIÆ ET SILICIÆ.

Deinde ueni in regiones Syriæ & Siliciæ.

HÆC pars commendat etiam diligentiam Pauli in noua ſua functione, & eodem pertinent quo ſuperiora, uidelicet, ut teſtentur uocationem Pauli ad Apoſtolatũ diuinam eſſe, adeoq; uerum Chriſti Euangelium eſſe quod prædicat.

DE TESTIMONIO ECCLESIÆ IVDAICÆ.

Eram autem ignotus facie Ecclecleſijs Iudeæ quæ erant in Chriſto ſed ſolum

solum audierant: qui persequebatur nos aliquando, nunc Euangelizat fidem, quam quondam uastabat, & glorificabant in me Deum.

HOc testimonium quatuor membra continet. Primum indicat quod Paulus ab Ecclesia Iudaica nihil didicerit. Quomodo enim ab eis disceret quos non uidit. Secundum testatur uerã esse superiorem narrationem: uidelicet quòd Paulus persecutus sit Ecclesiam Christi ante conuersionem. Tertium testimonium Ecclesiæ Iudaicæ est, uidelicet quod Paulus conuersus sit diuinitus, atq; adeo ipsius uocatio sit legitima. Quartum euentum habet uidelicet quod Ecclesiæ Christi quæ erant in Iudæa propter Pauli conuersionem glorificabant Deum. Vnde consensus doctrinæ Pauli et catholicæ Ecclesiæ Christi clarè cognoscitur. Porrò loci quos præbet persecutio et conuersio Pauli antea notati sunt. Nunc tantum officium piorum obseruetur esse, Deum prædicare ob fœlicem cursum Euangelij, & ei gratias agere quoties ex hostibus Ecclesiæ aliquos cõuerti ad fidẽ audiuerint.

SVMMA CAPITIS SECVNDI.

VT *consensum summum inter se & alios Apostolos Hierosolymæ fuisse exponit Apostolus:*

stolus: Ita Antiochenam inter se & Petrum controuersiam narrat: Vnde dilabitur in propositionem principalem: uidelicet quod homo fide absq; operibus iustificetur. Atq; hæc propositio definitio est Euangelij Christi quod Paulus se prædicasse testatur.

ORDO ET PARTES SECVNDI CAPITIS.

PRincipium huius secundi capitis cum fine primi ordine historico cohæret. Nam ut acta sua summatim, quantum quidem ad suum institutum facere uidebatur usq; ad finem decimi septimi anni à conuersione sua prosecutus est Paulus: ita hic addit sequentia acta, & primum quid Hierosolymis egerit: quo mandato diuino profectus est. Deinde quid Antiochiæ gestum sit, quomodo illic cum Petro de uindicanda Christiana libertate concertauerit: unde commode suo more dilabitur in principalem propositionem de iustificatione hominis coram Deo. Quam propositionem breuiter, sed euidentibus argumentis usq; ad finem huius capitis confirmat: Sunt ergo tres principales partes huius capitis. Quarum prima est expositio gestorum Pauli postquam secundo à cõuersione sua Hierosolymam rediisset. Secunda controuersiam Petri & Pauli continet quæ est generis iudicialis. Tertia definitionem Euangelij

Iesu

Iesu Christi habet, uidelicet quod Euangelium Christi sit doctrina annuncians credentibus gratuitam iustificationem absq; operibus legis sola fide accipiendam. Hanc partem methodo confirmatoria tractat quæ constat propositione, confirmatione, & confutatione, & extenditur usq; ad finem quarti capitis.

EXEGESIS SECVNDI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Acta Pauli Hierosolymæ post secundum reditum à conuersione.

Deinde post annos quatuordecim rursum ascendi Hierosolymam una cum Barnaba assumto simul & Tito.

HOc est, interiectis quatuordecim annis à decessu meo à Hierosolyma in regiones Cyriæ & Ciliciæ exacto primo triennio post meam conuersionem, rursus ascendi Hierosolymam adiunctis socijs itineris Barnaba Iudæo & Tito Græco. Porrò in actis Pauli Hierosolymæ postquam eò secundo redijt à conuersione plura sunt obseruanda membra: quæ singula quidem seorsim, & omnia coniunctim non parum momenti habent ad eam quæstionis partem, quæ erat controuersa, confir-

mandam. Primum membrum est quod iam attigimus, uidelicet quod Paulus ascenderit Hierosolymam adiunctis sibi socijs itineris Barnaba & Tito. Hos sine sibi adiunxit tanquam testes suae doctrinae & gestorum in Cyria & Cilicia, ut, si quod (inquit Ambrosius) de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur. Discamus ergo hinc primum ministrorum uerbi Dei esse appellare ad testimonia eorum qui se audiuerunt, si quando de eorum doctrina controuersia moueatur. Deinde ministri uerbi atque adeo omnes pij discant exemplo Pauli citra nationum & personarum discrimina omnes ex aequo complecti, qui iuxta eandem pietatis Regulam uiuunt, ut qui sint eiusdem fidei domestici sub uno patrefamilias Deo, & communi mediatore Domino nostro Iesu Christo.

Ascendi autem iuxta reuelationem.

Hoc secundum membrum est, quod ut causam profectionis Pauli Hierosolymam, uersus mandatum Dei per reuelationem spiritualem fuisse indicat, ita Pauli uocationem & doctrinam nouo testimonio spiritus sancti confirmat.

Et contuli cum ipsis Euangelium quod prædico inter gentes.

Tertium

Tertium membrum est, quod finem profectionis Paulinæ habet: uidelicet ut conferret cum ipsis Apostolis de Euangelio quod prædicauit inter gentes. Hæc collatio non instituitur Pauli gratia, qui satis spiritu Christi in Euangelio edoctus fuit: sed partim, ut Apostoli scirent uanas esse obloquutiones Pseudoapostolorum qui mentebantur Paulum dissentire à doctrina Apostolica. Partim ut factiosi homines coram conuincerentur, & ut ostenderetur Pauli doctrina conuenire cum doctrina cæterorum Apostolorum. Concordiam proinde pacem & profectum Euangelij spiritus Christi per profectionem Pauli quærit. Obseruandum exemplum, quod non modo ministris uerbi proponendum est, uerumetiam omnibus pacis & concordiæ principem amantibus Iesum Christum.

Priuatim autem cum ijs qui erant in precio.

Quartum membrum cum quibus contulerit Euangelium suum Paulus aperit. τοὺς δοκοῦντας uocat Apostolos ipsos per Antonomasiam: Quòd autē non subterfugiat Paulus Apostolorum iudicium, consensum in doctrina coarguit. Quod exemplum monet nos ut parati simus ad reddendam doctrinæ nostræ rationem, si quando id ulla necessitas postulauerit.

Ne quo modo in uanum currerem aut cucurrissem.

Quintum est membrum necessitatem collationis Pauli cum Apostolis continens. Nec hoc intelligi debet relatione Pauli quasi incertus adhuc esset qui magnis laboribus iam decem & septem annos prædicauerat Euangelium, sed relatione simplicium & infirmorum quos conabantur Pseudoapostoli auellere à doctrina Euãgelij quod Paulus ipsis prædicauerat, mentientes eum ab Apostolis dissentire. Exemplum hoc rursus commonefacere debet ministros Euangelij, ut non solum recta doceant ipsi, uerumetiam ut Pseudoapostolorum ora obstruant: ne imbecillibus & infirmis sint occasio defectionis ab Euangelio. Deinde currendi uocabulum, quo significatur usitata sacris literis Metaphora prædicatio uerbi, monet ministros Euangelij non uocari ad ocium & uoluptates, sed ad cursum, hoc est, diligentiam & industriam præstandam in sua uocatione, facit & hæc Pauli sedula diligentia ad quæstionis robur.

Sed neque Titus qui mecum erat Græcus cum esset coactus est circumcidi.

Sextum membrum est, argumentum euidens defensæ doctrinæ Pauli continens. Si enim circum-

circumcisio, ut Pseudoapostoli nugabantur, fuisset necessaria ad iustificationem, nequaquam Paulus obtinuisset in isto certamine Titum, qui Græcus erat, non circumcidendum fuisse. Sed quare Apostolus non patitur circumcidi Titum qui antea Timotheum circumcidi permisit? Multæ sunt causæ. Primum enim id factum est ne putaretur circumcisio necessaria esse ad salutem. Deinde ne Pseudoapostoli hoc exemplo aduersus Paulum abuterentur apud gentes, in calumniam doctrinæ Pauli. Tum ut æderet exemplum Christianæ libertatis. Neq; erant Pseudoapostoli parcendi, ut infirmi: sed contemnendi, ut obstinati. Quando autem infirmitas postulabat, factus est Paulus omnibus omnia, ut omnino aliquos seruaret. 1. Cor. 9. Quod igitur permiserit Timotheum circumcidi infirmitatis credentium inter Iudæos rationem habuit: Sed quod Titum defendit non circumcidendum esse. Libertatis Christianæ fuit: quam aduersus obstinatos defendere oportebat. Doctrina ergo hic obseruetur de discrimine infirmorum & obstinatorum. Illis parcendum est, ad ædificationem: His nihil largiendum quo Christiana libertas incolumis seruetur.

Sed propter obiter ingressos falsos fratres, qui subintroierant ad explorandum libertatem nostram, quam

habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutem adigerent, quibus, ne ad horam quidem cessimus, per subiectionem, ut ueritas Euangelij permaneret apud uos.

Septimum hoc membrum est, continens causam principalem collationis Pauli cum cæteris Apostolis. Hanc causam testatur esse uindicationem Christianæ libertatis, cuius rei rationem assignat cum ait: Vt ueritas Euangelij permaneret apud uos, *id est, ut euincerem me uerum uobis prædicasse Euangelium. Hic primum Pseudoapostolorum studia obseruemus quos Paulus* παρεισάκτους *uocat, id est, subreptitios, ut qui per dolum se ingerant, & callidè se insinuent, uentris & manis gloriæ gratia: Quod sane proprium est assentatorũ, & delatorum, Assentatione enim fauorem popularem sibi concilient, delatione uero aliorum famam denigrant, ut ipsi soli magni uideantur. Additur & hic finis quem proposuerunt sibi Pseudoapostoli, ad explorandum, inquit, libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, ut nos in seruitutem redigant. Vtitur autem hic Paulus ualde significanti uoce* κατασκοπῆσαι. *Est enim hostium, qui clam quidem quærunt quid agant aduersarij atq; inde modum perdendi*

eos

eos uenantur: tametsi apertè aliud prætendunt, simulantes amicitiam. Ad eundem modum Pseudoapostoli quærunt uiam abolendi Euangelium, & uastandi Ecclesiam Dei: qui tamen uoce se iactant Euangelij patronos esse, et propugnatores: quo possint facilius, quod uolunt, hoc est, fideles in seruitutem redigere, eneruata aut prorsus sublata Christiana libertate. Proponatur pijs exemplum Pauli nihil largientis istis seductoribus, ut diligenter attendant quid agant aduersarij, quem habeant scopum, cum sua figmenta magnificis titulis commendata Ecclesiæ Christi obtrudere conantur.

Ab ijs autem qui uidebantur esse aliquid.

Octauum membrum est per quod Respondet calumnijs Pseudoapostolorum, qui Paulum tanquam unum ex discipulis Apostolorum aspernabantur, atq; adeo ipsum longè Apostolis cæteris inferiorem mentiebantur, ut ita Pauli autoritas minueretur, & doctrina ipsius ueniret in contemtum apud gentes. Sed Paulus contrà, se non discipulum Apostolorum sed Christi pronunciat. Affirmat enim se nihil ab Apostolis didicisse. Hoc exemplum Pauli non arrogantiam in pijs uerbi ministris gignet, sed potius monebit, ut doctrinam quam diuinitus accepit Apostolus ipsi dis-

cant, magnifaciant ac Ecclesiæ Dei proponant, non sinentes se ab ea ulla Sophistica aucIli.

(Quales aliquando fuerint nihil mea refert, personam hominis Deus non accipit.)

Nonum membrum est parenthesi includendum. Estq; anticipatio. Nam postquam Paulus se nihil ab Apostolis accepisse aut didicisse dixisset, posset aliquis obijcere nihilominus Paulum inferiorem esse cæteris Apostolis, quos Christus in tantum honoris gradum euexit. Huic obiectioni ita respondet Paulus: Non moror qualesnam sint Apostoli, aut quales aliquando fuerint. Nam cum Deus ipse in iudicio non uult personarum acceptionem, neque ego in iudicio & censura de religione uolo Apostolis cedere. Par enim est officium, par dignitas, illi à Christo ad Apostolatum uocati sunt, ego ab eodem & uocatus & doctus sum. Hic locus primum sanctam quandam in præconibus uerbi παῤῥησίαν commendat, ne uidelicet, dum de religione agitur cedant personarum dignitati, ne moueantur ullis eminentiæ titulis, sed sint potius tenaces uerbi, quod rectè didicerunt, & quam nacti sunt functionem, ne contemnant: præsertim cum sciant se œconomos esse mysteriorum Dei, quæ inuertere homini fas non est. Deinde, quemadmodum hic locus fortißimi

milius

militat contra opinionem particularitatis & indignitatis, & contra abusum doctrinæ de prædestinatione: (Pater enim cœlestis omnes homines amat, misit filium quem unlt ab omnibus audiri.) Ita requirit fidem & timorem ab omnibus. Huc pertinet dictum Petri, Acto: 10. In ueritate comperi quod Deus nõ sit personarum acceptor, sed in omni gente qui operatur Iustitiam acceptus sit illi. Personæ nomen hoc loco, ut in alijs consimilibus metaphoricè significat quicquid foris patet & in oculos hominum incurrit, seu personalem ex conditione aliqua rationem siue illa sit uilis & abiecta siue illustris & suspicienda sine timore Dei. Vel ut clarius dicam, persona est qualitas qua aliquis ab alio differt siue in animo siue in corpore siue in rebus externis sine uera sanctimonia. Ita non docti aut rudis, non senis aut iuuenis, non serui aut domini, non clari aut obscuri, non nobilis aut ignobilis, non diuitis aut pauperis, non Iudæi, aut Græci personæ respectus est apud Deum. Hoc igitur rectè obijcit Paulus Pseudoapostolis qui externã prærogatiuam quandam in Apostolis Domini suspicicbant, nulla ueræ causæ ratione habita. Non enim hic confert Paulus pietatis & sanctimoniæ gradus, sed tantum se cum Apostolis, quantum ad externam faciem attinet, comparat. In qua externa facie detenti fuerunt Pseudoapostoli.

Mihi enim qui uidebantur esse aliquid nihil contulerunt.

Decimum membrum cuius sensus est hic: Apostoli nihil mihi contulerunt consilijs suis & doctrina. Nam postquam exposuissem Euangelium quod doceo inter gentes, uiderunt quòd nihil perfectius, nihil absolutius haberent ipsi, quare satis testantur Apostoli & doctrinæ consensum & Apostolatus parem functionem.

Sed econtra, cum uidissent mihi cõcreditum esse Euangeliũ præputij, quemadmodum Petro circumcisionis (nam quæ efficax fuit in Petro ad Apostolatum circumcisionis, efficax fuit etiam in me apud gentes) cumq; cognouissent gratiam mihi datam, Iacobus & Cephas & Iohannes, qui uidebantur columnæ esse dextras societatis dederunt mihi & Barnabæ.

Vndecimum membrum est, quod fœdus societatis inter Paulũ & Apostolos, primarios continet: cuius fœderis præcipua causa notatur eadem officij ratio, & æqualitas: quam confirmat à pari causa. Nam quemadmodum Petrus ita Paulus

lus per se prorsus inutilis fuit ad tantam suscipiendam prouinciam. Quare utrunq; eadem Dei uirtute & efficacia æquale officium accepisse cõmemorat. Huc accedit gratia & donum exercendæ demandatæ prouinciæ, quod donum in Paulo agnouerunt cæteri Apostoli. His igitur causis moti Apostoli fœdus societatis ineunt cum Paulo. Sed quid hæc? Validissime concludunt intentionem Pauli, nimirum, qnòd quemadmodum sit diuinitus uocatus ad Apostolatum, sic uerum Euangelium inter gentes docuerit. Habet autem hæc ratiocinatio uim ex duplici loco, uidelicet à pronunciatis. Nam ipsi Apostoli Paulum parem sibi in officio agnoscunt, et à signo euidenti, nimirum quod Apostoli & Paulus fœdus societatis inierint. Porrò loci qui se hic offerunt hi sunt. Primus ministri Euangelij ut dona Dei in se inuicem agnoscere, ita propter ea se inuicem amplecti & amare debent. Secundus, fœdus Apostolorum concordiæ stimulos addit ministris Euangelij, ut concordibus animis & doctrina regnum Christi promoueant.

Vt nos in gentes ipsi uero in circumsionem.

Duodecimum membrum de partitione laboris in officio Apostolico. Hoc membrũ ut idem quod superiora probat, ita commendat nobis similem in partiendis laboribus industriam.

Tantum

Tantum ut pauperum memores essemus in quo & diligens fui ut hoc ipsum facerem.

Decimumtertium membrum est euidenter conuincens Paulum nihil ab Apostolis didicisse. Nam hoc solum (postquam Paulus exposuisset Apostolis suam doctrinam quam prædicauerat inter gentes & innitum esset fœdus societatis partitis laboribus) ut pauperum curam haberent actum est inter illos, ex quo sequitur Paulum nihil didicisse ab Apostolis. Doctrina hinc summa necessaria extruatur. Exemplum enim Pauli & aliorum Apostolorum monet ministros uerbi, ut post curam quam habent in tradenda uera religione, summo studio incumbant: quo pauperibus præsertim pijs prospiciatur. Habet enim Ecclesia multos pauperes, quos Deus uult aliorum sustentatibus subleuari.

ANTIOCHENA CONTROVERSIA.

In principio exegeseos huius capitis distincta Pauli quæ in hoc capite recitantur in duas partes, in res Pauli gestas Ierosolymæ, uidelicet post exactos decem & septem annos à conuersione, & in Antiochenam controuersiam. Hactenus de priori parte dictum est: sequitur posterior nimirum Pauli cum Petro Antiochiæ habita

contro-

controuersia. Controuertitur autem hic inter Paulum & Petrum maxima de re, nimirum de Christiana libertate: sine qua Euangelium Christi purum retineri nequit. Vt autem hanc controuersiam apertius & distinctius intelligamus, hæc excutienda sunt: quæ sint huius controuersiæ partes, quæ partium membra, quid quæstioni conferant, & quid singula in se doctrinæ contineant. Seruat autem hic Apostolus iustæ narrationis artificium. Nam primo loco contractam narrationem in propositionis formam redigit. Deinde eandem exponit fusius naturali circumstantiarum ordine seruato, & exclusis omnibus quæ ad principalem quæstionem nihil facere uidebantur. Sunt itaq; huius narrationis duæ partes principales, propositio, & expositio.

Cum autem uenisset Petrus Antiochiam palam illi restiti, eo quod reprehensione dignus erat.

Hæc est præsentis narrationis propositio, cuius tria sunt membra. Primum, quòd Petrus uenerit Antiochiam, qua re commendatur ipsius diligentia in propagando Euangelio, nobis in exemplum pro ratione uocationis nostræ proponenda. Secundum, quòd Paulus Petro restiterit, quæ res autoritatem Apostolatus Pauli, & doctrinam

ctrinam nobis commendat. Nisi enim par fuisset auctoritas, diuinus Apostolatus, doctrina cœlestis, nequaquam Paulus primario uiro inter D mini Apostolos se opposuisset. Hinc discant ministri Euangelij nemini parcere ob dignitatis ordinem: qui uel exemplo uel doctrina Christianam libertatem lædit. Verum interim caueant ne κενοδοξία, φιλαυτία & zelo intempestiuo id agant turbulentius, quod Christiana caritas & pax Ecclesiæ, agendum suadet modestius. Tertium quod dicat Petrum reprehensione dignum fuisse, quo indicat Paulus quid se mouerit ad resistendum Petro. Tametsi autem certum est Petrum plenum spiritu Dei in doctrina minime errasse, tamen ut factum Petri scandalo fuit gentibus, ita exemplum doctrinæ non parum nocuit. Sed de hac re in expositione latius. Obseruetur hoc loco quod maximi quiq; & præcipui uiri in Ecclesia possint interdum labi & errare, quare seruetur Regula quod non exemplis sed uerbo reuelato nitendum sit, quoties de dogmatibus orta fuerit quæstio.

Nam antequam uenissent quidam à Iacobo cum gentibus comedebat.

Expositio est quam secundam præsentis narrationis partem feci: Exponitur enim controuersia Petri et Pauli: quam expositionem docendi causa in quatuor membra diuidam. Quorum primum

mum continet factum Petri. Secundum hypocrisin eiusdem. Tertium imitationem hypocrisios Petri. Quartũ reprehensionem Petri. Cum enim ait unà cum gentibus summebat cibum. Primum membrũ recitatur, uidelicet factum Petri. Petrus comedit cum gentibus, idq; recte fecit, ut quemadmodum antea doctrina, ita nunc suo exemplo Christianam libertatem confirmaret, factum proinde Petri nequaquam culpandum est, sed laudandum, potius, & imitandum pijs, ut simili libertatis Christianæ usu alios ædificient & exemplo suo doctrinam confirment.

Cum autem uenissent, subduxit & separauit seipsum, metuens eos qui erant ex circumcisione.

Secundum membrum est in quo duo spectanda sunt. Primum genus facti, ad quod si respiciamus nihil forte castigatione dignum deprehendetur in Petro. Vt enim cum gentibus comedens libertatem Christianam confirmauit, ita se ab ijsdem subducens infirmitati Iudæorum consuluit. Noluit enim eos offendere exemplo, quos sciuit infirmiores esse. Deinde considerandæ sunt in hac subductione circumstantiæ personarum, & Christianæ libertatis legittimus usus, quæ duo aliud requirebant à Petro. Gentes enim, quæ iam Pauli & Petri

tri aliorumq; conciones doctæ erant Christianam libertatem confirmabantur eorum exemplo. Sed cum Petrus iam subduceret se agentibus, postq; aduenissent quidem à Iacobo, Quid quæso poterant gentes aliud suspicari, quàm se lactatas & deceptas fuisse? Vnde facilè uel in contemtum totius doctrinæ Euangelij labi poterant, uel in opinionem necessarij Iudaismi incurrere. Harum igitur gentium, ut recens plantatarum in Euangelio, & pro temporis conditione, & gentis ratione infirmiorum adhuc, rationem haberi oportuit potius, quàm Iudæorum, qui iam plurimis annis Euangelium audiuerant: quiq; nunc potius pro obstinatis quàm pro infirmis habendi erant. Lapsus igitur Petri non ex malitia, sed errore, & intempestiua συγκαταβάσει infirmitatis Iudæorum natus, rectè à Paulo reprehenditur. Exemplum etenim non parum nocuit. Atq; hoc tertium membrum est huius controuersiæ.

Et simulabant una cum eo & reliqui Iudæi, adeo ut Barnabas simul abduceretur in illorum simulationem.

Ratio reprehensionis. Vt autem hæc ritè intelligantur, & in usum nostrum transferantur, Obseruenda est una distinctio, & duæ Regulæ. Distinctio hæc est, discernendũ est inter imbecilles rectè sentientes, & imbecilles errantes. Regula prior.

prior: rectè sentientes, adhuc tamen infirmi, nequaquam sunt ostendendi prætextu infirmitatis errantium. Contra hanc Regulam deliquit Petrus, qui maiorem rationem habuit infirmitatis errantium Iudæorum, quàm infirmitatis rectè sentientium Ethnicorum. Exemplo enim destruxit, quod prius doctrina & exemplo ædificarat. Posterior: spectandum quid boni quidq; mali sequatur ex usu externo Christianæ libertatis. Hanc Regulam si Petrus fuisset sequutus, nequaquam subductione sua & socios Iudæos, & gentes in simulationē abduxisset, maximo cum periculo Christianæ libertatis. Loci qui ex hoc textu petuntur aperti sunt. Primus, doctrina & exemplum in ministris Euangelij requiritur. Secundus, cauendum ne exemplis nostris alijs simus scandalo. Tertius, quo quisq; in maiori dignitatis gradu constitutus fuerit, eò magis nocet exemplum, si quid delinquat. Quartus, libertas nostra usurpanda est ad ædificationem, & confirmationem eorum qui in uerbo rectè instituti sunt.

Verum ubi uidi quod non recto pede incederent ad ueritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus.

Quartum membrum est continens disputationem Pauli cum Petro: in qua tria sunt spectanda, Occasio, Quæstio, confirmatio. Occasio fuit

quod Paulus uiderit eos non recto pede incedere ad ueritatem Euangelij. Est autem recto pede incedere ad ueritatem Euangelij, & recta docere & moribus uitaq; Euangelium exprimere. Non ergo recto pede incedit qui praua docet, nec recto pede incedit qui uera quidem docet, sed uita & moribus seu exemplo à ueritate Euangelij alios auocat. Ponitur autem ueritas Euangelij pro uero Euangelio, Enallage Hebræis usitatißima. Recti pedis Metaphora notat & claudicationem Petri, aliorumq; in Euangelio, & indicat quis sit constituendus terminus cursus ministrorum uerbi, nimirum ueri Euangelij propagatio & defensio. Deinde spiritus sanctus clarè hic indicat omnes illos à uero Euangelio oberrare qui humanas traditiones Euangelicæ doctrinæ tanquam additamenta quædam adijciunt.

Quæstio seu principalis status huius controuersiæ est: An gentes sint cogendæ ad Iudaismum nec ne. Hoc enim statu probato aut confutato clarum euadet utrum Petrus reprehensione dignus nec ne censendus sit. Nam si gentes non sunt cogendæ ad Iudaismum, certè dignus est Petrus obiurgatione, qui gentes sua hypocrisi ad Iudaismũ, cogit. Si uerò sunt cogendæ gentes, ut recipiant Iudaismum, laudandus est profecto Petrus potius quam uituperandus, qui suo exemplo Iudaismum confirmauit. Confirmatio, qua probat Paulus gentes non esse cogendas ad Iudaismũ, absoluitur tri-

bus ualidiſsimis argumentis. Sed cur Paulus non priuatim admonuit primarium Apoſtolum? An non lex caritatis ſuadet, ut fratres delinquentes clam admoneamus? Reſpondet Auguſtinus: Quod aũt hoc ei coram omnib. dixit, neceſsitas coëgit, ut oẽs illius obiurgatione ſanarentur. Non enim utilè erat errorẽ, qui palã noceret in ſecreto emẽdare.

Si tu cum ſis Iudæus gentiliter uiuis, & non Iudaicè, cur gentes cogis Iudaïzare?

Hoc primum argumentum ſumtum eſt à facto Petri, quod hoc modo abſoluitur. Si Petrus Iudæus gentiliter uiuit & non Iudaicè, non debet gentes cogere ad Iudaiſmum: Sed Petrus cum ſit Iudæus gentiliter uiuit & non Iudaicè. Non debet igitur Petrus gentes cogere ad Iudaiſmum. Turpe enim eſt & indignum primario Apoſtolo aliud uita, et aliud uoce docere. Totius huius argumentationis loco, propoſitio ſola ponitur interrogatione figurata, ut ſit acrior oratio. Porrò quid ſit Iudaizare in genere hinc collige. Nimirum opinari & ſtatuere legis ceremonias ac ritus Moſaicos neceſſarios eſſe ad Iuſtificationem, adeo ut ſine ipſis non putetur contingere iuſtificatio.

Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores, ſcientes, Quòd non iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti.

Tertium argumentum quo confirmatur accusatio Pauli, & robur habet à tribus locis. Primo à comparatis. Secundò à communi sententia Apostolorum seu Ecclesiæ Iudaicæ: Tertiò ab axiomate seu principio quodam doctrinæ Euangelicæ. Nos Iudæi pronunciamus & scimus hominem nō iustificari ex operibus legis, Ergo non sunt gentes cogendæ ad Iudaismum tanq̃ necessarium ad iustificationem. Papistæ hoc loco abutentes docent iusticiam qua consistimus coram Deo & accepti sumus constare ex fide & operibus. Dicunt enim hoc modo. Paulus testatur homines non iustificari operibus, nisi per fidem, id est, non ex operibus destitutis fide, sed operibus fidem cōsequentibus, seu coniunctis cum fide, ut illorum ratio nitatur particula NISI: Verum facilis est refutatio. Nam in sequenti uersu manifestè dicit. Iustificamur ex fide Christi & non ex operibus. Et in fine capitis. Si iusticia est ex lege, Christus frustra mortuus est. Deinde interpretatio illa Papistica pugnat apertissimè cum scopo disputationis à Paulo in hac Epistola susceptæ: Quid ergo dicendum de particula NISI quæ exceptiua uidetur? Paulus utitur, ἐὰν μὴ quæ particulæ sæpe pro ἀλλὰ ponuntur aduersitiua seu discretiua particula: Quemadmodum Camerarius hoc loco rectè annotauit. Præterea Linacer in Sexto de emendata structura Latini sermonis obseruauit NISI

pro

pro sed sæpissime poni: ut in illo Terentij. Nescio, nisi deos fuisse iratos mihi satis scio: qui illi auscultauerim. Non est ergo quòd Papistæ conentur expugnare gratuitam iustificationem particula NISI.

Et nos in Christum Iesum credidimus, ut iustificaremur ex fide Christi & non ex operibus.

Tertium argumentum est, sumtum à communi modo iustificationis & simul ab exemplo. Quotquot iustificantur eodem modo iustificantur. Nos Apostoli in Christum Iesum credentes iustificati sumus ex fide Christi & non ex operibus legis. Ergo & gentes, quæ iustificantur, ex fide et non ex operibus Legis iustificari necesse est. Non igitur gentes ad Iudaismum tanquam adminiculum iustificationis cogendæ sunt. Pro toto argumento solam mimorē posuit. Porrò præterquam quod clarè euincit Paulus hac disputatione suam uocationem diuinam & doctrinam ueram esse, ad quæ duo capita superius monuimus totam hanc narrationem referendam esse, etiam hos locos colligamus. Primus apertus est & proprius Euangelij, uidelicet, quod fides non adiuuat opera ad iustitiæ complemētum, nec opera fidem, sed quod ex fide sine operibus contingat iustitia. Secundus, quod ministri uerbi adeoq; omnes pij possint ac

debeant sibi mutuos errores ostendere, & corrigere se inuicem. Tertius, quòd qui iustè corripitur ob aliquem lapsum bono gratoq; animo exemplo Petri correptionem accipiat: Quartus, quòd correptio non debeat ex φιλοδοξία aut alio corrupto affectu proficisci, sed ex animo pio, & nitatur firmis solidisq; rationibus atq; adeo tendat in salutem eius qui corripitur, & in aliorum ædificationem. Quintus, exemplum Petri quemadmodum rectè opponitur ijs qui negant Ecclesiæ prælatos, ut uocant, errare posse: Ita discant hic pij, quando et quomodo sanctorum exempla sint imitanda, nimirum quatenus ipsi caput Christum Dominum imitentur, iuxta Regulam à Paulo traditam: Imitatores mei estote, sicut ego Christi &c.

Cæterum, quia sæpius hactenus, & sæpissime in sequenti disputatione occurrit uerbum iustificandi placet hoc loco breuiter quæ sunt huius uocis significationes in scripturis ostendere. Duplex est huius uerbi iustificandi in scripturis significatio. Vna propria, Altera translatitia. Propriè iustificare significat secundum aliquem iudicare, causamq; alicuius comprobare, ut cum iudex in foro causam alicuius comprobat, et secundum ipsum iudicat est enim forense uocabulum. Deuter: 25. iustum iustificent, id est, secundum iustum iudicent, eius causam comprobent, & sententia absoluant. Prouerb: 17. qui iustificat impium, aut qui

condem-

condemnat iustum, utercq; est abominatio coram Domino. Esaiæ 5. Qui iustificant impium propter munus. Translatitiè tripliciter accipitur. Primum enim à forensi significatione transfertur iustificandi uocabulum ad genus, et significat approbare aliquem, iustum agnoscere & laudare. Vt apud Lucem iustificauerunt Deum, hoc est, iustum agnouerunt & confessi sunt. Psal: 51. in te solum peccaui, ut iustificeris in sermonibus tuis, id est, iustus agnoscaris. Item, illud Domini, uos iustificatis uosipsos coram hominibus, id est, iustos uos agnoscitis & prædicatis. Secundo, ab hac generali significatione transfertur rursus ad speciem aliam, ut iustificari sit hominem à Deo propter mortem filij sui IESV CHRISTI, condonatis peccatis & imputata Christi iusticia recipi in gratiam adoptari in Filium & designari hæredem uitæ æternæ. Quod autem omnia hæc includantur in uerbo iustificati euidentissime probatur hisce Pauli uerbis. Iustificatur igitur ex fide pacem habemus cum Deo per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Hac significatione accipitur uocabulum iustificandi quotiescunq; occurrit in hac epistola, & alibi in Apostolicis scriptis, quando disputatur de iusticia fidei. Tertio, trãsfertur à genere ad aliam

ſpeciem, & ſignificat recti facti collaudationem atque adeo declarationem iuſticiæ ueræ uiuæq; fidei, idq; per opera externa teſtificantia de fiducia cordis, & de iuſticia fidei, non ſecus atq; fructus de arbore, atq; ita accipitur in Epiſtola Iacobi.

Propterea quod non iuſtificabitur ex operibus legis omnis caro.

Minoris proximi argumenti probatio ſumta à genere uniuerſaliter negato, ad ſpeciem generis deſtruendam in hunc modum: Nullus homo iuſtificatur *operibus legis.* Ergo *nec Iudæi ipſi, & multo minus alij. Poteſt & hoc modo formari argumentum diſiunctiue.* Neceſſe eſt *hominem iuſtificari aut operibus legis aut fide Chriſti. At nemo iuſtificatur operibus legis.* Ergo *quicunq; iuſtificatur, fide Chriſti iuſtificatur neceſſario. Non enim ſunt aliæ uiæ ad conſequendam iuſticiam. Deinde hæc Pauli ſententia (qua claditur diſputatio inter Petrum & Paulum atq; adeo tota illa diegetica probatio qua Paulus ſe & uocatum diuinitus & uerum Euangelium docuiſſe probat) ſequentium reſpectu propoſitio principalis eſt, quam quomõ tractat Apoſtolus ſupra in tractationis methodo indicatũ eſt. Teneamus igitur hanc propoſitionẽ firmiter, & intelligamus eam rectè, ut ſpiritus ſanctus eam proponit ſine Sophiſtica.*

Neq;

Neq; enim sentiendum est cum sophistis, quòd hic loquatur Paulus de operibus ceremonialibus tantum, sed de tota potius lege & omnibus eius partibus. Nam neq; tota lex neq; ulla eius pars iustificare potest, siue cum fide eam coniungas siue non. Sed de hac re plura in argumentorum explicatione, quibus hæc propositio confirmatur, subinde dicenda occurrunt.

Si autem quærentes iustificari in Christo, reperimur & ipsi peccatores, an non Christus peccati minister? absit.

Sequitur confirmatio propositionis, ac primo loco petitur argumentum ab absurdo, & respondetur aduersarijs. Poterant enim Pseudoapostoli obijcere, fatemur quidem homines fide in Christum iustificari ex parte: Attamen ut sit absoluta iusticia, legis opera addenda sunt. Nam qui fide tantum iustus est, adhuc est peccator, ut qui legem non faciat. Respondet Paulus, si dum quærimus iustificari in Christo inuenimur peccatores, id est, nõ plenè iusti coram Deo, Christus profectò uidetur peccati minister esse, et non iusticiæ, ut qui nobis occasio sit maioris peccati. Quia, qui sub lege sunt, inquit Ambrosius, sub maledicto sunt. Sed Christus non est peccati minister, Igitur iustificati in Christo (id est, fide in Christum) non

ſunt peccatores, ſed iuſti, idq; non ſua, ſed Chriſti perfectiſſima obedientia, quæ credentibus imputatur. Hic obſerua horrendum ſcelus eorum, qui uolunt opera adijcere, ut illis perficiatur iuſticia: qua coram Deo conſiſtimus, illi enim Chriſtum accuſant, ut qui ſua doctrina non ſalutem ſed maiorem damnationem adducat.

Si enim quæ deſtruxi hæc rurſus ædifico, præuaricatorem meipſum conſtituo.

Aliud argumentum ſumtum ab effectu cõiunctionis legis cum fide: Quòd ut magis moueret ſeipſum exempli cauſa propoſuit. Solent enim exempla magis incurrere in ſenſus, quàm uniuerſalia pronunciata. Sed argumentum quod in exemplo latet proferamus. Quicunq; iterũ ædificat ea quæ prius deſtruxit præuaricatur. i. improbat prius factum. Quicunq; iuſtificatus eſt fide, renunciat legis iuſticia, & iterum legis iuſticiam ſectari incipit quo abſolutior reddatur fidei iuſticia, iterũ ædificat quæ prius deſtruxit. Talis igitur præuaricatorem ſeipſum cõſtituit, dum ſcilicet factũ prius improbat et condemnat, qua ratione iterum excidit iuſticia fidei. Proinde iuſtificatus in Chriſto non debet redire ad legem, & ab ea iuſticiam quærere: quaſi adhuc peccator eſſet, & opus haberet additamenta iuſticiæ ex lege. Hæc eſt huius loci ſimpliciſſima ſententia. Exemplum huius rei habemus pulcerrimum ad Phil. 3. Ego

Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo uiuam.

Anticipat obiectionem, quam aduersarius obijcere poterat hoc modo: Lex damnat eos, *qui eam non præstant iuxta hanc legis damnatoriam sententiam:* Maledictus omnis qui non fecerit ea quæ scripta sunt in libro legis. *Quare non uidetur sufficere fidei iusticia ad salutem, Sed requiri etiam iusticiam legis.* Huic obiectioni. *Respondet Paulus hoc modo.* Per legem legi mortuus sum ut Deo uiuam, *id est, per legem, scilicet, mittentem me ad Christum, legi sum mortuus, quare nullum ius me damnandi habet. Hoc argumentum fusius tractatur ad Romanos septimo: ubi Apostolus in hunc modum loquitur.* Lex dominatur homini quo ad ipse uixerit. *Vbi ergo mortus fuerit homo non amplius obnoxius est legi. Verum ne quis hinc sumat occasionem peccandi addidit finem cum, inquit:* ut Deo uiuam. *Quidam* ἀντωάκλασιν, *hic esse putant. Vt legis uocabulum primo quidam loco ponatur pro gratia seu fide. Secundo uerò propriè pro lege damnante, ut hic sit sensus.* Per legem, *id est, per gratiam seu fidem legi, scilicet, damnanti mortuus sum, hoc est, liberatus sum à iure legis damnantis, idq; non ut peccato indulgeam, sed ut* Deo uiuam, *scilicet, in nouitate spiritus qua incoatur noua*

erga

erga Deum obedientia, uidelicet, ut nouus homo factus, nouam uitam uiuam. Hic obserua finem iustitiæ fidei qui est, ut exempti à iure legis non peccemus sed potius, ut Deo uiuamus. Viuere autem Deo hoc loco est, uiuere uitam Dei: quæ uita est ex fide producente fructus uiuos, salutares, Deoq; gratos.

Cum Christo sum crucifixus.

Ostendit quomodo mortuus sit legi nimirum quia insertus & insitus sit Christo, qui quoniam peccata hominum in se recepit tanquam ipse reus esset, maledictionem quoq; legis in se recepit, adeo ut crucifixus sit & occisus. Non solum ipse, uerumetiam in eo credentes omnes. Quare & liberi sunt à iure legis, ut porrò non sint serui legis damnantis, sed Christi uiuificantis, & uim legis opprimentis, per suam resurrectionem. Hæc, ut admonent nos fugas peccati, ita incitant nos ad nouam uitam degendam. Sed de hac re plura legantur ad Rom: 6.

Viuo autem non amplius ego: Sed uiuit in me Christus.

Dixit se mortuum legi ut Deo uiueret, Nunc quomodo Deo uiuat exprimit: Ne quis suspicetur illud intelligendum esse de uita naturæ, quod de uita gratiæ intelligi debet: qua Christus in fidelibus

delibus uiuit ſua uirtute iuſticia et uita, per quem actuoſi iuſti & uiui ſumus, quotquot in Chriſto ſumus per fidem. Hinc collige quàm ſit auguſta iuſticia fidei præ legis tuſticia: & quàm ingens decus ſit habere Chriſtum in ſe habitantem. Et contrà quàm indignum ſit tantum decus, uel abijcere prorſus. uel turpitudine uitæ & conſpurcare. Præterea obſeruetur quòd fides in Chriſtum ſit uita fidelium: unde omnes actiones piæ animantur & uiuificantur.

Quod autem nunc uiuo in carne, in fide uiuo Filij Dei.

Anticipatio eſt: Poterant enim aduerſarij ex dictis inferre hoc modo: Qui fieri poteſt ut eum palàm uiuas hominum more in carne, id eſt, uita corporali non uiuas ipſe. Reſpondet, uita hæc corporalis non impedit quo minus mortuus ſim legi ſpiritualiter, & quo minus in fide uiuam filij Dei. Viuere autem in fide Filij Dei is dicitur qui ſpem uitæ æternæ in ſe perficiendæ fouet, quia uidelicet credit Chriſtum eſſe uitam ſuam, & uitam æternam eum ſibi meruiſſe ſua morte.

Qui dilexit me & tradidit ſeipſum pro me.

Amplificatio eſt: in qua cauſas uitæ, quam in Chriſto habemus exprimit: Nimirum dilectionem

nem Christi, & mortem eiusdem. Quia enim dilexit nos mortuus est pro nobis, & quia mortuus est pro nobis, ipsius morte à morte æterna liberati sumus, modo in ipsum crediderimus. Locus obseruandus, quòd qui iustitiam ex lege quærunt nesciunt Christum pro se mortem obijsse, unde subijcit.

Non abijcio gratiam Dei.

Aliud argumentum à consequentibus paradigmaticos, tantum notatur, ut superiora: quod licet in hunc modum explicare. Si ulla salutis portio legi ascribitur, abijcitur gratia Dei, (tantum enim abijcitur de gratia Dei quantum legi tribuitur.) Sed non est abijcienda gratia Dei. Igitur nulla portio salutis legi ascribenda est. Pro hoc toto argumento ponitur tantum minoris probatio in illustri exemplo. Huc pertinet præclarum illud dictum Ambrosij: Gratia Dei aut tota suscipitur aut tota reijcitur. Proinde qui partem mereri uult operibus & partem habere ex gratia is totam gratiam abijcit. Hic primum obseruetur quàm horrendum sacrilegium sit Pseudoapostolorum, atq; adeo omnium qui uolant ulla salutis subsidia in ullo alio reponere quàm in solo Christo. Apostolus noster Romanis scribens testatur Israëlitas fuisse reiectos, propterea quòd uoluerint iusticiam ex operibus & fide com-

cõponere, ita enim ait: ignorantes Dei iusticiam, et propriam quærentes stabilire, iusticiæ Dei non fuerunt subiecti. Finis enim legis Christus in iusticiam omni credenti. Similiter ad Philip: 3. affirmat se Apostolus propriam iusticiam æstimasse, ut excrementa, ut Dei iusticiæ quæ est per fidem fieret particeps. Deinde obseruetur hic quàm abominabilis ingratitudo sit aduersus filium Dei, tam inæstimabilem gratiam, qua Deus nos recipit propter mortem filij, contemnere: quod omnes sanè isti faciunt, qui non omnibus rebus renunciatis in salutis negocio, Christum solum fide amplectuntur iustificatorem & redemtorem.

Nam si per legem est iusticia, sane Christus frustra mortuus est.

Confirmatur superius argumentum à destructo consequente. Si per legem est iusticia (id est, si ulla bona opera lege Dei præcepta nos coram Deo iustos reddunt) Christus est frustra mortuus (aliud enim est satisfactio quæ fit per alium, aliud nostrum opus aut meritum.) Sed Christus non est frustra mortuus. Igitur per legem nequaquam est iusticia. Christus enim ideo mortuus est, & resuscitatus, ut nos credentes redimat à peccato pœnáq; peccati, ut credentes iustificet. Si igitur ulla

portio

portio salutis & iusticiæ tribueretur legi, frustra pro ea consequenda mortuus esset filius Dei. Hic locus obijciatur iusticiarijs & Papistis, qui non totam gratiã Christi recipiunt, sed dimidium salutis operibus ascribunt. Confutatur enim hoc Pauli argumento satisfactionis commentũ, quo tollitur meritum mortis Christi. Neque ualet quod obijciunt Papistæ dicentes Paulum tantum loqui de lege ceremoniali. Hoc enim manifestißimè argumenti forma refellitur, quæ ostendit totam legem & omnia legis opera intelligenda esse uocabulo legis. Vis enim consequentiæ, & à parte legis & à tota lege eadem est. Siquidem siue per legem moralem, siue per legem ceremonialem, siue per legem iudicialem, siue per totam legem simul est iusticia, Idem absurdum sequitur nempe Christum frustra mortuum esse.

SVMMA CAPITIS TERTII.

OBiurgatis Galatis ob leuitatem suam, docet Apostolus pluribus argumentis non ex operibus sed ex fide tantum contingere iusticiam. potißimum autem urget exemplum Abrahæ, affirmans indignum esse quicquam immutare in Dei testamento præsertim cum nemo audeat uel hominis testamentum mutare.

Ordo

ORDO ET PARTES CAP: TERTII.

QVia in fine superioris capitis firmißimis argumentis propositionem de fidei iustificatione confirmauit, nunc more Prophetico & Apostolico doctrinam auditoribus accommodat, obiurgando Galatas ob defectionem ab Euangelio. Taxat igitur Apostolus in principio huius capitis Galatas, eò quòd à doctrina Euangelij, quam à Paulo acceperant per Pseudoapostolos decepti defecerint. Obiurgationi subiungit noua argumenta, quibus propositio confirmata in secundo capite ualidius roboratur. Diluit quoq; obiectiones quatuor quas iusticiarij contra doctrinam fidei adferre poterant. In harum dilutionum obiectionibus sæpè aduersariorum argumenta inuertit, eaq; trahit, ut artifex ad suæ propositionis confirmationem. Atq; ita in summa, huius capitis tres erunt partes principales, obiurgatio, confirmatio propositionis de gratuita iustificatione, & confutatio aduersariæ sententiæ: de quibus in Exegesi capitis plura dicenda sunt.

EXEGESIS TERTII CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

O stulti Galatæ, quis uos fascinauit, ut non crederetis ueritati: ante quorum oculos Iesus Christus depictus est in uobis crucifixus.

OBiurgatio est commodè, ut dixi, interposita: quæ absoluitur quidem propositione, & ratione: acrior uerò redditur, & uehementior interrogatione, aliisq; tropis ad ἐνάργειαν lucemq; rei facientibus. Obiurgatio autem ipsa hoc Syllogismo clauditur. Merito stultitiæ accusandi sunt, qui saluatore Christo cognito, & fide semel recepto, sinunt se decipi per falsos prædicatores, ut ueritati non obtemperent: hoc est, ut deficiant à Christi uera iusticia, quam habent per fidem, ad legis iusticiam: Partem uidelicet iusticiæ in operibus legis collocantes. Vos Galatæ Christo saluatore cognito & fide semel recepto siuistis uos decipi per falsos prædicatores, ut ueritati non obtemperetis. Merito igitur uos Galatæ stultitiæ accusandi estis. Conclusio primo loco ponitur, ut propositio. Deinde minor additur: ex quibus maior facilè colligitur. Hæc obiurgatio grauissimas continet admonitiones: quarum prima est, quòd illusio quædam Satanica sit, & spirituale fascinum fingere iusticiam qua iustificamur coram Deo, constare fide

re fide & operibus, simul tanquam causis neces-
sario concurrentibus ad iusticiam, uel, ut parti-
bus ex quibus componatur iusticia. Secunda, quòd
hostes ueritatis sint, & omnino infideles quot-
quot Christo prius cognito ac fide recepto, tam
ad opera se conuertunt, tanquam adminicula
perficiendæ & consumendo iusticiæ, qua iusti
coram Deo constituantur. Tertia, quòd pij hac
spirituali prudentia in omnibus negocijs ad sa-
lutem spectantibus præditi esse debent, ut amus-
sim uerbi Dei, & non suam carnalem sapientiam
sequantur. Quod si hodie multi facerent, non so-
lum status Reipub: Ecclesiasticæ tranquillior es-
set, uerumetiam hostibus Ecclesiæ minor calum-
niandi occasio per inquieta & superba ingenia
præberetur. Quarta, quòd piorum ministro-
rum uerbi sit, adeoq; omnium piorum, erro-
ribus irasci, eosq; qui errant seuerius obiurga-
re, ut reuocentur in uiam, qui quauis ratione
aberrarunt. Hoc cum faciunt sancti, nequa-
quam ipsorum ira culpanda est, ut uitium, sed
potius laudanda, ut necessaria uirtus, præsertim
si procedat à bono animo moderatè ad bonum
finem, uidelicet, ad gloriam Dei & salutem eius
qui obiurgatur. Porrò de Tropis quibus hic usus
est Paulus quædam adijcienda uidentur. Primum
hic fascinandi uerbum occurrit. Est autem
fascinare propriè uel maleficio aspectu lædere,

ut in illo Vergilij: Neſcio quis teneros oculis mihi faſcinat agnos: Vel peſtifera laudatione rebus exitium adferre. Vnde Solinus quædam in terra Aphrica hominum familiæ uoce ac lingua effaſcinantes, quæ ſi impenſius fortè laudauerint pulcras arbores, ſegetes lætiores, infantes amenniores, egregiores equos, pecudes paſtu ac cultu opimas, emoriantur repentè: Vel eſt præſtigijs ſenſus ita illudere, ut non cernas ea reuera quæ ſunt ante te, ſed alia eſſe putes. Huius rei exemplum uidere eſt in Vitis patrum, ubi legitur de Sancto Machario quod oratione ſua impetrauerit tolli faſcinum à parentum oculis, qui filiam ſuam in uaccam putarunt eſſe conuerſam. Nam non niſi uaccæ forma apparebat oculis eorum. Cum tamen Macharius eam ad ſe adductam pulcram agnouerit uirginem, & non uaccam. Hinc faſcinatio illuſio ſenſuum eſt: unde fit, ut aliquis uel non aduertat quæ ſunt ante ipſum, uel alia eſſe exiſtimet, quàm ſunt reuera. Hinc Paulus transfert uocabulum ad ſpirituale faſcinum quod opponit ueritati Euangelij, ut quæ ex aduerſo cum faſcino ille ſpiritus pugnat. Quiſquis igitur uel rectè edoctus ſeducitur, uel alioqui falſis opinionibus imbuitur, ſpirituali quodam faſcino illuditur, ut faſcinum ſpirituale ſit illuſio mentis qua fit, ut pro ueritate, errores homines amplectantur. Deinde, cum dicit Apoſtolus Chriſtum præ oculis Ga-

lis Galatarum depictum et inter eos crucifixum, manifestus est tropus. Nam id non manibus Iudeorum sed prædicatione efficaci de meritis Christi factum esse perspicuum est. Præcipuè autem meminit crucis, ut materiam iustificationis nostræ & λύτρον pro peccatis nostris solutum ostendat esse uictimam Iesu Christi, cuius uictimæ tum demum participes efficimur, quando in Christum crucifixum solida fide recumbimus. Hinc concluditur ex operibus nostris non constare iustitiam qua coram Deo consistimus & iusti habemur. Nullum enim aliud meritum est, huius rei, id est, iustitiæ consequendæ quàm unica Christi uictima. Deinde monentur hoc loco ministri Euangelij sui officij esse, Christum ità prædicando depingere, ut auditores uerè sibi Christum crucifixum sentiant: Quod tum demum fit, quando in conscientijs hominum penetrant efficaci & syncera uerbi prædicatione. Contrà autem qui adulterant crucis Christi doctrinam, diabolico fascino suos illudunt auditores.

Hoc solum à uobis uolo discere: ex operibus legis spiritum accepistis an ex auditu fidei?

Redit ad confirmationem propositionis, nimirum quòd non operibus legis sed fide Christi

iustificetur homo. Argumentum autem hoc à testimonio spiritus sancti sumtum est, quod in hanc formam commodè includi potest. Illa re iustificamur, qua spiritus sanctus testatur nos iustificari: Spiritus sanctus autem testatur fide iustificari homines, & non operibus. Ergo fides & non opera iustificat. Pro argumento toto ponitur minoris probatio ab experientia Galatarum sumta. Galatæ enim credentes sine operibus, obsignationem iusticiæ acceperunt spiritum sanctum, Quare spiritus sanctus euidenter testatur homines fide & non operibus iustificari. Est enim spiritus sanctus Arrhabo hæreditatis in redemtionem acquisitæ possessionis in laudem gloriæ Dei ad Ephes: 1.

Adeo stulti estis? cum spiritu inceperitis nunc carne consumamini?

Aliud argumentum ab absurdo, Qui à spiritu exorsus carne uult consumari seu perfici uerè amens & stultus est. Quid enim stultius quàm à melioribus ceptis ad deteriora progredi? Qui fide in Christum iustificari se primum statuit & nunc uult eam iusticiam operibus perficere, ac si imperfecta esset, nisi accederet operum iusticia,

hic

hic à spiritu sancto exorsus carne uult perfici. Quicunque igitur fide in Christum iustificari se primum statuit, & nunc uult eam iusticiam absolutiorem per opera reddere, is uere amens & stultus est. Porrò per spiritum Metonymicos intelligit Apostolus gratiam Euangelicam, quam spiritus obsignat in cordibus ardentium, hoc est, spiritualem Euangelij efficaciam, qua interior homo gignitur per spiritum sanctum, & perficitur. Huic spiritui opponit Paulus carnem, id est, ceremonialia opera, adeoq; totam legem, seu merita operum locus hic inprimis obseruandus est, ut qui summam doctrinæ Pseudoapostolorum haud obscure nobis ob oculos ponat. Erat enim Pseudoapostolorum doctrina tribuere legi profectionem iusticiæ. Nam cum dicerent Christum nihil prodesse, nisi accederet circumcisio, legem sanè Christo non modo conferebant, sed etiam præferebant: cum Christo tantum initium, legi perfectionem iusticiæ tribuerent: ut qui salutem quærerent in iusticia non imputata, seu inhærente, ut hodie Papistæ faciunt: Perinde igitur fecerunt Pseudoapostoli tribuentes legi perfectionem, ac si quis, qui à luce cœpisset illuminari, ad perficiendam lucem tenebras accerseret. An non talis merito Amentiæ ac summæ stultitiæ accusaretur.

Tanta passi estis frustra? si tamen & frustra.

Argumentum ab incommodo sumtum. Qui multa passi sunt pro defensione iusticiæ fidei, & postea prolabuntur ad operum iusticiam frustra & temere passi esse uidentur. Vos Galatæ multa passi estis ab hostibus Euuangelij pro defensione gratuitæ iusticiæ, & nunc ad operum iusticiam prolabimini, frustra igitur tanta passi esse uidemini. Proinde temeritatis magnæ est, relicta fidei iusticia, ad operum iusticiam prolabi. Sola argumenti conclusio expressè ponitur, factum autem Galatarum pro argumento sumendum est. Locus hic obseruandus est, quod crux iusti, nisi quis in iusticia perseueraverit, frustra sit susceptа. Verùm, si ad iustitiam per pœnitentiam redierit, Dominus, qua est bonitate, priorem crucem abundè compensabit. Huc pertinet correctio quam subijcit Apostolus. Si tamen & frustra, hac enim correctione Galatas iterum erigit, monetq; ut meliorem spem concipiant modo erroris eos pœnituerit. Locus proinde hic monet oburgationes & castigationes piorum pastorum eò destinatas esse, ut non adigant lapsos ad desperationem, sed potius ut eos excitent ad resipiscentiam: quo pœnas commeritas effugere possint.

Qui

Qui ergo subministrat uobis spiritum & operatur in uobis uirtutes ex operibus legis an ex auditu fidei hoc facit?

Argumentum hoc à signo sumtum est. Donandi miracula consequuti estis per prædicationem fidei & non operum: Ergo certum inditium est, ex fide & non ex operibus esse iusticiam, finis enim miraculorum fuit confirmatio doctrinæ: Qua confirmata miracula quidem cessare debuerunt. Vsus uero nequaquam: quo circa cum nos eandem doctrinam docemus, quam Paulus & reliqui Apostoli docuerunt sciamus doctrinam nostram miraculis ab illis editis confirmatam esse, adeo ut non sit opus miraculis nouis ad doctrinam nostram confirmandam. Quare non miremur calumniam Papistarum qui obijciunt nobis, quòd nostra doctrina nullis confirmetur miraculis. Proinde si quis quærat cur hodiè etiam non ædantur miracula, præter ea quæ dicta sunt, audiat Augustinum, in hunc modum respondentem. Nec miracula illa durare ad nostra tempora permissa sunt, ne animus semper uisibilia quæreret, & eorum consuetudine frigesceret genus humanum, quorum nouitate flagrauit. Nec iam nobis dubium esse debet, ijs esse credendum, qui cum ea prædicarent quæ pauci

assequuntur se tamen sequendos populo persuadere potuerunt.

Quemadmodum Abraham credidit Deo & imputatum est illi in iusticiam.

Aliud argumentum est ab exemplo ductum: quod ideo ualet, quia & Abraham typus fuit iustificandorum: qui omnes uno eodemq; modo iustificantur: Et exemplo approbato in subiecto, approbatur res in genere. Vnde rectè ab exemplo per locum coniugatorum concluditur. Abraham credens Deo & non operans est iustus reputatus apud Deum, Ergo iusticia que ualet apud Deum est ex fide & non ex operibus. Hoc argumentum copioſè exponitur & illustratur. Ad Roman: 4. Hic primum diligenter obseruandum est, cur fides dicatur imputari ad iusticiam. Non enim ita accipiendum est, ac si fides ipsa in se qua creditur Euangelio, reputetur pro iusticia, qua scilicet ita iustus sit aliquis, ut illi Deus propter hanc iusticiam uitam æternam sit daturus. Quasi qualitas fidei tanto premio digna esset: sed ita potius intelligendum est, quod fides reputetur pro iusticia, quatenus illa prehendit iusticiam alienam, nempe Christi, eamq; ut suam amplectitur. Est enim fides non causa, sed instrumentum, quo oblata

pro

promißio ſalutis accipitur, & poßidetur. Hoc apertißimè ſignificatur adducto teſtimonio. Credidit Abraham Deo, ſcilicet offerenti ſibi gratiam in promiſſo ſemine. Hæc fides imputari dicitur Abraham ad iuſticiam. Proinde cum fides dicitur imputari ad iuſticiam, ad obiectum reſpicere oportet: quod intuetur fides, & materia iuſticiæ in obiecto quærenda eſt, & non in qualitate fidei. Ita enim Paulus alibi ait: Eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Nam ut in Adam iniuſti & rei ſumus, ita in Chriſto iuſti & abſoluti à reatu ſumus quando in Chriſtum firma fide recumbimus. Quemadmodum enim per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ſic etiam per obedientiam unius iuſti conſtituentur multi.

Porrò hic duabus calumnijs neceſſario occurrendum uidetur. Quarum una Iudaica eſt, altera Papiſtica. Iudæi accuſant Paulum malæ fidei in citando teſtimonio ex Geneſeos capite 15. Dicunt enim Iudæi haud rectè torqueri ad Chriſtum & uitam æternam, quod ibi refert Moyſes de terrena promißione & multiplicatione ſeminis ſuper terram. Sed falluntur, perperam enim ſeparant quæ coniungenda erant. Nam fides Abrahæ primum & principaliter reſpicit in

cit in promißionem Dei, qua in fœdus ſalutis, intercedente ſemine benedicto, ipſe Abraham adoptatus eſt. Deinde promißionem illam. Et erit ſemen tuum ſicut arena maris includit in promißione adoptionis tanquam partem in toto. Quare cum Abraham credendo oblatam gratiam amplectitur, perſpicuum eſt calumniam Iudaicam uanam eſſe, nam prouenit ex inſcitia promißionis principalis, in qua aliæ comprehenduntur. Altera calumnia Papiſtarum eſt, & iuſtiturriorum, qui Iacobum cum Paulo committunt, ut iuſticiam ſtatuant ex fide & operibus ſimul. Proferunt enim ex Iacobo hæc uerba: uis autem ſcire ô homo uane quod fides abſq; operibus mortua eſt, Abraham pater noſter nonne ex operibus iuſtificatus eſt? offerens Iſaac filium ſuum ſuper altare, uides quod fides cooperabatur operibus ipſius (id eſt efficax erat per opera ſeu obedientiam illius) & ex operibus fides conſumata eſt, & impleta eſt ſcriptura quæ dicit, credidit Abraham Deo & imputatum eſt illi ad iuſticiam, & amicus Dei appellatus eſt, uidetis quod ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum: hæc Iacobus. Hoc teſtimonio Iacobi muniti Papiſtæ, opponunt ſe proterue toti Euangelio, abijciuut gratuitam iuſtificationem, & audacter reijciunt λύτρον & ultimam filij Dei Domini noſtri Ieſu Chriſti. Sed hallucinari Papiſta

ſtus craßißimè facillimum eſt oſtendere. Primum omnium obſeruandus eſt ſcopus Iacobi. Ipſe enim nõ diſputat in eo loco de iuſtificationis cauſa, Sed ſtatus quæſtionis eſt quo in loco habenda ſit fidei profeßio, & iactatio ſine operibus, ſeu emendatione uitæ. Vnde hanc propoſitionem ſtatuit Iacobus, fides abſq; operibus mortua, hoc eſt, gloriatio ſeu iactatio fidei cui non adiuncta ſunt bona opera, uana & inanis eſt, non in corde ſed in labris reſidens. Hanc propoſitionem confirmat ab exemplo Abrahæ, deſumto ex uigeſimo ſecundo capite Geneſios: ubi manifeſte loquitur ſcriptura, non de iuſticia qua iuſtus eſt Abraham reputatus fide, ſed de declaratione potius iuſticie: Quam iuſticiam quindecim annis ante natum Iſaac obtinuerat Abraham, cum crederet promißioni gratuitæ. Cum igitur Papiſtæ, quocunque ſe uertant, non poßint efficere ut effectus ſit prior ſua cauſa, fruſtra omnino ex hoc loco Geneſios contendunt iuſtitiam qua iuſtificamur coram Deo in obedienta operum conſiſtere. Verum quo nihil obſcuri ſtudioſis in hac quæſtione relinquatur, diligentius examinemus locum Geneſios quem Iacobus in confirmationem ſuæ propoſitionis adducit.

TEXTVS EX GENESI.

Vocauit

Vocauit Angelus Domini Abraham de cœlo: per memetipsum iuraui, ait Dominus, quia fecisti hanc rem, & non peperciſti filio tuo unigenito propter me. Benedicam tibi & multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cœli & ueluti arenam quæ eſt in littore maris: poſsidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti uoci meæ. Hactenus Angelus.

Hoc teſtimonio Iacobus ſuam confirmat propoſitionem, ex quo firma demonſtratione colligam, quid iuſtificari ex adducto teſtimonio poſsit in Iacobo ſignificare. Prædicatur Abraham uerbis Angeli propter obedientiam qua paratus fuit ad offerendum filium, Promittitur ſemen benedictum, promittitur copioſa poſteritas & fœlix, nec quicquam aliud in concione Angeli agitur. Cum igitur Iacobus confirmat Abrahamum Iuſtificatum operibus quia paratus legitur fuiſſe ad mactandum filium ſuum Iſaac, profectò aliud intelligere non potuit ex adducto teſtimonio, quam Abraham iuſtificatum, hoc eſt, prædicatum, laudatum ornatum, & ampliſsimma promiſsione remuneratum propter obedientiam ex fide præſtitam. Vnde ſequitur iuſtificationem in Iacobo non eſſe imputationem iuſticiæ, ſed declaratio-

nem,

nem, idq; per obedientiam ex fide profectam. Quod autem ab exemplo infert Iacobus, uides quod fides cooperatur operibus illius, & operibus illius consumata est, nihil aliud uult, quàm significare operà necessario fidem comitari, atq; fidem consumari operibus, id est, manifestare hominibus seu demonstrari ad homines, per obedientiam erga Deum. Atque ideo fidem sine operibus esse inanem spectrum, quod nõ meretur fidei appellationem. Quod autem addit impleta est scriptura quæ dicit: Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iusticiam, nihil aliud uult, quàm significare plenius declaratam esse iusticiam fidei per obedientiam operum. Impleri enim dicuntur, quæ plenius exhibentur, & ostenduntur seu palam fiunt. Hinc iam concludit Iacobus: uidetis quòd ex operibus iustificatur homo (hoc est, ex fructibus agnoscitur & approbatur eius iusticia) & non ex fide tantum, hoc est, nuda & inani cognitione Dei & iactatione fidei. His ita explicatis iuxta analogiam fidei, ex scopi consideratione, & testimonij adducti à Iacobo uero sensu, breuiter colligamus firmam paralogismi Sophistarum Papalium solutionem. Cum igitur inferunt Papistæ, ex hoc loco Iacobi non iustificari homines coram Deo fide sine operibus, quia fides absque operibus mortua est. Respondeamus duplicem Paralogismum committi

& utrumque peccare fallacia æquiuocationis. Primum enim fides in doctrina Pauli de iustificatione non significat noticiam & assensum, sed proprie fiduciam in Deum, quòd uelit nobis præstare quæ promisit per Euangelium, sed in Iacobo significat tantum noticiam historiæ, & assensum: id quod quatuor rationibus ex Iacobo desumtis probabo.

PRIMA.

Si fidem, inquit, se quis dicat habere, opera autem non habeat, quid quæso aliud potest Iacobus intelligere per fidem quàm inanem professionem, & iactationem fidei. Vera enim & iustificans fides est qua uiuit iustus, & est efficax ad operandum.

SECVNDA.

Diaboli, inquit, credunt & contremiscunt. Iam autem certum est diabolos nulla fiducia preditos esse, cum nullam omnino salutis promissionem habeant. Quare nullam nisi historiæ, & noticiæ fidem habere possunt diaboli. Quod autem dicat eos Iacobus ex fide contremiscere, significat certißimam expectationem diabolorum, qua exspectant iudicium futurum in omnes reprobos. Pugnat ergo contremiscendi uocabulum cum pro-

proprietate fidei, quæ est consolari eorum conscientias, qui uerè credunt & certam expectant liberationem ab omnibus malis, & beatam immortalitatem.

TERTIA.

Iacobus fidem, de qua loquitur, mortuam esse pronunciat eamq; confert corpori sine spiritu: Iam autem ex Paulo constat uerè credentes in fide filij Dei uiuere.

QVARTA.

Tu, inquit, credis quoniam unus est Deus. Ita autem credere est tantum historiæ noticiam habere, qua homines non iustificari haud mirum est.

OBIECTIO.

Cur ergo, inquies, Iacobus ita utitur uoce fidei? an ueræ fidei uim ignorat Iacobus? Respondeo. Iacobus loquitur ex hypothesi hypocritarum & per concessionem Rhetoricam κατα-χρησικῶς uocabulo fidei utitur, ut hac ratione confutet sui seculi uanos fidei iactatores.

Alter paralogismus est in uoce iustificandi. Paulus enim de iustificatione imputationis, hoc est, quæ est imputatio iusticiæ coram Deo. Iacobus au-

bus autem de iustificatione declarationis, hoc est, quæ est declaratio iusticiæ coram hominibus loquitur, quemadmodum suprà copiosius declarauimus. Cùm igitur sensu differunt propositiones Pauli & Iacobi, malignè faciunt Sophistæ, qui fingunt Iacobum aduersari Paulo, hoc est, qui mentiuntur spiritum sanctum sibijpsi contrarium esse, cum nemo pius dubitet quin uterque ex eodem spiritu sit loquutus.

His ita breuiter notatis exemplum Abrahæ altius perpendamus, & simul totam historiam de Abrahamo apud animum colligamus. Nam cum illi filij Abrahæ sunt qui insistunt uestigijs Abrahæ, par est, ut tota ipsius nobis, ut norma uitæ, proponatur. Primum itaque obseruandum est in exemplo Abrahæ quomodo Apostolus inde extruxerit gratuitam iustificationem de qua iam dictum est. Deinde circumstantiæ iustificati Abrahæ expendendæ sunt quæ non paucos locos de uita Christiana continent, ex quibus præcipuos recitabo,

Primus, quòd professio uitæ Abrahæ ante iustificationem testetur ipsum nullis meritis aut præparantibus operibus à Deo receptum esse, sed sola bonitate Dei eaq; gratuita. Nam antequam uoce Dei de Hur Caldæorum uocatus est, Caldaicis erroribus imbutus fuit.

Secun-

Secundus quòd circumcisio non necessario requiratur ad iustificationem. Est enim Abraham ante circumcisionem iustus à Deo pronunciatus, propterea quod crediderit Deo promittenti sibi semen ex gratuita sua bonitate, in quo benedicentur omnes nationes terræ. Nam cum impossibile sit ut effectus sit prior sua causa, fieri nequaquam potest ut circumcisio sit causa iustificationis Abrahæ, cum multis annis ante mandatam circumcisionem sit fide iustificatus. Hanc circumstantiam etiam Paulus Apostolus urget ad Roma. 4.

Tertius, quod iusticia fidei ad omnes promiscuè pertineat. Est enim Abraham fide iustificatus antequam constituta est Iudaica Respublica, & antequam ullis notis discreti sunt homines. Ex hac circumstantia Prophetæ absq; dubio conciones de uocatione gentium extruxerunt.

Quartus, quod ritus Mosaici & traditiones humanæ non requirantur à iustificandis. Vt enim sine illis Abraham est iustificatus, ita qui eius exemplo iustificabuntur ritus Mosaicos non requirunt, & multo minus traditiones humanas.

Quintus, quòd sine lege morali & operibus in Decalgo præceptis iustificemur. Nam si Abrahe exemplo iustificamur, & is fuit iustificatus annis multis ante datam legem, profecto fieri non potest ut ex lege sit iusticia. Verum si obijcis le-

gem moralem fuisse perpetuam, ideoq; ea non euanuisse Abrahamum, Respondeo nullam mercedem operibus deberi, nisi ex pacto Dei. opera enim non sunt intrinseca dignitate meritoria, sed acceptione Dei, & ratione pacti. Stat ergo firma consequentia: Abraham iustificatus est fide promissionis ante editum pactum de operibus. Ergo fide & non operibus iustificatus est.

Sextus, Quod uera & iustificans fides habeat adiuncta bona opera, & obedientiam erga Deum quodq; nihil charius Christiano esse debeat quam diuinæ uoluntati obedire. Nam, ut Abraham mandato Dei obediuit cum iuberetur mactare filium, quo nihil in mundo charius habuit. Ita pij parati esse debent propter mandatum Dei ad iugulandos omnes prauos affectus, atque adeo ad componendam totam suam uitam iuxta normam uoluntatis diuinæ.

Septimus, Quòd eorum, qui gloriantur de Patre Abraham & non insistunt uestigijs ipsius, uana sit gloriatio.

Octauus, ut Abraham est Typus credentium (nam eos qui iustificantur huius exemplo, ut dictum iustificari necesse est) & pater multarum gentium, ita pij unius Abrahæ exemplo contenti sint, nec quicquam moueantur aliorum, nescio quorum patrum, institutis parum ad Regulam uitæ Abrahæ congruentibus. Nam solus Abra-

ham

bam nobis, qui ex gentibus conuertimur, typus & exemplar cum fidei tum obedientiæ erga Deum existit. Ceremoniæ quæ postea additæ sunt, ut ad certum populum nempe Iudaicum pertinebant, Ita adueniente prõmisso Abrahæ semine cessare omnino debebant, & euanescere non secus atque adueniente sole tenebræ discutiuntur. Iam autem si Ceremoniæ Iudaicæ, quarum autor Deus fuit, nullum Christianũ obligant, multo minus hypocriticæ Monachorum Regulæ, quarum plereq; ex diametro cum uerbo Dei pugnant, obligationis uim habent. Imò eos qui illis se subijciunt præcipitant in certam damnationem nisi maturè resipiscant.

Nonus, Monet præterea exemplum Abrahæ ut in articulo salutis nostræ, adeoq; in omnibus promißionibus Dei certi simus & immoti nihil plane hæsitantes. Vt enim Abraham nullis rationis aut naturæ argumentis fractus est, quin crederet promittenti Deo, statueretq; ipsum potenter præstare posse, quòd clementer promiserat, Ita nos nihil moueamur argumentis ullis quæ in contrarium promit caro & sanguis. Non igitur dilatio promissorum, non tristißima Ecclesiæ forma, non incidentes ærumnæ & calamitates frangant animos nostros, sed πληροφορίᾳ, hoc est, plenißima fiducia exemplo Abrahæ patris nostri persistamus firmi tribuen-

tes Deo gloriam ueritatis potentiæ & misericordiæ.

Decimus, Quod ut pij in hac uita exemplo Abrahæ possunt uti communibus legibus contractuum & aliarum rerum exemplo Abrahæ, in communibus casibus sunt obnoxij uarijs periculis, exilio, fami, cruci, adeoque morti ipsi, quæ pijs transitus est ab his ærumnis ad promissam beatitudinem. Hæc breuiter dicta sint de hoc Abrahamico exemplo, quod seriò per totam uitam aspicere, meditari, opere precium est omnibus ijs qui de patre Abraham iustè & sine hypocrisi gloriari uolunt.

Cognoscite ergo quod qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ.

Infert ex hypothesi thesin, seu exemplum singulare ad genus transfert, & est sensus. Abraham pater credentium iustificatus est fide, Igitur quotquot credunt & filij Abrahæ proptor imitationem fidei existunt, & fide iustificantur, quemadmodum ipse fide est iustificatus. Hoc pacto Paulus ad Roman: 4. accommodat exemplum Abrahæ, ita enim ait: Non est autem scriptum propter illum tantum, quòd reputatum sit illi ad iusticiam, sed etiam propter nos

nos quibus reputabitur credentibus. Porrò esse ex fide, nihil aliud est, quàm renunciata propria iusticia diuinis promissionibus gratiæ niti, ad Roman: 4. Credenti & non operanti reputatur fides ad iusticiam. Deinde hic obseruemus uerissimam & immotam definitionem filiorum Abrahæ, hoc est, hæredum gratuitæ iustificationis quæ in Abrahamico exemplo conspicitur. Nam hæc formula qui ex fide sunt, id est, uerè credentes promissioni gratuitæ, ut Abraham fecit, tanquam certa definitione comprehendit Apostolus filios Abrahæ siue circumcisi sunt siue non: quos ad Roma. 9. cap. filios promissionis nominat propter obiectum fidei qui credit promissioni.

Prævidens autem scriptura quod ex fide iustificet gentes Deus antequam Euangelizauit Abrahæ: benedicentur in te omnes gentes.

Accommodati onem exempli probat testimonio scripturæ. Est autem Entimematica probatio. Priori loco consequens, posteriori antecedens ponitur. Forma autem Dialectica hæc est, Omnes gentes benedicentur in te (hoc est, non per te sed

quia in filijs tuis censebuntur omnes credentes, uel in te, hoc est, cum te siue tuo exemplo. Ita enim Beth *præpositio sæpissimè exponi debet)* Sed Abraham *est fide benedictus adeoq; iustificatus.* Ergo *& gentes ex fide iustificantur & non ex operibus.* Quod autem dicit Apostolus, Ante Euangelizauit *significat doctrinam gratuitæ iustificationis* Abrahamo *patefactam fuisse.* Non *est igitur noua doctrina* Euangelium de gratuita *iustificatione, ut calumniabantur* Pseudoapostoli, *sed longè ante exhibitum* Christum *in carne fuisse hominibus commendatam.*

Igitur qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abraham.

Illatio generalis argumenti ducti ab exemplo Abrahæ. *Primum enim accommodauit* Apostolus *exemplum* Abrahæ *ad genus,* Deinde *accommodationem probauit scripturæ testimonio,* Iam *in genere concludit credentes benedici, adeoq; iustificari cum fideli* Abraham *(ita enim* Paulus *hoc loco interpretatur quod supra dixit in te) hoc est, quemadmodum* Abraham *credens iustificatus est,* Ita *etiam gentes credentes iustificari: atque ideo non simpliciter dixit benedicuntur cum Abraham, sed cum addito* benedicuntur cum fideli Abraham, *significans fidem esse instrumentum*

mentum quo oblata benedictio recipitur: quæ benedictio hoc loco non aliud est quam liberatio à maledictione legis, à morte æterna, fauor diuinus gratuitus, atque adeo uita æterna. Nam Paulus disertè maledictionem benedictioni opponit. Ex hac Pauli conclusione per locum à contrarijs concluditur, quod omnes qui per opera uel diuinæ legis præcepta salutem quærunt, discedant ab exemplo Abrahæ, et non sint filij Abrahæ, atq; ideo maneant in suis peccatis, & sub legis maledictione. Non enim consequuntur remißionem peccatorum, quæ non nisi, iuxta exemplum Abrahæ, fide accipitur & non operibus, id quod clarius adhuc sequenti argumento demonstratur.

Quotquot enim ex operibus legis sunt, sub maledictione sunt, scriptum enim est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.

Ratio proximi argumenti, quod disiunctiuè formari poterit hoc modo. Aut ex fide aut ex operibus est benedictio. Non est autem ex operibus, Igitur ex fide est benedictio adeoq; iu-

ſticia & ſalus ipſa. Quod autem non ſit ex operibus benedictio atq; adeo iuſticia, probat à contrarijs effectibus ſeu repugnantibus. Quotquot ex operibus legis ſunt, ſub maledictione ſunt, atque adeo maledicti. Igitur quotquot ex operibus legis ſunt non benedicuntur, nec iuſtificantur. Antecedens probat teſtimonio ſcripturæ, Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea. Hic rurſus apertum teſtimonium habemus, quod Apoſtolus per opera legis intelligat omnia quæ lege diuina præcepta ſunt nobis, & præcipuè opera decalogi. Nam niſi prorſus inſanire Sophiſtis lubet, non dicent promiſſam uitam gentibus ob Ceremonias, nec denunciatam maledictionem gentibus ob rituum Moſaicorum neglectum. Ceremoniæ enim Moſaicæ & ritus exſpirarunt adueniente Domino in carnem. Prætcrea, qui, ſtante Repub: Iudaica ex gentibus crediderunt, & dicebantur Religioſi, non ſeruarunt ritus Moſaicos ut Iob, Naaman Syrus. Cyrus Perſarum & multi alij.

Quod autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt, quia iuſtus ex fide uiuet. Lex autem non eſt ex fide, ſed qui fecerit ea homo uiuit in eis.

Aliud

Aliud argumentum ex duobus locis, nimirum à pronunciato & repugnantibus petitum. Est autem Epichirema Rhetoricum. Primo enim loco ponitur conclusio: Secundo loco, Maior: Tertio, minor: Quarto, minoris probatio. Redigatur autem argumentum in hanc formam, iustus ex fide uiuit, Qui est ex lege non est ex fide. Igitur qui est ex lege non uiuet. Si non uiuet, neque iustificabitur. Minoris probatio est qui fecerit ea homo uiuet in eis. Vt autem præsens argumentum plenius intelligi possit, obseruandum est, quòd Paulus hic sumat legem & fidem tanquam duo contraria quo ad effectum iustificandi. Lex enim requirit opera, fides autem meram gratiam spectat. Si ergo iustitia est ex fide, est profecto ex mera gratia. Si est ex mera gratia, iam non est ex operibus. Igitur si iusticia est ex fide, non est ex operibus. Lex enim non spectat fidem in iusticia, sed opera, hoc est, non pronunciat Lex eos iustos esse qui crediderint sed qui fecerint. Sunt proinde prorsus contrariæ duæ iste uiæ, quia Lex in nobis quærit quod nunquam inuenit ideoq; occidit. At fides accipit ex mera gratia quod nobis deest, hoc est, iustitiam ut nobis, uidelicet imputetur, quæ in solo Christo est, atque hoc respectu fides uiuificat.

Est

Est igitur in hoc uersiculo fundamentum consequutionum superiorum, quæ ex eo firmæ sunt quòd lex & fides, facere & credere, iusticia inhærens & iusticia imputata, gratia & meritum, sint contraria immediata, quo ad iustificationem: in qua requiritur perfecta & omnibus numeris absoluta iusticia, quali: in uno Christo inuenitur cum quo per fidem coalescunt omnes sancti, ac proinde saluantur. Porrò pronunciatum Abacuc explicandum est. Iustus, inquit, ex fide uiuet, hoc est, qui credit promißioni Dei iustus est & uiuet. Duo enim hic tribuit fidei Propheta, uidelicet iustificationem, ut instrumento, & uiuificationem, ut causæ efficienti. Hoc posterius sæpe Metonymicos pro priori ponitur, qui enim iustus est uiuet, & nemo uiuet nisi qui iustus fuerit. Antithesis in Prophetæ uerbis obseruetur. Ecce, inquit, extollit sese is cuius anima non est recta in eo, iustus autem ex sua fide uiuet. Hic iustus ex fide opponitur ei qui se extollit, id est, qui de seipso præsumit, & suis nititur uiribus, is cuius anima non est recta in eo, id est, qui diffidit de Deo nec ad illum confugit. Iustus igitur ex fide desperat de seipso, & sola bonitate Dei nititur: unde & iusticiam & uitam gratis haurit. His ita explicatis argumentum apertius conspicitur: Fides iustificat, Lex non est fides, igitur lex non iustificat. Maior

est

est uera quia Propheta dicit, Iustus ex fide uiuet. Minor probatur quia Lex requirit opera, fides uero gratiam apprehendit.

Confutatio sequitur, in qua diluuntur quatuor obiectiones, quæ contra ea quæ dicta sunt de fide & lege poterant obijci. Atque ita prudenter confutationem instituit Paulus, ut non solùm obiecta aduersariorum diluat, uerum etiam propositionem principalem fortius muniat.

Christus nos redemit de maledictione legis factus pro nobis maledictum (scriptum est enim maledictus omnis qui pendet in ligno) ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu, ut promissionem spiritus accipiamus per fidem.

Prolepsis est seu anticipatio primæ obiectionis quæ huiusmodi ex superioribus dictis nascitur: Si lex damnat omnes, qui eam non faciant, & nemo eam facit, an non damnationi legis obnoxij sunt omnes? Respondet Paulus nos liberatos esse à maledictione legis. Continet autem hæc Paulina Responsio quatuor circumstantias

ſtantias iſtius liberationis. Quarum prima eſt, per quem'nam liberati ſimus. Secunda quo modo. Tertia, in quem finem. Quarta, quo medio ſiue quo inſtrumento illam liberationem per Chriſtum partam conſequamur.

Prima circumſtantia per quem, exponitur hiſce uerbis: Chriſtus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum, hoc eſt, Chriſtus ſua ſatisfactione, qua Deo & legi ſatisfecit, liberauit nos à ſententia damnatoria legis, adeoque ab ipſa legis maledictione. Eſt autem in hiſce Pauli uerbis antanaclaſis figura. Priori enim loco maledictum relatiue ſiue formaliter accipitur. Poſteriori uero ſignificat reatum ſine fundamento, & expiationem maledictionis quæ per mortem Domini peracta eſt.

Secunda circumſtantia eſt de modo, ita enim ait Apoſtolus: Maledictus omnis qui pendet in ligno, Chriſtus pependit in ligno. Igitur Chriſtus eſt maledictus. Non in ſe quidem ſed quia ſuſtinuit perſonam noſtram, & factus eſt hoſtia pro peccato noſtro, dum cruci ſeu ligno affixus eſt. Nam quod impoßibile erat legi Deus per Filium miſſum in mundum præſtitit. Fuit autem Legi impoßibile homines per eam iuſtificari, ac liberari à ſententia damnatoria legis. Igitur Deus filium fecit hoſtiam pro peccato,

cato, ut per peccatum damnaret peccatum in carne. Non solùm ut liberaremur à maledictione legis per satisfactionem Christi, Verumetiam ut legis iusticia in nobis impleretur per imputationem obedientiæ Christi, qua satisfit legi, ut Christus sit consumatio legis in iusticiam omni credenti. Habemus paucis expressum fructum passionis Domini, quæ est Redemptio nostri à maledictione Legis per Christi satisfactionem.

Tertia circumstantia est finis, ut inquit gentibus benedictio Abrahæ contingat in Christo Iesu. Benedictio autem Abrahæ est quæ facta est Abrahæ his uerbis. Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Voce benedictionis intelligitur Sinechdochicos, Remissio peccatorum, iustificatio, adoptio in Filios Dei, donatio spiritus sancti, atque adeo salus ipsa ac uita æterna.

Quarta circumstantia instrumenti est quo benedictio illa spiritualis nobis applicatur, Vt, inquit, Promissionem spiritus accipiamus per fidem, fide enim benedictionem illam spiritualem recipimus, oblatam uerbo & Sacramentis. Est & hic Sinechdoche, nam ut supra posuit benedictionem pro iustificatione & alijs donis quæ natura cum benedictione cõiuncta sunt: Ita hic pollicitationem spiritus, id est, promissum spiritum ponit

pro

pro peccatorum remissione, iustificatione, & glorificatione. Nam donatio spiritus sancti testimonium est iustificationis cui reliquæ partes quas enumerauimus necessario coniunctæ sunt. Sed quid dicemus? an spiritus sanctus accipitur fide? an non fidem in nobis spiritus sanctus creat ad prædicationem Euangelij? quo modo hæc consistunt? quatenus spiritus sanctus in credentibus habitat & operatur in eis, fide dicitur accipi, non quod eum antea non habuerint, sed quia nunc se prodit apertius, & ostendit efficacius suam præsentiam, dum uidelicet impellit ad spiritus opera sectanda, dum armat animatq; fideles contra carnis opera. Quatenus autem spiritus sanctus per uerbum & sacramenta fidem excitat, cum uerbis & Sacramentis exhibetur & fidem in cordibus creat ordine non tempore præueniens fidem. Porrò hæc primæ obiectionis dilutio continet præcipua nostræ Religionis capita quæ sunt hæc.

Primum, quod lex damnet & obnoxios faciat maledictioni omnes homines, adeo ut nemo sit qui non subijciatur maledictioni legis. Vnde colligitur nequaquam ex lege iusticiam contingere.

Secundum, quod Christus solus nos liberet à legis maledictione, adeo ut Redemtio per illum facta

facta, nobis contingat ex gratia, & non ex ullo merito.

Tertium, quod modus liberandi nos à maledictione legis non fuerit alius, quàm Christi uictima: quæ est sufficiens λύτρον pro toto humano genere redimendo.

Quartum, quod finis huius liberationis à maledictione legis sit plenissima benedictio & salus credentium.

Quintum, quòd huius beneficij Christi & uictimæ per fidem homines fiant participes.

Sextum ex his omnibus propositionis principalis clarissimam confirmationem colligamus. Nam si lex maledicit, & à legis maledictione per Christum fide apprehensum liberamur, Profecto sequitur non operibus legis sed fide Christi iustificari homines. Qui ergo legis sententia maledictioni subiecti sunt, Christi beneficio iustificati benedicuntur & uitæ æternæ censentur hæredes.

Fratres secundum hominem dico, hominis licet testamentum si modo comprobatum sit, nemo reiicit aut addit aliquid. Porrō Abrahæ dictæ sunt promissiones &

ſemini eius, non dicit & ſeminibus tanquam de multis, ſed tanquam de uno, & ſemini tuo qui eſt Chriſtus: Hoc autem dico teſtamentum antea comprobatum ā DEO erga CHRISTVM. Lex quæ poſt annos quadringentos & triginta cepit, non facit irritum, ut abroget promiſsionem. Nam ſi ex lege eſt hæreditas, iam non ex promiſsione, atqui Abrahæ per promiſsionem donauit Deus.

Anticipatio ſecundæ obiectionis, quæ huiuſmodi eſt, poſt promißionem factam Abrahamo data eſt lex: Ergo *promißio aut per legem irrita facta eſt prorſus: aut non uidetur ſufficere promißio ad iuſtificationem & benedictionem conſequendam, ſed promißioni addendam eſſe legem, tanquam complementum. Summa reſponſionis, hæc eſt, nihil eſt tam potens ut poßit irritum facere pactum Dei. Pactum autem Dei eſt promißio facta Abrahæ & ſemini eius.* (Ita enim habent promißionis uerba: Ego ero Deus *tuus & ſeminis tui*) Ergo *nihil eſt tam potens ut poßit hanc promißionem uiolare. Itaque nec*

lex

lex data post quadringentos & triginta annos poterit hanc promißionem abolere. Maior probatur per locum à minore ad maius, hominis pactum confirmatum, non reijcitur, non abrogatur nec ei additur quicquam. Ergo multo magis pactum Dei inuiolabile putandum est, ut nec abrogetur, nec ei aliquid adijciatur. Verum hoc fieret irritum & abrogaretur si ex lege esset hæreditas (hæreditatis nomine Synecdochicos complectitur Paulus ipsam benedictionem, adeoq; iustificationem & glorificationem.) Et si lex lex addenda esset promißioni, tanquam complementum, adijceretur aliquid pacto prius à Deo confirmato. Hinc iam ex repugnantibus concludit Paulus in hunc modum confirmans superius argumentum. Nam si ex Lege, inquit, est hæreditas iam non est ex promißione gratuita. Sed hæreditas est ex promißione. Ergo non est ex lege. Maior expreßè ponitur, loco assumptionis confirmatio ponitur: uidelicet, atque Abrahæ per promißionem donauit Deus. Locus hic obseruandus est contra eos qui pactum Dei de gratuita iustificatione infringere conantur: quorum alij in operibus legis, alij in traditionibus humanis iusticiam ponunt. Hi enim omnes & Christo suum honorem detrahunt, & DEVM quodammodo inconstantie accusant: Confutantur & hic Papistæ,

qui per legem intelligunt tantum Ceremonias Mosaicas. Nam eadem est ratio consequutionis. Sicut enim ex lege Morali, siue ex quacunque alia est hæreditas, non est ex promissione, id est, ex gratia Dei per fidem. Lex enim homines respicit, eorumque opera. Promissio autem gratiam Dei & fidem in Christum intuetur. Verrò hoc loco duæ calumniæ necessario refutandæ sunt, quarum una Iudaica est. Altera Papistica. Vt autem Iudaca rectè dissoluatur, obseruanda est scripturæ consuetudo. Sæpe enim cum de toto corpore Ecclesiæ agitur, Christus ueluti in medio collocatur, qui omnes Dei filios comprehendit Sinechdochicos. Nam non totam liberorum multitudinem qui ab Abraham orti sunt comprehendit scriptura cum benedictionis & promissionis meminit, sed tantum eos qui insistunt uestigijs patris nostri Abrahæ, qui seminis nomine censentur in Christo, qui est caput, reliqua in se membra continens. In Christo enim connectitur uniuersum semen atque indissolubili nexu coniungitur. Quando igitur cauillantur Iudæi explicationem Pauli urgentis singularem numerum, cum constet seminis uocabulum in Genesi collectiue accipi. Quemadmodum diserte textus ait. Erit semen tuum sicut arena maris & stellæ cœli, Respondendum est Paulum non loqui

loqui de uno homine sed de uno genere seminis. Distinguendum est enim inter semen carnis, & semen promißionis. Paulus itaque hic excludit semen carnis tantum, & in Christo, ut in Capite, semen promißionis ad quod solum pertinet promißio comprehendit. Ita enim primæ Corinth. 12. Christi nomen tribuitur uniuerso fidelium cœtui ubi disserit de unione, adducta similitudine corporis humani, quam similitudinem accommodat his uerbis: Ita & Christus. Hic manifestè Christi nomen tribuitur omnibus fidelibus, qui Christo tanquam capiti membra adherent. Papistica calumnia hæc est, quòd ex hoc loco Pauli contendant legem in tota hac disputatione de iustificatione tantum Ceremonias respicere & non legem moralem. Nam hanc clamitant promißionem factam Abrahæ præcessisse, ut quæ creata una cum homine sit: atque ideo inferunt, aut uanam esse hanc Pauli argumentationem, aut contra solas Ceremonias ualere. His, quemadmodum superius etiam annotatum est, in hunc modum respondere licet. Vbi nullum pactum interuenit, ibi nullum acceptationis testimonium est. Sed dum facta est promißio Abrahæ, nullum pactum fuit de iustitia operum. Igitur nullum extitit acceptationis operum testimonium. Non enim opera, ut ipsi Papistæ nobiscum fatentur, intrinseca dig-

nitate meritoria sunt, sed acceptatione Dei & ratione pacti.

Quid igitur lex? transgressionum gratiæ addita fuit, donec ueniret semen cui promissum erat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris, Mediator autem unius non est, Deus uero unus est.

Tertia obiectio est. Si Lex non iustificat, cur ergo data? Videtur sane frustra data esse. Respondet Paulus, Legem non esse frustra datam sed habere suum usum, addita enim est propter transgressiones, non quidem tollendas sed reuelandas: ut isto pacto homines deueniant in agnitionem sui peccati, & commeritæ damnationis: Vnde & ad promissum semen impellantur, sine quo à Legis maledictione nemo liberari potest. Atque hoc est, quod additur: donec ueniret semen cui promissum fuerat, quasi dicat Lex subseruit promissioni ut homines coërceat usque ad aduentum seminis promissi. Loquitur autem hic Paulus de tota lege & externa illa tota administratione qua uetus populus regebatur usque ad exhibitum Messiam. Porrò quod nunc in Ecclesia retineatur lex Moralis plures sunt causæ,

de

de quibus postea pluribus dicetur. Quod autem sequitur ordinata per Angelos in manu Mediatoris, scilicet Mosis, solus Lutherus appositissimè explicans digressiunculam esse dicit, in qua discrimen facit Paulus legis & promissionis seu Euangelij. Est autem hæc summa discriminis. Lex data est per Angelos in manu Mosis Mediatoris. Euangelium autem per Christum eundemq; Mediatorem. Quare Euangelium excellere legem dubium non est. Quod autem additur mediator autem unius non est, non tantum de Mose, sed in genere intelligendum est. Quemadmodum enim Moses ueteris pacti mediator fuit. Ita Christus noui pacti inter Deum offensum & hominem offendentem mediator existit. Vnde Euangelij & promissionis dignitas apparet. Quod sequitur, Deus autem unus est, facit ad confirmationem superiorum. Perinde ergo ualet ac si diceret Deus semper manet sui similis. Quod ergo semel decreuit non mutat. Proinde nequaquam existimandum est, quòd Lex abroget promissionem Abrahæ factam.

Num lex igitur aduersus promissa Dei: Absit. Nam si data esset Lex quæ uiuificare posset uere ex

lege esset iusticia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccatum ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.

Quarta obiectio cum dilutione. Si lex damnat & promißio gratuitam offert salutem, promißio uidetur esse contra legem & lex contra promißionem. Respondet & hic Paulus à fine legis, & ostendit qnòd promißio reddatur illustrior ministerio legis. Atque in hunc modum argumentatur à destructione antecedentis ad destructionem consequentis. Si Lex data esset quæ posset uiuificare, hoc est, iustificare uere ex lege esset iusticia. Sed lex non data est quæ potest uiuificare. Ergo ex lege non est iusticia. Probatur assumtio à contrario effectu. Lex concluſit omnia sub peccatum, Igitur lex non liberat à peccato nec uiuificat. Sed cur ita? ut promißio ex fide Iesu Christi, id est, ex fide in Iesum Christum daretur credentibus, id est, ut credentes fide consequerentur promissam Iusticiam & remißionem peccatorum.

Prius autem quam ueniret fides sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat.

erat. Itaque lex Pædagogus noſter fuit ad Chriſtum, ut ex fide iuſtificaremur.

Exegeſis eſt ſuperiorem enim ſententiam de uſu legis exponit clarius idq; duplici ſimilitudine, Primum enim legem carceri comparat, deinde Pædagogo, utraq; aptiſſimè uſum legis commonſtrat. Vt autem hæ ſimilitudines rectius intelligantur, quid lex quidq; fides hoc loco ſignificet notandum eſt. Lex itaque hoc loco neque legem moralem tantum, neque Ceremonias, & iudicia, ſed totum Regimen & politiam Moſis, quæ lege Dei conſtituta fuit ſignificat, Fides autem hic ſignificat obiectum fidei nempe Chriſtum, in quem credimus iam exhibitum & manifeſtatum in carne, ſiue tempus ipſum notat noui teſtamenti, quo clarior quædam gratiæ Dei reuelatio per prædicationem & uictimam Meſſiæ contigit. His cognitis apertiores reddentur ſimilitudines propoſitæ in hunc modum. Quemadmodum carcer ſe habet ad captiuum, ita lex Moſaica ad populum Iſraëliticum, Sed captiuus è carcere eripitur & liberatur dato pro ſeipſo λύτρῳ, hoc eſt, pretio capitis. Ergo & populus Dei à iure legis Moſaicæ liberatur aduenïente Chriſto qui λύτρον perſoluit. Hæc prior ſimilitudo totius politiæ Moſaicæ certum

tempus fuisse nimirum usque ad Christum exhibitum docet. Vnde iam colligitur exhibito Christo non debere ullos adigi ad politiam Mosaicam seu ritus legales seruandos. In hunc modum explicata similitudine, sensus uerborum Pauli clarior efficitur. Antequam, inquit, ueniret fides, hoc est, clarior gratiæ reuelatio exhibito Christo sub lege, id est, sub regimine & Politia Mosis custodiebamur in eam fidem quæ reuelanda erat, id est, usque ad tempus exhibiti Christi in quo fides clarior extitit. Neque hic patribus adimitur fides, sed tantummodo significatur clarius coramque representari nobis, quod populo legis per Ceremonias, totiusque Politiæ Mosaicæ statum obscurius adumbratum fuit. Non est ergo discrimen inter fidem patrum & nostram in obiecto, sed in modo tantum. Nam ut illi in Christum exhibendum crediderunt, ita nos in exhibitum credimus, atque ita illustrior est nostra fides quam illorum. Quod enim illi in figuris habuerunt, id nos reipsa possidemus. Altera similitudo seu comparatio hæc est: Quemadmodum pædagogus se habet ad discipulos, ita se habet lex ad populum Iudaicum, sed Pædagogo certum moderationis tempus præfinitum est, nimirum tempus pueritiæ. Proinde & Lex præfinito tempore cessare debuit. Tempus autem legis durabat tantum usque ad Christum.

Igitur

Igitur Christo exhibito lex non amplius obligat homines (intelligendum est hic legis uocabulum totam Mosaicam administrationem complecti, ut supra admonui) idque ideo ut ex fide iustificaremur, quemadmodum Paulus hic aperte subiungit. Sed quomodo lex fuerit Pædagogus usque ad CHRISTVM, & utrum adhuc aliquo munere fungatur, tum quomodo abrogatam esse legem intelligendum sit, paucis explicandum uidetur. Quomodo Lex fuerit Pædagogus ad Christum in partibus legis & earum finibus clarè perspici potest. Partes legis recitantur tres, præcepta seu mores, iudicia, Ceremoniæ. Præcepta itaque cum normam ueræ iusticiæ & uoluntatis DEI commonstrabant hominibus, & cum iniusticiæ homines accusabant, simul admonebant alibi quærendam esse iusticiam, si modo maledictionis sententiam, quam lex in omnes trangressores pronunciat, euadere uellent. Vnde, tametsi obscurius, ad Christum quærendum homines per legem impellebantur. Nam dum propria experientia teste, legis iusticiam assequi non possent, & Messiam adducturum æternam iusticiam audirent, nisi perire mallent confugerent ad quærendam Messiæ iusticiam, quæ sola fide accipienda erat. Vnde hæc confessio Danielis, tibi Domine iusticia, nobis autem confusio faciei. Iudicia

Mosaica

Mosaica minus mihi uidentur ad Christum im-
pulisse nisi quòd communia & crebra errata po-
puli & in delinquentes animaduersiones possit
aliquo modo ad erratorum medicum impellere.
Ceremoniæ efficacius Christum adumbrarunt, ut
circumcisio, ablusiones, sacrificia, ut de alijs tace-
am. Circumcisio enim, quia fuit signaculum iu-
stitiæ fidei, semen Abrahæ promissum, hoc est,
Christum mistice prædicauit. Ablusiones omnes
admonebant Iudæos sordium peccatorum absti-
gendarum per Messiam. Sacrificia Typice iusti-
tiam futuram adumbrarunt. Ex his facilè intel-
ligi potest utrum adhuc lex Pædagogi aliquo mo-
nere fungatur an non. Nam quantum ad cere-
monias & Iudicia imò quantum ad totum ali-
net regimen Mosaicum, nullo nunc prorsus Pe-
dagogi officio lex fungitur. Nam tota œconomia
Mosis, adueniente Domino, sublata est. Verum
quatenus lex moralis proponit nobis iustitiæ
normam, & arguit nos peccati atque etiam ci-
uili quadam disciplina coërcet carnales, Peda-
gogus existit & impellit nos, ut quæramus Chri-
stum iustificatorem, nisi malimus in peccatis no-
stris perire. Hinc etiam facilè constare potest
quomodo lex abrogata sit & quomodo non sit
abrogata. Lex Moralis duas partes habet. Qua-
rum prima est norma uitæ perpetua. Altera ea
de promissionibus & comminationibus appen-
dix.

dix. Norma uitæ nec in hac uita nec in futura abolebitur. Deus enim perpetuam dilectionem erga se, & suam creaturam suo ordine requirit. Comminationes conuersis sunt abolitæ, iuxta dictum Pauli, non sumus sub lege sed sub gratia. Item ad Galatas 3. Christus pro nobis factus est maledictum. Promissiones autem sunt pijs ratæ in Christo. Verum non conuersi legi morali toti cum sua damnatoria sententia obnoxij sunt, iuxta illud, Maledictus est omnis qui non fecerit omnia quæ scripta sunt in libro legis. Lex Ceremonialis Mosis abolita quidem est quo ad usum, sed non quo ad significationem. Nam res quas figurabant ceremoniæ sunt æternæ. Lex iudicialis quo ad usum est libera, potest enim ea magistratus uti uel non uti, prout usum fuerit sapientibus legislatoribus. At quantum ad significationem attinet, perpetua est. Nam politia Mosis, regni Christi Typus erat.

Adueniente autem fide non amplius sub pædagogo sumus.

Applicatio est posterioris similitudinis quæ supra satis declarata est. Per fidem intellige clariorem gratiæ noticiam, quæ facta est exhibito Christo, sicuti supra etiam annotauimus.

Omnes

Omnes enim filij Dei estis per fidem in Christo Iesu.

Confutatis obiectionibus redit Apostolus ad confirmationem propositionis, & argumentatur à causarum diuersitate seu differentia. Credentes sunt Filij Dei per fidem, quia in Christo Iesu sunt. Igitur operantes non sunt Filij Dei per legem. Proinde nec lege iustificantur. Locus hic obseruandus est de dignitate hominum credentium Euangelio, sunt enim adoptati in Filios Dei, ac ut membra Iesu Christi censentur coram Deo. Hæc dignitas merito monere unumquemque nostrum deberet, ne quid committeremus Filijs Dei indignum.

Siquidem quicunque baptizati estis in Christum, Christum induistis.

Quomodo Filij Dei fiant credentes ostendit, nimirum cum incorporantur, ut ita dicam Christo, & eius membra fiunt. Cuius incorporationis efficax Symbolum est baptismus, quo promissionis uerbum obsignatur. Symbolica ratio Baptismi alibi explicata est. Obseruetur hic locus de uero usu Baptismi,, qui est admonere nos

fidei

fidei, mortificationis, uiuificationis, regenerationis & innouationis, atque adeo quod simus membra Christi.

Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus neque fœmina: omnes enim uos unus estis in Christo Iesu.

Oportunè omnes homines exæquat in negocio salutis, ut etiam hoc modo iusticiam legi adimat. Sunt autem tria potißimum de quibus homines gloriari solent, & per quæ alij alijs se proponunt. Quorum primum est natio seu propago. Secundum conditio, qua alij liberi alij serui sunt. Tertium sexus. Hæc tria nullum faciunt inter homines discrimen, quantum quidem ad iustificationem attinet. Hæc non impediunt quo minus extra salutis negocium singulis pro ratione donorum & dignitate officij suus bonos tribuatur. Locus obseruandus est, continet enim uberrimam consolationem. Clariſsimè enim docet, quod nemo à Deo reijciatur uel propter nationis infamiam, uel propter conditionis humilitatem, uel ob sexus imbecillitatem: modo manserit in Christo Iesu.

Con-

Concluditur etiam hinc quod spes salutis nostræ & gratia adoptionis, non pendeat ex lege, sed ex misericordia per fidem.

Si autem uos Christi, igitur & semen Abrahæ estis, & secundum promissionem hæredes.

Sorites est per quem colligit iusticiam non esse ex lege sed ex fide promißionis. Prima propositio repetenda est ex superioribus in hunc modum: Quotquot credunt sunt in Christo Iesu. Qui sunt in Christo Iesu sunt semen Abrahæ. Semen Abrahæ ex promißione est hæres. Ergo quotquot credunt sunt hæredes. Vnde consequitur ex lege non esse hæreditatem. Quapropter neque iusticia ex lege esse poterit. Hæreditas enim & iusticia à se inuicem diuelli non possunt. Obseruetur hic in primis definitio seminis seu filiorum Abrahæ. Filij enim Abrahæ non per carnalem prærogatiuam generis, sed per imitationem fidei constituuntur: qui etiam Filij Dei sunt, eò quod per Christum, & in Christo in filios adoptati sunt iuxta dictum Iohan: 1. dedit potestatem Filios Dei fieri ijs qui credunt in nomen eius.

SVB

SVMMA CAPITIS QVARTI.

VT paruulus hæres exacto tempore constituto à Patre liberatur à procuratoribus: Ita populus Dei, missō Filio Dei propiciatore peccati, ueluti liber hæres gaudet, legi Mosaicæ nequaquam obnoxius. Hæc res etiam olim figuratu fuit in duobus filijs Abraham, Ismaële & Isaac, quorum ille, ex Agar ancilla: hic è matre libera natus est.

ORDO ET PARTES CAPITIS QVARTI.

PRincipium huius quarti Capitis cohæret cum fine tertij. Nam ut in fine tertij nos liberos à lege affirmat per Christi aduentum, ita hic eadem similitudine declarat, & Epergasia Rhetorica illustrat. Deinde rursus Prophetico & Apostolico more à doctrina delabitur in monitiones, & exhortationes: post quos allegorica similitudine quod instituit de abrogatione legis claudit. Atque ita hoc quartum Caput tribus partibus absoluitur. Quarum extremæ didacticæ sunt, media uero paranetica.

EXEGESIS QVARTI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Dico autem quam diu hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit Dominus omnium: Sed sub procuratoribus est & œconomis usque ad præfinitum tempus à patre: Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes.

SIMilitudinem sumit à consuetudine ciuili. Quemadmodum hæres se habet ad procuratores & œconomos, ita se habet populus Dei ad legem. Sed hæres habet suæ subiectionis tempus certum, uidelicet pueritiæ à Patre præfinitum. Ergo & populus Dei non est perpetuo iugo legis primendus, sed tantum ad tempus à Deo constitutum. Porrò sub elementis mundi esse, nihil aliud est, quàm esse sub lege, quemadmodum ex superioribus patet. Nam, ut rudimenta mundanæ scientiæ uiam parant ad solidiorem doctrinam: Ita lex Mosaica ac regimen illud totum, uiam quandam parauit ad solidiorem Christi noticiam: quæ per ipsum reuelatum & manifestatum in

ceru

carne contigit. Quare rudimentis istis superatis iam in Christo conquiescamus. Non igitur Paulus hoc loco legem contemnit, sed metaphora, hoc est, implicita similitudine tempus durationis legis expressit. Quæ similitudo prorsus idem docet quod duæ superiores de carcere & Pædagogo. Quemadmodum enim illis, ita & hac libertatem populi noui testamenti à lege Mosaica docet, ueluti clarissimè applicatio quæ sequitur ostendit.

At ubi uenit plenitudo temporis emisit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem acciperemus. Quoniam autem estis filij, emisit Deus spiritum filij sui in corda uestra, clamantem, Abba pater. Itaque iam non es seruus amplius, sed filius, Si autem filius, & hæres DEI per Christum.

Præterquam quòd accommodat Apostolus clarius similitudinem ad populum noui testamenti, qui Christum exhibitum fide recipit, breuis-

simo quodam ac maxime memorabili Aphorismo ordinem nostræ reparationis ponit ob oculos, quando inquit. Venit plenitudo temporis, id est, temporis oportunitas quæ ex sola providentia Dei dependet. Solius enim Dei fuit indicare & statuere quando expediret maximè filium mittere. Quod quidem tempus obscurius prædicebatur à Iacobo Patriarcha & clarissimè à ipso Daniele monstratum est. Verum ne quis ignorantiam prætenderet, per Esaiam Prophetam certissima indicia præsentis Messiæ indicant: ex quibus cognosceretur Messiæ præsentia, ad quæ remittit Dominus discipulos Iohannis quærentes an is Messias esset, an alius expectaretur adhuc. Sequitur. Misit Deus Filium suum, Ecce inito salutis nostræ charitas illa Dei statuitur, qua Pater filium suum misit in mundum, ut fieret victima pro peccatis mundi, ut non periret sed habeat vitam æternam quisquis in eum crediderit. Proximo loco redemtionis meminit, factæ per oblationem Christi. Ita enim ait: Factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Tertio nostri adoptionem addit cum inquit: ut adoptionem acciperemus, hoc est, ut Filij Dei fieremus. Quartò missionis spiritus sancti in corda nostra meminit, quæ missio certissimum pignus est adoptionis nostri. Quinto loco invocationem pa-

tris

tris addit, quæ effectus est spiritus sancti in nobis habitantis. In hoc ordine quæ præcedunt causæ sunt sequentium. Dilectio Dei mittit filium, Filius missus liberat à peccatis. Liberati à peccatis adoptantur in filios. Filij effecti donantur uberiori spiritu. Donati spiritu sancto per eundem, Deum patrem appellare & inuocare audent. Hæc sit breuis rerum huius pericopæ notatio. Nunc quid præterea ex hac pericopa colligendum sit uideamus. Primum, Cum dicit Apostolus Deum emisisse Filium, significat Filium Dei antea fuisse quàm est conceptus in utero uirginis, unde concluditur æterna eius diuinitas. Quòd addit factum ex muliere duo innuit. Primum quod sine utrili semine ex solo semine sexus muliebris sit natus Dominus iuxta promissionem primam & uaticinium Patriarchæ Iacob, & Esaiæ. Deinde quod is qui filius Dei, idem sit Filius hominis, ac uerus homo, una persona in duabus naturis subsistens. Deinde obseruemus mentionem hic fieri trium distinctarum personarum in diuinitate, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Præterea hic textus poterit cuilibet esse quædam probandi norma, qua quilibet poterit de seipso iudicare, atque adeo propriam conscientiam examinare, incipiendo ab ultimo effectu, qui in ordine reparationis nostri hic ponitur. Si enim quis serio inuocat patrem cœlestem ex uera fide

in Filium Dei, inde colligat quod uerè habeat spiritum sanctum in se habitantem Arrabonem hereditatis nostræ: quòd uerè sit adoptatus à Deo in Filium: Quòd uerè sit liberatus à maledictione legis per uictimam Filij. Deniq; quòd uerè diligatur à Patre in filio eius IESV CHRISTO. Contra uerò si nullus est inuocationis uerus ardor, nullum studium, indicium est minimè fallax absentis Spiritus sancti. Si abest spiritus sanctus, superiora quoque usque ad primum desiderari necesse est. Quod autem subiungitur, ex superioribus facilè intelligi potest, & ex natura relatiuorum & à iure naturæ concluditur. Credentes & inuocantes Deum patrem sunt Filij Dei: Ergo non sunt serui, mancipia peccati. Item Filij Dei sunt hæredes Dei, Ergo & credentes, cum sint Filij, erunt hæredes, scilicet in Christo, cuius membra sunt. Hæc admoneant nos cum dignitatis nostræ, tum puritatis, & sanctimoniæ uitæ. Quid enim indignius est, quàm ut Filij Dei, se ut porci Epicuri contaminent. Porrò in inuocationis forma quatuor sunt obseruanda. Primum, Clamoris uocabulum ad fiduciæ certitudinem exprimendam pertinet. Nimirum quòd credentes non dubitanter, sed intrepidè Deum patrem inuocant, freti non sua, sed mediatoris dignitate. Secundum, Mimesis obseruetur, Nam cum dicit: Abba pater, imitatio est Filij Dei,

Marc.

Marc: 14. significatur itaque quod omnes per Christum constituantur Filij Dei & per ipsum exaudiantur. Tertio duplicatio per diuersarum linguarum uoces, significat per totum mundum diuulgandam esse gratiæ & misericordiæ Dei prædicationem, adeo ut Deus ipse promiscuè omnibus linguis prædicetur & inuocetur. Quarto quod proprius Christianorum cultus sit inuocatio.

Sed tunc quidem cum non cognoueratis Deum, ijs, qui natura non sunt dij, seruiebatis. Nunc autem cum cognoueritis Deum, imo cogniti sitis à Deo. Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire uultis?

Altera pars huius capitis quæ obiurgatoria & parenetica est. Nam more Prophetico & Apostolico transit Apostolus à doctrina ad obiurgationes & hortationes, ut doctrinæ ueluti stimulos quosdam addat. Primum itaque hic obiurgat Galatas, & obiurgationem exaggerat comparatione præteriti temporis, quo in ignorantia uixerunt Galatæ ad præsentem gratiæ Dei reuelationem. Sensus autem est, olim ante prædica-

tionem Euangelij fuistis Idolatræ corrupti Ethnicis superstitionibus: At nunc, postquam per prædicationem Euangelij uerus Deus se uobis reuelauit, & postquam ex Euangelio ueram salutis uiam didicistis, quæ dementia est rursus uerum Deum deserere, & ad egena Elementa, id est, prauas superstitiones redire? Sed cur Paulus hic uocat Ceremonias Mosaicas egena Elementa? Respondeo: Ceremoniæ Mosaicæ, sacrificia, atque adeo tota lex consideratur tripliciter. Extra Christum, contra Christum, & in Christo. Extra Christum, cum consuetudinis tantum gratia seruantur, aut cum lucri alicuius, aut honoris ratio adhibetur. Hac ratione multi olim inter Iudeos Ceremonias defenderunt, non aliter quàm hodie Papistæ suas superstitiones defendunt. Contra Christum, cum obseruationi istorum rituum aliqua iusticiæ portio tribuitur, ut tempore Pauli circumcisioni, & alijs ritibus Mosaicis tribuerunt iusticiam, quasi nemo integrè iustificari posit sine istis adminiculis, quæ opinio pretium sanguinis Christi abolet. In Christo, sed dupliciter, uidelicet, ante Christum exhibitum & post Christum manifestatum in carne. Ante Christum exhybitum Ceremoniæ Mosaicæ nequaquam fuerunt infirma & egena elementa, sed pia exercitia commendata hominibus diuinitus. Nam Christum, quem figurabant, quodammodo in se continebant,

nebant. Post Christum manifestatum in carne prorsus exspirarunt Ceremoniæ Mosaicæ, ita ut non amplius sint salutaria piorum exercitia. Ceremoniæ itaq; Mosaicæ consideratæ extra Christum, contra Christum, & post Christum manifestatum in carne, prorsus sunt infirma & egena elementa, quia uita illarum, nempe Christus, ab illis abest. Locus hic obseruandus est, qui docet quòd omnes qui ad traditiones siue ueteres Mosis siue nouas hominum quorumcunq; conuertuntur, ac in ijs aliquam iusticiæ partem collocant, sint idolatræ, nihilo meliores Ethnicis qui idola ficta pro numine coluerunt.

Dies obseruatis & menses & tempora & annos.

Exemplum addit de obseruatione superstitiosa temporum, idq; ideo, ut simile iudicium fiat de obseruatione ciborum, lotionum, circumcisionis, & aliorum rituum Mosaicorum. Porrò quadruplex notanda est temporum obseruatio: uidelicet, Physica, Ciuilis, Ecclesiastica, & superstitiosa. Physica coniuncta est cum naturæ ordine fixo & perpetuo, unde admiranda Dei sapientia & prouidentia colligenda est. Hinc uicissitudines sunt Veris, æstatis, autumni, hyemis &c. Huc & motus corporum cœlestium pertinent. Huius Phy-

ſicæ obſeruationis pars quædam eſt medica obſeruatio, quæ facit ad corporum humanorum incolumitatem conſeruandam. De hac igitur obſeruatione tota conſulenda eſt Phyſica. Ciuilis obſeruatio rebus politicis & œconomicis ſeruit. Nam ſine hac actiones forenſes & contractus inter homines minime ſeruari poſſunt. Eccleſiaſtica obſeruatio planè libera eſt: quæ docendi, diſcendi & precandi cauſa à Chriſtiano populo liberè ſeruatur abſque opinione cultus, meriti, iuſticiæ, & neceßitatis. Hæc obſeruatio etſi in Eccleſia libera eſt: tamen qui per contemtum Eccleſiæ obſeruationes utiles, & facientes ad ædificationem uiolat, reus peragitur ordinis Eccleſiaſtici in Eccleſia neceſſarij, quem ſpiritus ſanctus nobis per Apoſtolum commendat in hunc modum ſcribens Corinthijs. Omnia fiant ordinatè & decentur. Superſtitioſa temporum obſeruatio eſt, quando opinio cultus, meriti, iuſticiæ, et neceßitatis accedit. Ab hac obſeruatione dependet totus Papatus qui κακοζηλίαι quadam, partim Ethnicas, partim Iudaicas ſuperſtitiones in Eccleſiã inuexit. Quarum religione obſtringuntur conſcientiæ & ſinceritas Euangelij tanquam impuriſſimo cœno turbantur. Atque ideo à Paulo huiuſmodi obſeruatio iuſtiſſimè damnata eſt. Eſt igitur diligenter obſeruandum diſcrimen inter utilem dierum obſeruationem, & perniciosam ſeu ſuper-

superstitiosam. Illa enim ædificat, hæc uero destruit. Præterea cum Paulus testatur Ministros Euangelij habere potestatem, ad ædificandum, & non ad destruendum, satis indicat, quòd ut liceat ipsis utilia tempora & festa ordinare in Ecclesia, ita debeant superstitiones, quantum in se est, uoce & autoritate abolere. Ita tamen ut nihil per tumultum, sed ut omnia, matura deliberatione cum ijs quorum interest habita, gerantur,

Timeo de uobis, ne forte erga uos frustra laborauerim.

Amplificat à periculo. Nam hisce uerbis significat eos nullum fructum percepturos ex Euangelio, quotquot traditionibus Mosaicis aut humanis aut ulli rei, præterquam soli Christo, tribuunt uel totam uel partem iusticiæ. Nam hic agit Apostolus aduersus eos qui ritus Mosaicos tanquam complementum iusticiæ Galatis obtrudere uoluerunt. Obseruandus igitur imprimis hic locus est, qui docet frustra laborare ministros Euangelij, ubi ritus Mosaici aut humanæ traditiones cultus gratia defenduntur.

Estote sicut ego, quia & ego sicut uos.

Admo-

Admonet Galatas ut sint memores mutui officij & analogi, hoc est, ut se dociles præbeant & amantes sui: cum ipse omnia faciat in ipsorum salutem. Locus hic obseruandus est de moderanda obiurgatione, ne uidelicet ministri Euangelij modum excedant, & remedium in uenenum conuertant. Ita enim ministri Euangelij obiurgare debent lapsos, ut non in desperationem adigant eos, quorum salus quærenda fuit, sed ut in medio obiurgatione spem ueniæ, si modo obiurgati resipiscunt polliceantur. Sicuti enim omnia ita etiam obiurgationem ad ædificationem referre debent sinceri Euangelij præcones, quod tun. demum ritè facient, ubi paternum affectum erga Ecclesiam habuerint. Moneat proinde hoc Pauli factum ministros uerbi, ut se ingenijs auditorum piè accommodent, ac conforment, quoad fieri potest, ut auditores intelligant se esse non sub rigidis exactoribus semper superbas minas æstuantibus, sed potius sub amicis monitoribus & salutis suæ uerè amantibus: ut qui pio affectu & paterno officium facere uideantur.

Fratres obsecro uos nihil mihi feciſtis iuiuriæ, noſtis autem, quòd per imbecillitatem carnis Euangelizauerim uobis prius, & experimentum

tum mei quod erat in carne mea, non pro nihilo habuistis, neque respuistis, sed me ut Angelum DEI, ut CHRISTVM IESVM recepistis.

Anticipat calumniam Pseudoapostolorum, qui Paulum inimicum Galatarum & hostem esse mentiebantur: quo ipsi autoritate Pauli labefactata pluris fierent apud Galatas. Tribus autem argumentis hanc calumniam confutat Apostolus. Quorum primum est quod nulla offensa interceserit. fratres, *inquit*, obsecro uos nihil me læsistis, *id est, nihil mihi feciſtis iniuriæ, ob quam iniuriam in uos asperior essem. A pietate enim & uera uirtute alienum est, si ei perrexeris molestus esse, à quo non prior sis læsus. Secundum petitur à labore & diligentia in prædicando Euangelio præstitis.* Scitis, *inquit*, quod per imbecillitatem carnis Euangelizauerim uobis iam pridem. *Vnde facilè colligere poteritis meas obiurgationes eò non tendere, ut queram meam gloriam. Imbecillitas enim carnis hoc loco opponitur pompæ, gloriæ, splendori, & dignitati carnis, quibus Pseudoapostoli tumebant & superbiebant: Etsi uoluerunt uideri omnium humilimi, qui oues foris apparent cum intus sint lupi*

lupi rapaces: qui blandis uerbis adulantur hominibus, sed pestifera doctrina pungunt animos. Tertium petitur ab officio Galatarum erga Apostolum, & tentationem, inquit, meam in carne non aspernati estis neque respuistis, sed sicut Angelum Dei excepistis me: imò sicut Iesum Christum. Cum igitur tanta fuerit uestra erga me humanitas, qui fieri potest, ut uos tanquam inimicos & hostes insecter? Esset enim extremæ ingratitudinis pro tanto officio maleficium reddere. Locus hic imprimis obseruandus est, monet enim quo in loco habendi sint synceri uerbi Dei præcones. Debent siquidem non aliter à nobis excipi quàm angeli Dei ac ipse Dominus IESVS CHRISTVS. Sunt enim ut Angeli excipiendi propter officij similitudinem, idq; quantum ad affectus & reuerentiam attinet. Sunt etiam recipiendi, ut Christus Iesus, uidelicet ratione doctrinæ, quàm docent Christi nomine. Sic enim ipse Dominus ait: Qui uos audit, me audit. Sicuti enim legati, propter eum qui misit eos honorantur & audiuntur, ita ministri Euangelij propter Christum qui eos misit honorandi & audiendi sunt. Honorandi quidem non honore cultus, sed reuerentiæ. Audiendi uero, ut uox ipsa Domini, donec quæ Domini sunt proferunt. Nam qui alienam uocem sonant, quàm Domini, non legati Christi, sed Satanæ potius censendi sunt.

Quare

Quare ut Anathemata fugiendi iuxta illud in primo. Si quis aliud Euangelizauerit anathema sit. Hinc præterea facilè intelligi potest in quo loco habendi sint qui pios ministros uerbi oderunt, traducunt, persequuntur, ijsq; subtrahunt necessaria. Huiusmodi enim homines spiritu Satanæ impelluntur ad obruendam lucem Euangelij. Admoneantur quoque hic ministri Euangelij maiestatis officij sui, & dignitatis. Quæ enim maior maiestas? quæ maior dignitas? quam legatione Christi fungi, & tanquam Christum ipsum recipi. Caueant igitur summo studio, summaq; diligentia ne sua se φιλαυτία, ne uitæ impuritate odibiles reddant Ecclesiæ Christi: quod cum fit, non solum maculant gloriam illam Christi ad quam euecti sunt, uerumetiam accersunt sibi pœnas iustissimas cum defectionis turpis, tum scandali pessimi. Non enim sibi solis accersunt iudicium, uerumetiam alijs pessimo exemplo nocent. Quare ut illi qui rite funguntur officio, duplici sunt honore digni, ita hi duplicibus pœnis sunt puniendi.

Vbi ergo est beatitudo uestra?

Quasi diceret totum pietatis studium quod hactenus in uobis fuit & à multis prædicatum, sine fructu uobis peribit, nisi Iudaicis superstitionibus desertis, redeatis ad synceritatem Euangelij,

gelij, atque in ea permaneatis. Non enim beatus est qui bene cœpit, nisi etiam in bene cœptis perseuerauerit. Ita enim Dominus ait: Beatus qui perseuerauerit usque ad finem. Nam qui à bene cœptis deficit, comparatur porco, qui, postquam ablutus est, redit ad uolutabrum cœni, in quo magis se coinquinat. Commendatur ergo nobis hoc loco perseuerantia in bono. Nam qui deficiunt à uia recta, beatitudine & iusticia excidunt, cuius antea erant participes, & ut Apocalypsis loquitur, delentur de libro uitæ. Huc, illud Ezechielis. Si auertit se iustus à iusticia sua, nunquid uiuet? quasi dicat, minime. Qui igitur stat, uideat ne cadat.

Testimonium enim perhibeo uobis, quòd si fieri potuisset oculos uestros effossos dedissetis mihi.

Suo testimonio confirmat Apostolus qualenam fuerit pietatis studium in Galatis. Nam qui ex animo amant uerbi præcones, haud dubiè ueræ pietatis studiosi sunt. Obserua notam piorum auditorum uerbi, & ex antithesi collige qualesnam illi sint, qui uel minima commoda suis pastoribus inuident: qui uix Teruntium, ne dum oculos effossos illis darent. Vnde colligitur quod uerè pietatis ne micam quidem habeant.

Itaq;

Itaque inimicus uobis factus sum ueritatem dicens uobis?

Conclusio est confutationis calumniæ Pseudoapostolorum. Ambrosius sensum sic reddidit. Quia non potest fieri ut inimicus uobis ego sim, quorum tanta sensi obsequia: Sed quia nemo se argui uult errantem, idcirco inimicus uobis uideor, iuste uos reprehendens: Hæc ille. Obseruemus hic inconstantiam uulgi, quam non solum Paulus, uerumetiam Dominus ipse expertus est. Tantisper enim fauorem populi retines, donec quæ placent audit. Verum si ex officio errata ipsius in medium produxeris, hostem tibi & inimicum conciliasti. Quem enim hodie laudant, amplectuntur, fouent, cras rursus uituperant, persequuntur, profligant, damnant, nec est quod pius Euangelij minister aliam gratitudinem à uulgo exspectet.

Æmulantur uos non benè, imo excludere uos uolunt, ut ipsos æmulemini.

Translatione utitur ad moliendam reprehensionem, ex parte enim Pseudoapostolis defectum Galatarum à puritate Euangelij imputat. Illi enim zelum, singularem & studium intimi amo-

ris simulante, deceperunt Galatas: qui tamen reuera nihil quærebant aliud, quàm uanam gloriam, quàm ut essent in summo pretio apud Galatas, quàm ut eorum magistri & doctores in uera pietate colerentur. Indoles igitur falsorum Doctorum hic exprimitur. Nam dum zelum simulant, aurem popularem captant. Deinde ars fallendi Pseudoapostolorum hic describitur. Primum enim huc omnes suos conatus referunt, ut animos auditorum à ueris & pijs ministris auertant, quæ præclara sunt in illis extenuando, & quæ uiciosa exaggerando, postea, parata hac uia, securius agunt omnia.

Bonum est autem æmulari in re bona semper, & non solum cum præsens sim apud uos.

Procatalepsis est, poterant enim obijcere. Nos te quoque æmulati sumus dum apud nos præsens eras, Cur non etiam licebit nobis præsentes nostros instructores æmulari, id est, uehementer amare. Respondit Paulus per distinctionem. Bonum est, fateor, æmulari sed non in quauis re. Si in bona re quis æmuletur, honesta sane & bona est, æmulatio: qua non solum præsentes sed etiam absentes æmulari licet. Vt enim semper honesta æmulatio probanda est, ita perpetua in bo-

inhoneſta æmulatio improbanda eſt & damnanda.

Filioli mei quos rurſus pàrturio, donec formetur Chriſtus in uobis.

Blandius rurſus compellat Galatas, & ſuum paternum animum erga ipſos declarat, dum eos quidem filios nominat, Se uero parturienti comparat, donec formetur Chriſtus in ipſis. Hic locus plures ſuppeditat doctrinas & admonitiones. Inter quas hæ ſunt præcipuæ. Prima, qualiſnam affectus in miniſtris Euangelij eſſe debeat erga ſuos auditores, nempe talis, qualis eſt matris erga tenerrimam prolem. Quemadmodum enim illa gaudet de ſucceſſu infantis proſpero, & rurſus dolet ſi quid moleſti ei eueniat: Ita pius Euangelij miniſter affectus eſſe debet, de profectu ſuorum gaudebit, defectum uero deplorabit, non minus quàm honeſta & pia mater morbos ſuarum prolium & mortem deplorat. Qui autem hoc affectu non ſunt præditi, nihil minus ſunt quam paſtores, non enim ſyncere officium faciunt, non paſcunt oues Chriſti, ſed potius ſeipſos ſagimant: cuius rei pœnas ſuo tempore luent. Secunda, dignitas miniſterij uerbi, uidelicet, quod deſtinatum ſit rei omnium maximè

expetendæ, nimirum regenerationi: qua nos nascimur in Christo, & Christus in nobis, dum ipsius membra efficimur, & eius uita uiuimus. An non Dei est proprium spiritualiter gignere & parere? Respondeo. Verum quidem est, sed ministerio tribuitur, ut instrumento, quo Deus utitur in hoc spirituali partu. Deus enim est qui gignit in filio. Verbum Dei semen est incorruptibile. Spiritus sanctus est uita & uis seminis. Ministerium Ecclesiæ est organum. Hinc prodeunt Filij Dei, hoc credentes. Tertia, abolletur Christus & quasi informis fœtus redditur, ubi legis & traditionum humanarum iusticia prædicatur. Nam qui legis iusticiam prædicat, aut qui humanarum traditionum necessitatem docet, is reuera iusticiam Christi negat, atque adeo toti Christo renunciat. Gratia enim Dei in Christo aut tota suscipitur aut tota reiicitur. Quarta, pugnat hic locus contra anabaptistas, & alios, qui uocale uerbum, & externum ministerium Euangelij abolere conantur. Quod cum faciunt gratiam Dei abolent, uiam salutis intercludunt, sepeliunt beneficia Christi, Breuiter Christi nomen ut fidelissima Satanæ mancipia è medio tollunt, & regnum Satanæ stabiliunt. Quinta, confutat hic locus Nouatianos & Anabaptistas qui lapsis reditum ad pœnitentiam sacrilegè negarunt. Hic enim

Paulus

Paulus lapsos Galatas reuocat. Tametsi autem nihil periculosius est quam sæpe relabi in peccatum (Nam inde mens in multis reproba efficitur & multi ita dedolere incipiunt, ut nullo peccatorum sensu tangantur:) Tamen uerissima est doctrina Ecclesiæ, quæ docet Deum lapsos in gratiam recipere: cuius rei ueluti Symbolum quoddam Dominus uoluit esse condonationem mutuam in hac uita. Vnde interroganti Petro quoties in se peccanti remittat. Respondet. Septuagies septies.

Vellem autem adesse apud uos modo, & mutare uocem meam quoniam inops consilij sum in uobis.

Concludit Apostolus uoto obiurgationem paterna storga mixtam. Cupit enim se Galatis adesse, quo præsens posset accommodare se captui singulorum, cum singulis conferendo & singulos docendo & admonendo, prout necessitas postulare uideretur: id quod in generali scripto fieri tam commode nequaquam potest. Monet hic locus ministros Euangelij, ut recte secent sermonem Euangelij, utq; sc captui & ingenio auditorum accommodent, quo doctrinæ & consilio melius locus esse possit. Vt

enim medicus generalibus præceptis parum efficiet, nisi singulorum qui ægrotant peculiarem curam habuerit: ita minister Euangelij conscientijs singulorum uix medebitur uniuersali doctrina. Quare utiliter in nostris Ecclesijs instituta sunt priuata colloquia ante sumtionem cœnæ, in quibus doctrinæ & consolationes singulis ueluti salutaria quædam Pharmaca adhibentur.

Dicite mihi qui sub lege uultis esse legem non auditis? Scriptum est enim quod Abraham habuit duos filios, unum ex Ancilla & alterum ex libera. At ille quidem qui ex ancilla, secundum carnem fuit. Hic uero qui ex libera per promissionem (*scilicet natus est*) Quæ quidem per allegoriam sunt dicta. Hæ enim (*scilicet matres ancilla & libera*) sunt duo testamenta, unum quidem à monte Syna in seruitutem generans quæ est Agar (nam Agar Syna mons est in Arabia, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem) seruit autem cum filijs suis. Quæ autem

sursum

sursum est Ierusalem libera quæ est mater omnium nostrum.

Tertia pars est huius capitis in qua Apostolus docet & exornat Typica similitudine idem quod superius multis rationibus docuit, nimirum populum noui testamenti liberum esse à lege Mosaica ac ritibus Iudaicis, Iustificari autem gratis sola fide absque operibus legis. Verum ut hic Typus melius intelligatur. Primum rem totam in argumenti formam conijciam. Postea singulas partes latius persequar. Argumentum ita sumtum à Typo coniugij Abrahæ in hanc formam commodè cogi potest. Quemadmodum Abraham in una domo duas uxores Agar seruam & Saram liberam habet: Ita Deus habet duo testamenta, uetus quidem quod Agar, nouum uero quod Saræ respondet. Sed Agar genuit Ismaelem, qui fuit Typus populi legalis in seruitutem nati: Sara uero genuit Isaac Typum populi liberi. Igitur uetus testamentum seu lex generat populum seruitutis, nouum uero populum libertatis. Cum itaque nos sumus populi noui testamenti, non debemus amplius sub legis seruitute concludi. Nam fide promißionis ut iusti sumus, ita etiam liberi: Hæc totius huius exornationis summa est, ad quam

historiam ex Genesi accommodat Paulus, cuius partes obscuriores explanaturus, primum colligam antitypa. Abraham typus Dei est, Agar figurat uetus Testamentum seu legem. Syna adumbrat terrenam Ierusalem. Ismael filius Agar typus fuit populi legis. Sara uxor libera nouum testamentum, Euangelium Ierusalem cœlestem, hoc est, Ecclesiam mysticè significat. Huius filius Isaac nouum populum eumq; liberum adumbrat. His ita explicatis textus obscurus esse non potest. Tametsi particulæ similitudinis non adhibentur, quod fit Hebraica consuetudine. Hebræi enim frequentius notas similitudinum excludunt. Porrò quod in parenthesi scribitur, Nam Agar Syna mons est in Arabia, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem, paulò obscurius est. Sed hoc modo declarabitur. Nam Agar Syna mons est in Arabia, id est, Agar ancilla notat typicè Synam montem unde lex prodijt. Non enim hic montem unum & eundem uult esse binominem sed typum exprimit. In Arabia non frustra additur, uult enim hoc significare. Quemadmodum Agar, quæ Synam montem adumbrat, quæ Syna est extra limites terræ sanctæ, quæ terra Symbolum fuit æternæ hæreditatis. Ita lex seu uetus testamentum est extra promissionis cœlestis hæreditatem, adeo ut qui ex lege quærunt iusticiam, nihil præter

præter damnationem inueniant. Deinde additur in eadem parenthesi, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem. Græce significantius scribitur συστοιχεῖ, hoc est, coordinatus, seu, ut ita dicam, consociabilis est: ut quæ eandem relationem & Typicam significationem habeat cum terrena Ierusalem, quæ nunc est destructa, & olim sub lege seruuit. Non enim hæc sunt Topographica, ut quidam existimant, sed typicè conseruntur, ad consignificandam similitudinem. Agar seu Syna & terrena Ierusalem in eo similes sunt, quod ut Syna ita & Ierusalem terrena ad seruitutem generet. At quæ sursum est Ierusalem libera est, quæ est mater omnium nostrum.

Sursum esse dicit, hoc est, cœlestem ut quæ originem habeat de cœlo. Ierusalem libera significat Ecclesiam fidelium, quæ est mater omnium, scilicet credentium in CHRISTVM. Dicitur autem Ecclesia mater fidelium, quia Deus per Eccesiæ ministerium generat sibi filios, idq; per uerum semen & incorruptibile quod est syncerum uerbum Dei. Non est igitur quod is cœtus hunc honorem sibi sumat, qui hoc semen conculcat pedibus, qui persequitur membra Christi, qui generat filios diabolo & non Deo, quemadmodum Romana synagoga facit.

Scriptum est, enim: Exulta sterilis quæ non paris, erumpe & clama, quæ non parturis: quia plures erunt liberi desertæ quam habentis uirum.

Confirmatio est à testimonio Esaiæ Prophetæ ex capite quinquagesimo quarto. postquam autem Propheta in capite 53. uaticinatus esset de morte, resurrectione, & Triumpho Christi, addit in 54. uaticinium de Ecclesia, quæ ueluti ex latere Christi effluxit, hæc antequam assumpta est à Christo, sterili uiduæ similis fuit, sed postea, concepto semine incorruptibili, multos parit liberos. Vaticinatur igitur Propheta de Ecclesia noui Testamenti, quæ colligenda erat ex gentibus, abiectis Iudæis ob suam ingratitudinem. Quod autem Ecclesiam colligendam ex gentibus comparet sterili uiduæ, significat Ecclesiam non ob merita sua, sed propter gratiam assumtam esse: quæ gratia ut omnibus promiscue per Euangelium offertur, ita sola fide accipitur & possidetur.

Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus.

Accom-

Accommodat Typum ad populum noui testamenti. Est autem huius accommodationis hic sensus. Quemadmodum Isaac promissionem habuit ut haberetur semen Abrahæ, præterito Ismaele: Ita quicunque credunt promissioni gratuitæ, promissionis filij habentur, & semen Abrahæ spirituale. Ad hos enim solos pertinet promissio, præteritis alijs qui uel carnis prærogatiua, uel legis operibus tument. Verum hic sciendum est, quòd hic tantum anologia quædam rerum terrenarum & cœlestium instituatur ad significandam gratuitam electionem & iustificationem, ad excludendam omnem meritorum opinionem. Proinde hoc modo anologia seu Symbolica hæc ratio accommodabitur. Quemadmodum Ismaelem nihil iuuit ad consequendum ius hæreditatis quòd ab Abrahamo Patriarcha sit natus, nulla interueniente promissione, sed solus Isaac ob promissionis uerbum constitutus est hæres: Ita nihil iuuat uel prærogatiua carnis, uel legis iusticia ad hæreditatem cœlestem consequendam, Sed sola promissio hic locum habet, hoc est, tantum illi qui gratuitæ promissioni credunt efficiuntur uitæ eternæ hæredes, excluſis omnibus alijs. Hoc pacto accommodat Typum etiam Iustinus Martyr ad Triphonem scribens, hisce uerbis.

νοῦμ

Νοῆρ δὲ ἡμᾶς δύο σπέρματα Ἰουδαϊκὰ καὶ δύο γένη, ὡς δύο οἴκους Ιακοβ, τὸν μὲν δι' αἵματος καὶ σαρκὸς, τὸν δὲ ἐκ πίστεως καὶ πνεύματος γεγεννημένον, &c. Proinde huc redit summa sententiæ, quòd qui non credit reijciatur. Qui uero credit assumatur, ut legitimum semen Abrahæ, idq; sine discrimine. Omnis enim qui credit illi, non pudefiet. Nam non est distinctio Iudæi & Græci. Idem Dominus diues in omnes inuocantes se. Huc pertinet tota illa disputatio Pauli ad Romano. 9. 10. & 11.

Sed quemadmodum tunc, qui secundum carnem erat genitus, persequebatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc.

Digressio est, sumpta enim occasione à Typo Ismaelis & Isaac, alteram partem eius adiungit, uidelicet de persecutione. Et perstringit hic Apostolus potissimum Pseudoapostolos qui populum Dei uolebant seruilibus operibus opprimere, & à gratuita misericordia abducere. Complebitur autem præsens similitudo hoc modo. Quemadmodum se habet Ismael ad Isaac, sic

sic se habet populus legis ad ueram Ecclesiam. Sed Ismael persequebatur Isaac. Ergo mirum non uideri debet, si populus legis & Pseudoapostoli persequantur Ecclesiam. Locus de cruce & persecutione Ecclesiæ obseruandus est.

Sed quid dicit Scriptura? eiice ancillam & filium eius: Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ:

Hæc similitudo qua consolatur Apostolus Ecclesiam aduersus crucis scandalum, illustrior erit in hunc modum explicata: Eadem est ratio Agar ancillæ cum filio suo Ismaele, & Saræ liberæ cum filio suo Isaac, quantum ad domum & hæreditatem attinet, quæ est legis cum suo populo, & Euangelij cum suo populo respectu Ecclesiæ & hæreditatis æternæ uitæ. Sed Agar cum suo Ismaele de familia Abrahæ & hæreditate eiecta est: Et Sara cum Isaac in domo Abrahæ manet & hæreditate gaudet. Igitur Lex cum suo populo eijcietur extra Ecclesiam, Euangelium uerò cum suo populo manebit in Ecclesia & æternæ uitæ hæreditate fructur. Hic tres hypotheses colligantur. Prima. Quòd qui uolunt ex lege iustificari sint extra Ecclesiam & spem hæreditæ-

reditatis cœlestis. Secunda, quòd regnum cœlorum non sit seruorum stipendium sed filiorum hæreditas. Tertia, quòd in medijs ærumnis Ecclesia debeat se consolari certissima futuræ liberationis fiducia.

Igitur fratres non ancillæ filij sumus sed liberæ.

Conclusio est adductæ similitudinis cuius hic sensus est: liberi simus à legis seruitute, qui sumus populi noui testamenti & filijs promissionis. Notetur hoc loco discrimen inter filios ancillæ & liberæ, Filij ancillæ sunt qui ex lege & ritibus Mosaicis tanquam pro labore petunt præmium æternam uitam. Nam sicut Ismael putabat se hæredem fore ob prærogatiuam natiuitatis. Ita illi meritis sucrum operum se recipiendos à Deo ad hæreditatem cœlestem opinantur, ac propterea misericordiam Dei & λύτρον filij impiè repudiant. Non enim perpendunt, quantum scelus sit uel minimum adimere misericordiæ & gratiæ Dei & uictimæ filij, & suis ascribere operibus. Hic teneamus memorabile dictum Ambrosij: uilescceret, inquit, Redemptio sanguinis Christi & misericordia Dei humanorum operum prærogatiuæ succumberet, Si iu-

stificatio

stificatio, quæ est ex gratia præcedentibus operibus tribueretur, ut non esset munus largientis sed merces operantis. Filij uero liberæ sunt qui in CHRISTVM *credentes ex gratia* Dei *exspectant hæreditatem cœlestem, quæ est donum* DEI *per* IESVM CHRISTVM. *Habet & hæc conclusio uim exhortationis, qua uidelicet Apostolus nos exhortatur, ut potius studeamus liberæ & gratiæ filij esse, quàm legis & operum serui. Vnde salus sperari nequit.*

SVMMA CAPITIS QVINTI.

CVM Igitur iam constat ô Galatæ uos esse à Lege liberatos, utpote iustificatos sola fide absque operibus, Manete in ea libertate & nolite ritus legales recipere in uestri pernitiem. Interea cauentes ne abutamini libertate hac in occasionem carnis, sed potius obtemperetis spiritui, operibus carnis per spiritum profligatis.

ORDO ET PARTES QVINTI CAPITIS.

Con-

Confirmata principali quæstione in superioribus capitibus, in hoc quinto finem seu scopum totius disputationis, nimirum uindicationem Christianæ libertatis proponit.

Ac primo loco iubet eos stare in libertate qua liberati sunt per CHRISTVM. Hanc suasoriam propositionem confirmat, & subinde excitat Galatas, minatúrque seductoribus aliud suadentibus.

Secundo loco suadet Apostolus ne abutantur Galatæ hac libertate, hoc est, ne inde præbeant carni occasionem peccandi, sed seruiant potius sibi inuicem per charitatem. Huic etiam parti confirmationem subijcit.

Tertio loco hortatur Galatas ad nouitatem uitæ, uidelicet ut ambulent in spiritu, uiuántque iuxta spiritus Dei imperium. Confirmatur & hæc pars paucis rationibus.

Quartò loco per Antithesin addit catalogum operum spiritus & carnis, ut Christiani sciant quæ fugere quæq; prosequi debeant. Atque ita hoc caput totum suasorium est et absoluitur quatuor iam commemoratis partibus. Obseruetur hic Methodus Apostolica, quod post doctrinam subijciat pareneses ad nouitatem uitæ, quæ Methodus pijs Euangelij ministris diligenter obseruanda est.

EXE-

EXEGESIS QVINTI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

In libertate igitur, qua Christus uos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini.

INfert nunc ex confirmata in quatuor superioribus capitibus propositione, tanquam ex immoto principio finem & scopum totius scriptionis, nimirum uindicationem Christianæ libertatis. Est autem propositio hæc suasoria amplificata antithesi, ut intelligamus de qua libertate hic agatur. Libertatem enim hic opponit iugo seruitutis, id est, seruituti legis, ad quam seruitutem Pseudoapostoli gentes cogere uidebantur. Hic locus obseruandus de Christiana libertate, de qua rectè eruditi pios imprimis necessarium est. Quare huc summam eius doctrinæ ascribam. Est autem duplex Christiana libertas, Vna personæ, Altera uoluntatis. Illa fit per satisfactionem Christi. Hæc uero per spiritum eiusdem. De libertate personæ, Ita ait Dominus. Si Filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Huius libertatis gradus sunt plures, qui se mutuo consequuntur. Quorum Primus est liberatio à peccato, Iuxta illud Pauli. Lex spiritus uitæ

in Christo Iesu liberauit me à peccato & morte. Secundus est liberatio à maledictione legis, iuxta illud, Christus redemit à maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Tertius est donatio Spiritus sancti, iuxta illud, Non accepistis spiritum seruitutis ad metum, sed accepistis spiritum adoptionis per quem clamamus Abba pater. Hic spiritus adoptionis opponitur spiritui seruitutis, quem spiritus libertatis est, qua filij Dei effecti liberate filiorum Dei gaudemus. Quartus est liberatio à ritibus Mosaicis et traditionibus humanis, de quo gradu Paulus hic potissimum agit, & ad Colloss: Porrò finis huius libertatis est, ut seruiamus Deo ueris cultibus, & prædicemus ipsum in omni æternitate, propter immensam suam misericordiam, qua uoluit nos suos filios fieri adoocq; liberos à maledictione Legis &c. His ita ordinatis, definitionem iustam Christianæ libertatis, quantum ad personam attinet, colligamus hoc modo: Christiana libertas est manumissio spiritualis parta sanguine Christi, quam offert Euangelium credentibus, per quam credentes adoptantur in filios, liberantur à peccato, à maledictione legis, à ritibus Mosaicis, & humanis traditionibus in conscientia: ut conscientiæ piorum formidulosæ coram Deo pacificentur, ut sub cruce glorientur, certi quòd eorum liberator Christus uerè ipsos ab omnibus malis suo tempore sit erepturus, Vtq; am-

plius

plius non sint serui humanarum traditionum, sed ut ijs ut populi liberi utantur boni ordinis & disciplinæ gratia, citra opinionem iusticiæ meriti, cultus, & necessitatis. In hac definitione causas, modum, gradus, & fines Christianæ libertatis complexus sum. Nec extendit se hæc libertas extra metas præscriptas, hoc est, extra gradus enumeratos. Quemadmodum Libertini & Anabaptistæ malè sentiunt: Quorum hi, prætextu Christianæ libertatis magistratum ciuilem tollere conati sunt, Illi uerò prætexunt libertatem Christianam cuiuis carnis libidini, & quibusuis flagitijs: quasi ideò essemus libertate donati, ut iam liceat quicquid libeat. quorum errorem confutat Christus hoc dicto: Qui facit peccatum, seruus est peccati. Libertas igitur Christiana non simpliciter est intelligenda, sed κατὰ τι, hoc est, secundū certum libertatis modum, qui in enumeratis quatuor gradibus est positus. Hactenus de libertate personæ dictum sit.

Libertas Voluntatis in conuersis, fit quando Deus illuminat mentem suo uerbo, format iudicium, immutat uoluntatem, & addit uires, ut aliqua illi grata faciamus. Hæc igitur Libertas quoad actiones spirituales, non est naturæ, sed gratiæ. Est enim eius autor spiritus Christi in nobis. Plura de hac libertate uide in Enchiridio, capite de

Libero Arbitrio. Magister sententiarum libro secundo distinctione 26. tres modos Libertatis facit, nempe à necessitate, à peccato, & à miseria. Horum primus ad libertatem uoluntatis, reliqui duo ad libertatem personæ pertinet. Vt enim credentes in hac uita absoluuntur à peccato, ita in resurrectione ab omni miseria liberabuntur, & fruentur conspectu Dei in omni æternitate: Hoc admonere uolui, ut intelligatur quomodo uetus illa distinctio cum nostra congruat. Porro antithesis, ne rursus iugo seruitutis implicemini, ostendit quàm periculosum sit puritatem Euangelij ullis additamentis turbare. Significat enim libertatem in Christo partam amitti per huiusmodi additamenta, qua amissa rursus sub peccato & maledictione legis captiui tenemur, ut miserrima peccati mancipia: quod sanè est premi iugo legis, cuius onus intollerabile est, quemadmodum Petrus in consilio Apostolico testatur Actor. 15. Ante enim prædicationem Euangelij Galatæ cum omnibus gentibus legis iugo damnatorio premebantur, à quo cum per Euangelij prædicationem liberati sint, quæ est amentia istud iugum iam sponte rursus accersere repudiato suauissimo Christi iugo. Deinde uocabulum implicationis significat homines ritibus Mosaicis tanquam quibusdam pedicis reos teneri, & implicari, quo minus possint rectum cursum tenere in Euangelij stadio. Vide

quam

quam multa incommoda secum adferat, uel minima rituum Mosaicorum acceßio. Quid igitur dicemus de Papatu, qui non solùm ritus innumerabiles inuexit in Ecclesiam, idq; non tàm disciplinæ gratia, quàm iusticiæ, meriti, & cultus opinione, Verumetiam ipsum Christi Euangelium abolent, ac eos igni & gladio persequuntur, qui puritatem Euangelij, & libertatem filiorum Dei rursus in Ecclesiam reuocari student. Idq; ideo facit, ne ipsius existimatio apud homines periclitetur. Nam non gloriam Christi sed suam quærunt Satellites Papæ: non pugnant isti Centimani Briarei pro aris, sed pro focis, etiamsi aras sacrilegas prætendunt. Nos proinde, qui Christi Euangelium habemus purum & sincerum, Deo gratias agamus, ac grati tantùm beneficium prædicemus, non morantes ullorum hominum uel sapientiam uel potentiam, uel autoritatem, uel fictam succeßionem, qui Christi Euangelium obscurare sacrilegè conantur. Est enim opus utraq; uirtute in Ecclesia, uidelicet cõfeßione ueræ doctrinæ et seiunctione ab hostibus Euangelij. Hæc coniunctio in tribus conspicitur. Primùm, in refutatione opinionum & cultuum pugnantium cum uerbo Dei. Fieri enim non potest, ut is purè Euangelium prædicet, qui à refutatione falsorum dogmatum abstinet. Deinde, in uitandis fucosis conciliationibus, quibus uia patefit sophisticæ & corruptelis necessariorum

dogmatum. Tertiò, in fugiendis colluſionibus, quæ fiunt aut quæſtus, aut tranquillitatis cauſa.

Ecce ego paulus dico uobis, quod ſi circumcidamini, Chriſtus uobis nihil proderit.

Ratio propoſitionis ab adiunctis ſeu ab effectu ſeruitutis legalis amplificata præmonitione. Poteſt autem hæc ratio commodè in hunc ſyllogiſmum includi. Illud abſq; dubio fugiendum eſt omnibus qui pietatem colunt, quod reddit Chriſtum ipſis, inutilem & ocioſum. Circumciſio reddit Chriſtum hominibus eam recipientibus inutilem & ocioſum. Igitur Circumciſio proculdubio omnibus pietatem amantibus fugenda eſt. & econtrà libertas acquiſita per Chriſtum eſt retinenda. Vel ſi placet retinere formam propoſitionis, hoc modo formetur argumentum: Si circumcidamini, Chriſtus uobis nihil proderit: Si Chriſtus uobis nihil proderit, libertas per illum acquiſita amiſſa rurſus eſt. Proinde ne amittatur libertas, circumciſio abijciatur. Hanc rationem Paulus opponit dogmati Pſeudoapoſtolorum, cuius forma extat Actor. 15. hiſce uerbis: Niſi circumcidamini ſecundum morem Moſis, non poteſtis ſalui fieri. Verum hoc dogma primum Concilium Apoſtolorum refutaut, & Paulus ad Philippenſes 3. monet

huius

huius dogmatis autores tanquam canes & malos operarios fugiendos esse. Ita enim ait. Videte malos operarios, uidete concisionem, hoc est, doctores illos Pharisaicos, qui circumcisionem necessariam ad salutem docent, non sine maxima iniuria filij Dei: cuius uictima sufficiens λύτρον est ad omnia omnium hominum peccata expianda. Verùm ne obijcerent Pseudoapostoli ista nota fauoris Dei destituti credentes: Paulus respondet, dicens: Nos sumus circumcisio qui spiritu Deum colimus, & gloriamur in Christo, & non confidimus in carne. Quare uera circumcisio est amputatio fiduciæ carnis, gloriatio in Christo Iesu, & spiritualis cultus, quo Deum ex fide colimus.

Testificor autem rursus omni homini qui circumciditur, quod debitor sit totam legem facere.

Confirmatio proximæ rationis est, seu Ætiologia à genere negato ad speciem. Christus nihil prodest debitoribus totius legis (quia illos certa manet damnatio, non enim legi Dei satisfaciunt) Qui circumciduntur sunt debitores totius Legis: Igitur Christus nihil prodest ijs qui circumciduntur. Porrò hoc loco obseruandum est, quod Apostolus hic loquatur non de uero circumcisionis usu, non de ipsa tanquam de re ad tempus ferenda

infirmitatis aliorum gratia, sed de abusu circumcisionis. De uero usu loquitur Apostolus ad Rom. 4. ubi circumcisionem sigillum iusticiæ fidei definit. Verùm hic usus certum tempus habuit. Debuit enim durare usq; ad uelum fractum & peractam in ara Crucis uictimam Christi. De circumcisione, ut re ad tempus ferenda infirmorum gratia, sine opinione cultus, & iusticiæ, intelligatur circumcisio Timothei, quem Paulus permisit circumcidi, nondum satis confirmata doctrina libertatis Christianæ. Hîc autem Apostolus de abusu circumcisionis agit, prout Pseudoapostoli eam definierunt esse opus meritorium iusticiæ, seu complementum iusticiæ fidei, iuxta hanc uocem Pseudoapostolorum. Nisi circumcidamini more Mosis, non potestis salui fieri: Quo dicto satis ostendunt, quòd circumcisionem partialem saltem quandam causam salutis & iusticiæ esse uoluerint: Quod sanè non aliud est, quàm dicere, solam uictimam Christi non sufficere ad salutem consequendam. Proinde hic locus diligenter obseruetur: Docet enim apertè quòd Christi iusticia non possit stare cum ullis meritis humanis: Gratia enim DEI aut tota recipitur aut tota reijcitur.

Euacuati estis à Christo quicunque per Legem iustificamini, à gratia excidistis.

Ratio-

Rationes propositionis duas addit, & utraq; à causa ad effectum descendit. Prior autem Propositioni in hunc modum applicabitur. Omnes qui sunt euacuati à Christo, id est, omnes quibus Christus factus est inanis, amiserunt libertatem. Omnes qui uolunt per Legem iustificari sunt tales. Ergo omnes qui uolunt per Legem iustificari, amiserunt libertatem. Loco totius argumenti assumtionem posuit. Posterior ratio hæc est: Quicunq; à gratia exciderunt libertatem amiserunt: Qui uolunt iustificari per Legem, à gratia exciderunt: Proinde qui uolunt iustificari per legem, amiserunt libertatem, quæ libertas gratiæ effectus est. Quare cum in libertate standum est, iustificatio ex lege nequaquam petenda est. Obseruandus locus, quòd si minima pars iusticiæ operibus tribuitur, Christus nobis reddatur inanis, & excidamus à gratia: Neq; hæc de Ceremonijs tantùm intelligi debet, sed de quibusuis operibus, Quicquid enim operibus in iustificationis & salutis negocio tribuitur, id totũ Christo adimitur. Firmißima enim est hæc Pauli collectio: Si per gratiam, non amplius ex operibus, alioquin gratia non amplius est gratia. Si autem ex operibus, non est amplius gratia, alioquin opus non amplius est opus. Ex quo fit ut iusticiæ Dei, quæ contingit per fidem Iesu Christi, subiectus esse nequeat qui ex operibus quærit iusticiam.

Nos enim ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus.

Aliud Argumentum eſt, quo probat Chriſtianos non debere rurſus iugo ſeruitutis implicari. Eſt autem hoc argumentum ſumtum à cauſarum differentia: Chriſtiani ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectant. Ergo iuſticia non eſt expectanda ex Lege. Proinde non debent Chriſtiani rurſus Legis iugo implicari, ſed potius in parta libertate ſtare conſtantes. Porrò Oſiander hoc loco interpretes cùm ueteres tùm recentes accuſat, ut qui malè traſtulerint ipſius iudicio uocem Græcam ἀπεκδεχόμεθα. nam ipſe contendit hanc uocem in præſenti Pauli loco idem ſignificare quod ACCIPIMVS, Etſi aliâs ſæpè expectandi ſignificationem habet: Nam homo acutiſſimus benè perſpexit, quòd ſi hic ἀπεκδεχόμεθα reddatur EXPECTAMVS, ruat imaginatio ipſius de eſſentiali Dei iuſticia, qua homines iuſtificari, dum adhuc uiuunt, magna cum offenſione Eccleſiæ docet. Verùm Oſiandri calumniæ primùm opponamus autoritatem omnium interpretum, qui nullo excepto hactenus tranſtulerunt hoc loco EXPECTAMVS. Deinde quod Paulus in alio ſignificato nullibi ſit uſus ἀπεκδέχεσθαι, niſi pro expectare. Ad Rom. 8. ter in hac ſignificatione reperitur. Ad Philip. 3. ita ſcribitur. Noſtra

conuer-

conuersatio est in cœlis, Vnde et saluatorem ἀπεκδεχόμεθα, id est, expectamus. Deinde Textus ipse pugnat cum sententia Osiandri. Spem enim iustitiæ uocat hebraicè iustitiam quæ adhuc speratur. Quod autem speratur, nondum obtinetur, sed expectatur. Rectius igitur multò uertis, spem iustitiæ expectamus, quàm, spem iustitiæ accipimus. Verùm hic obijcitur. An non reuera hic habemus remissionem peccatorum quæ est Christianorum iustitia. Si habetur, quomodo eandem expectamus. Nemo enim expectat quod iam reipsa possidet. Respondeo. Iustitia quam adhuc expectamus non est Remissio peccatorum, non est imputatio iustitiæ Christi, sed est formalis & plena Legis obedientia, qua in omni æternitate iusti erimus, quando uidelicet Deus erit omnia in omnibus, & nos uicissim illi suo modo conformes erimus. Iuxta illud: 1. Iohan. 3. Quoniam ubi apparuerit, similes ei erimus. Legatur Responsum Philippi ad Lib: Osiandri de Iustitia Dei essentiali.

Nam in Christo Iesu neq; circumcisio aliquid ualet, neq; præputium.

Procatalepsis est. Respondet enim obiectioni Pseudoapostolorum, qui ritus Mosaicos uoluerunt fidei adiungi, tanquam particulares iustitiæ causæ. Sed Paulus anteuertit hanc obiectionem exæquans

quans

quans præputium & circumcisionem in causis iusticiæ. Nam ut præputio ita circumcisioni gloriam iusticiæ adimit. Notandum hoc loco est quod Synechdochicos per circumcisionem intelligat Paulus omnes ritus Legales seu Mosaicos, quibus ex æquo adimit iusticiæ gloriam, ut nos persistamus in acquisita libertate. Si enim iusticiæ gloria adimitur circumcisioni, multò magis adimetur alijs ritibus, qui circumcisione longè inferiores sunt. Notandum & hoc est, quod Apostolus disertè dicat, IN CHRISTO IESV, id est, in regno spirituali Christi post Christum mortuum & suscitatum. Antea enim circumcisio externa mandatum Dei habuit in certo populo, uidelicet, Iudaico, & utile sacramentum fuit, quemadmodum ex institutione eius patèt Genes: 17. & Paulus confirmat ad Rom. 4. ubi ita ait, Et Signum accepit Circumcisionis, Signaculum iusticiæ fidei.

Sed Fides per Caritatem operans.

Anteuertit & hic obiectionem. Poterant enim obijcere Pseudoapostoli, ritus Mosaicos necessarias quædam fidei exercitia esse. Sed Paulus istis exercitijs opponit fidem operantem & exercentem se pijs dilectionis officijs. Non tamen hic Paulus excludit Sacramenta, nec alias ceremonias decori & ordini

ordinis causa institutas: Sed tantùm contendit non debere onerari Christianos Mosaicis illis iam antiquatis & abolitis exercitijs. Porrò hoc Pauli dicto Papistæ se armant contra iusticiam fidei gratuitam. Cùm enim pij dicunt, nos sola fide iustificari, isti opponunt hunc locum, & ex eo tanquam ex immoto principio hoc pacto colligunt. Fides per caritatem efficax est. Ergo fides & caritas simul iustificant. Sed neganda est consequentia. Non enim omnia quæ coniuncta sunt natura, eadem operationes habent: id quod uidere est in anima hominis, ubi natura coniuncta sunt intellectus & facultas uoluntatis, quorum tamen diuersæ operationes sunt. Deinde Paulus, ut superius abundè docuit de gratuita iustificatione, uidelicet, quod homo sola fide sine operibus iustificetur: Ita hoc loco non de causis iustificationis, sed de ueris Christianorum exercitijs disputat: Quorum omnium ueluti mater existit caritas ex uiua fide in filium Dei manans. Deinde fatemur, & docemus cum fide semper coniuncta esse Bona Opera, quæ Paulus Philippensibus scribens nõ causas iusticiæ, sed fructus iusticiæ fidei nominat. Etsi igitur fides à spiritu regenerationis diuelli non potest: tamen in causis iustificationis prorsus excludimus opera. Non enim operibus nostris, sed fide Christi iusticiam recipimus. Obseruandus hic locus inprimis est. Docet enim quæ nam sint necessaria Christia-

Christianorum exercitia, uidelicet opera caritatis ex fide manantia. Vox graeca ἐνεργουμένη uim fidei exprimit. Vt enim ignis sua natura ἐνεργὴς, id est, uirtute interna operatur & calorem ciet, ita fides caritatem, id est, caritatis officia ex se gignit. Hinc manifestè patet quàm fœdus error eorum sit, qui hodie declamitant contra necessitatem bonorum operum. Cum hic manifestè docet Paulus, bona opera manere ex ui & natura fidei, quæ ueluti agitatio quædam Spiritus sancti est, quo ducuntur filij Dei.

Currebatis pulcrè, quis uos impe diuit ut ueritati non obtemperetis?

Rursus interserit obiectionem, & accusat Galatas defectionis à ueritate, id est, à uero & puro Euangelio. Obiurgationem hanc exaggerat collatio. nam eo turpior est lapsus, quo quis firmior & instructior ante ad curriendum fuerit. Obseruetur Metaphora cursus, quo significatur Christianorum uiuendi ratio: quæ cursui & studio comparatur: ut significetur torporem & segnitiem abesse debere: quæ, quo minus ad metam perueniamus impediũt. Deinde ministri Euangelij intueantur hoc loco fortunam Apostoli, qui in odium Galatarum incurrit propter ueritatem. Adeo uerum est quòd uulgò dicitur: VERITAS ODIVM PARIT.

Persua-

Persuasio hęc non est ex eo qui uocat uos.

Remotio causæ est, quasi diceret, ista persuasio qua apud uos effectum est, ut non amplius obtemperetis ueritati, hoc est, ut non amplius retinaetis puritatem Euangelij, sed recipiatis uero cum Euangelio Mosaicos ritus tanquam necessarios ad iusticiam coram Deo: Hæc inquam persuasio non est à Christo, aut eius Apostolis, qui ad Christi mandatum uocarunt uos ad agnitionem Euangelij: sed potius est à Satana hoste Christi, et istius maligni organis, qui isto pacto Christi regnum inuadunt: spoliant Christum honore Mediatoris, & summi Pontificis: cuius solius uictima est expiatrix peccati: cuius solius obedientia perfecta est iusticia, quæ nobis credentibus imputatur, Rom. 4. & 5.

Exiguum fermentum totam massam fermentat.

Procatalepsis est, Poterant enim obijcere Pseudoapostoli, nihil aut parum nocere quosdam retinere ritus Mosaicos, præsertim cum facere uidentur ad concordiam & pacem conciliandam & fouendam inter Iudæos credentes, & Gentes conuersas. Quemadmodum etiam politici uiri nostro

stro seculo conantur persuadere nostris Ecclesijs, ut concordiæ et pacis causa retineant usitatas Ceremonias. Respondit Apostolus pulcerrima similitudine, *seu Allegoria, aut si mauis Prouerbidi figura, quæ in hunc modum accommodabitur. Quemadmodum exiguum fermentum totam massam facillimè fermentat & suo Acore inficit: Ita leuissimus in speciem error totam doctrinam Euangelij inficit: Ita ut non amplius puritatem Euangelij redoleat. Proinde ne tota doctrina Euangelij corrumpatur leuissimo in speciem errori mox occurrendum est. Obseruandus locus quo monemur, ut ne minimum quidem errorem uel suspectam opinionem admittamus pacis gratia. Sed potius retineamus tenaciter puritatem doctrinæ, etiamsi fractus totus collabatur orbis. Nam aperta una aliqua rimula, serpens, ut est callidus, se facilè totum inuoluet.*

Ego persuasus sum de uobis in Domino, quod nihil aliud sensuri sitis.

Mollit obiurgationem spe emendationis proposita. Solet enim non parum mouere animos bonorum discipulorum, si de se bene sperari à præceptoribus animaduertit.

Verum qui turbat uos portabit iudicium, quisquis sit.

Transla-

Translatio & interminatio est, Vt enim lapsus occasionem Pseudoapostolis ascribit, ita eosdem haud fore impunitos pronunciat. Iudicium hoc loco per Metalepsim pœnam significat. Portandi uerbo grauitatem pœnæ notat Apostolus. Significat enim iudicio Dei & pœnis ingentibus premi & obrui corruptores doctrinæ Ecclesiæ. Neq; hoc mirum est cum turbatores Ecclesiarum sint ueluti stipendiarij Satanæ, qui primùm Ecclesiam Dei pestifera corruptela doctrinæ turbauit. Obseruanda inprimis hæc comminatio est, quæ pertinet ad omnes, qui quouis modo fontes Israël, id est, puritatem Euangelij turbant, atq; ita Ecclesiæ occasionem defectionis præbent, exemplo Satanæ, qui primam Ecclesiam seduxit.

Ego autem fratres si circumcisionem adhuc prædicem, cur adhuc persecutionem patiar?

Anticipat & hic obiectionem Apostolus. Respondit enim calumniæ Pseudoapostolorum mentientium Paulum circumcisionis aliquando præconem agere, quos aperto signo uanos esse ostendit. Nulla enim alia fuit causa, ob quam Paulum Pseudoapostoli persequebantur, quàm quòd abrogationem circumcisionis & aliorum rituum Mosaicorum docuerit.

Nempe abolitum est scandalum crucis.

Alia ratio est, qua confirmatur Paulum circumcisionem non prædicare. accommodabitur autem ratio hoc pacto. Si Circumcisionem prædicarem, nõ amplius mea doctrina offenderẽtur Pseudoapostoli. Cùm igitur constat pseudoapostolos adeò offendi mea doctrina, ut me de medio sublatum uelint, profecto certißimum indicium est, quod non sim Circumcisionis prædicator: Quemadmodum illi de me nefariè mentiuntur. Scandalum crucis Metonimicos ponitur pro offensione orta ex pura Euangelij prædicatione. Hac enim sola re offendebantur Iudæi, quod Apostolus Euangelio Christi Circumcisionem & ritus Mosaicos non adderet.

Vtinam abscindantur qui uos turbant.

Claudit obiurgationem uoto & imprecatione. Pro eo quod reddunt interpretes. Turbant *in græco est* ἀναστατοῦντες, *id est, dimouentes è statu, Verè enim de statu disturbantur & dimouentur, qui ab Euangelij puritate ad ritus & traditiones abripiuntur. Vocabulum* abscindi *opponit Apostolus Circumcisioni, quasi diceret, qui uobis obtrudunt Circumcisionem, utinam ita ce-*

dantur

dantur ipsi, ut prorsus de medio tollantur & pereant. Obserua Paulinam & Apostolicam interpretationem intelligendam esse per comparationem. Ita enim affecti esse debemus omnes, qui Christo nomina dedimus, ut omnia potius ruere cupiamus, quàm ut quicquam gloriæ Dei decidere patiamur. Sed quomodo hæc imprecatio stare poterit cum mandato Christi, quod extat Matth. 5. hisce uerbis? Ego autem dico uobis, Diligite inimicos uestros, Benedicite execrantibus uos, benefacite odientibus uos, & orate pro calumniantibus & persequentibus uos, ut sitis filij Patris uestri qui in cœlis est: qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Discernendum est primùm inter causas & personas. Deinde inter personas sanabiles, & blasphemas. Si causa ad nos tantùm pertinet, hoc est, si nobis facta est iniuria, quantum ad personam aut res nostras attinet, mandato Domini obtemperandum est, & precandum pro inimicis, ut resipiscant. At si causa Dei est, hoc est, si quis Euangelium Christi persequitur: Si quis doctrinam hæreticam propagare studet: si quis horrendis sceleribus Ecclesiæ Dei est scandalo. Breuiter, si quis quouis modo gloriam Dei, ædificationem Ecclesiæ, salutem hominum impedire conatur. Rectissimè huiusmodi malis se pij opponunt precibus. Nam quidquid Deo displicet, omnibus pijs meritò

displicebit. Deinde si personæ sanabiles uidentur, ex Christi mandato pro illis orandum est. At si blasphemæ fuerint personæ, optandum est, ut cito de medio tollantur, ne gloriam Dei impediant suis blasphemijs.

Vos enim in libertate uocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem carni scilicet detis.

Rationem superioris sententiæ apponit Apostolus, sumtam à repugnantibus. Estq; sensus. Christiani sunt liberi. Ergo Christiani non debent seruilia Legis opera recipere. Nam si hoc fecerint, rursus se seruitutis iugo implicant. Quod autem fratres Galatas appellat, hoc partim ideo facit, ut quo sit erga ipsos animo intelligant Galatæ, Partim ut eos excitet ad attentè & benigne audiendum, quod de uero libertatis usu subiungit: Nimirum ne abutantur libertate sua, hoc est, ne inde præbeant carni occasionem lasciuiendi & perpetrandi omnem turpitudinem, sed potius sciant libertatem suam eò pertinere, ut repressa lasciuia carnis caritatem ueram colant: per quam intelligit omnia officia quæ proximis debemus. Hic locus manifestè docet, quatenus à Lege liberi sumus nos, qui in Christum credimus. Nullo enim modo à doctrina Legis, quæ bene uiuendi regulæ

est

est (ea enim Regula ostendit Dominus, quid sibi gratum sit, quo cultu à nobis coli uelit. Proinde doctrina Legis eò spectat, ut nobis uiam certam & rationem firmam ostendat, qua uita nostra ad Dei uoluntatem confirmari possit) sed à rigore & maledictione Legis per Christum liberati sumus, qui pro nobis est factus maledictum, ut benedictio Abrahæ nobis fieret, & ut promissionem Spiritus acciperemus per fidem. Est autem hic legis rigor, quod ipsa maledictionem omnibus denunciet, qui uel in uno apice lapsi fuerint. Neq; salutem promittit, nisi ijs, qui omnia mandata Dei perfectè & perpetuò obseruauerint. Ab hoc rigore et maledictione, etsi liberati sunt, qui credũt Euangelio: tamen ipsam legem, ut regulam benè uiuendi ab ipso Deo sibi monstratam amplectuntur. Etsi autem Legi nemo satisfacit: tamen placet incoata obedientia in ijs, qui retinent fidem et bonam conscientiam. Cuius perpetuum studium esse debet, fidere Deo, abijcere propositum peccandi, exercere pietatis & caritatis opera, & sedulo præstare quod uocatio postulat.

Sed per dilectionem seruite uobis inuicem.

Dilectio quæ ex fide oritur, omnium officiorum causa & moderatrix est, atq; ideo eam tan-

quàm omnium officiorum caput proponit Apostolus. Obseruemus igitur præcipuum Christianorum officium esse, seruire sibi inuicem per dilectionem. Atq; hæc regula omnibus statibus, & omnium ordinum hominibus applicanda est. Magistratus pius ex fide diligat subditos: ex dilectione iura dicat, insontes tueatur, sontes puniat, ut custos Legis & minister Dei. Subditi ex fide magistratum diligant, ex dilectione honorem exhibeant, iussu magistratus militent, Breuiter, in omnibus tanquam Domino Christo obediant. Et perpetuò memimerint regulæ, Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Minister uerbi ex fide diligat auditores, ex dilectione doceat, obiurget, erigat, consoletur. Auditores iuxta eandem Regulam diligant Ecclesiæ ministros ex fide, & ex dilectione obediant Euangelio, præsentq; obedientiam quam requirit ministerium.

Tota enim Lex in uno sermone impletur, uidelicet, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Rationem suasoriæ Propositioni subiungit Apostolus à Legis scopo seu summa seu præcipuo legis Capite. Lex impletur dilectione proximi. Ergo proximo per dilectionem seruire oportet, Cum constet ideo hominem cõditum esse, ut obe-

diat

dat Conditori. Sed qui fit quod totam Legem dicat impleri dilectione proximi: An non prior Tabula de uero cultu Dei, quæ pars Legis est, præferenda est Secundæ tabulæ? Si dixeris totam Legem hic restringendam esse ad legem secundæ tabulæ (qui enim diligit proximum sicut seipsum, quicquid sibi factum uellet, proximo non denegat) coacta uidebitur interpretatio, Quare Synechdochen esse dicamus. Non enim infrequens est hic Tropus in scriptura, per quem sub nomine effectus comprehenditur etiam causa cuius causæ effectus ipse certißimum inditium est. Est enim Caritas proximi inditium timoris Dei & ueræ pietatis erga Deum. Per amorem enim Dei, ut recte ait Gregorius, amor proximi gignitur, & per amorem proximi amor Dei nutritur. Sed quid sibi uult implendi uocabulum, cum nemo Legi satisfaciat? Lex impleri tum demum dicitur, cum declaratur eius obedientia, idq; respectu hominum, quibus pietas cordis erga Deum abscondita est, donec dilectione proximi tanquam euidenti signo declaratur.

Si autem uos inuicem mordetis & deuoratis, uidete ne à uobis inuicem consumamini.

Alia ratio est de dilectione mutua, sumta ab effectu contrarij seu à repugnantibus. Dißidia &

odia mutua, mutuam adferunt perniciem. Ergo ut hoc malum caueatur, dilectione mutua alter alteri seruiat. Malum discordiæ metaphoris morsus deuorationis, & consumtionis significatur. Locus igitur hic apertus est, de odij & dissidij malo: unde non solum familias, ciuitates, prouincias, Verumetiam multa regna concidisse historiæ testantur.

Dico autem spiritu ambulate, & concupiscentiam carnis nequaquam perfeceritis.

Iam totam Paræneſin huius Capitis ad duo capita reuocat, quæ sunt spiritu ambulare, & carnis concupiscentijs reluctari: Vocabula Carnis, & Spiritus explicanda sunt: ut intelligatur quid sit spiritu ambulare, & quid sit carnis concupiscentiam non perficere. Vt aũt quid sit Caro & Spiritus sine errore, intelligamus, hæc in primis obseruanda est Regula. Quotics caro contrario oppositione comparatur cum spiritu, ut spiritus nomen Metonimicos pro regenerationis gratia, cuius autor est Spiritus sanctus, ponitur: Ita Carnis uocabulum eodem Tropo significat, quicquid nondum regeneratum est in nobis, uidelicet Carnis & peccati procliuem ad malum affectionem. Non igitur hic spiritus et caro secundum substan-

tias

tiæ comparantur, sed animæ qualitates inter se conferuntur. Nam eadem anima, quatenus spiritu Dei regitur, secum luctatur: quatenus spiritu Dei uacua est, suis concupiscentijs indulget. Proinde ambulare spiritu, significat iuxta motus Spiritus sancti uiuere. Contrà uero Carnis concupiscentiam perficere, est excusso spiritus imperio se Carnis illecebris dedere, ad obtemperandum carni in suis concupiscentijs. Hæc exhortatio ad Rom. 6. hisce uerbis legitur. Ne igitur regnet peccatum in mortali uestro corpore, ut obediatis peccato in concupiscentijs corporis. Est igitur peccatum ueluti tyrannus quispiam uiolentus, Cuius prima administra est mens ipsa, ad suggerendos prauos motos: qui ubi commouerunt uoluntatem alteram peccati administra, nascuntur ἐπιθυμίαι. Tum uero corpus ab animo impulsum, huc atq; illuc transuersum rapitur tyranni imperio sese subijciens. In hac re consistit imperium peccati, quo nihil tristius cogitari potest. Quoniam igitur peccatum ipsum inhabitans, ut tyrannum domesticum, non possumus prorsus expellere, hoc conandum est saltem, ne regnet Tyrannus iste. Regnat autem dum corporis obtemperamus concupiscentijs. Quare qui in lucta superior esse cupit, primis motibus se fortius opponere debet.

Nam Caro concupiscit aduersus

Spiritum, & Spiritus aduersus Carnem.

Ratio hæc ab utriusq; id est Spiritus & Carnis studio sumitur, ac si diceret Apostolus: Cum uis gratiæ regenerationis, & Carnis uitiosa natura semper in pijs sibi inuicem aduersentur, necessariò incumbit pijs, ut excusso iugo carnis totos se spiritui dedant, perpetuum bellum contra concupiscentias prauas & motus, qui excitantur à Carne aduersus spiritum gerentes. Locus hic obseruandus est de perpetua lucta spiritus & Carnis in pijs. Vnde monemur Vigilantiæ, & Sobrietatis, & Orationis. Huc præceptum Domini pertinet, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem.

Hæc autem sibi inuicem aduersantur, ut non quæcunq; uolueritis eadem faciatis.

Superioris sententiæ assecueratio est: cui finem subiungit, Vt non quæ uolueritis, *scilicet secundum carnem, hæc faciatis affectibus & actionibus, hoc est, ut non obtemperetis Carni iuxta concupiscentias corporis. Nam si secundum Carnem uixeritis, moriemini. Si uerò spiritu actiones Carnis mortificetis, uiuetis.*

Si au-

Si autem spiritu ducimini, non estis sub Lege.

Anticipat obiectionem hypocritarum, qui poterãt obijcere. Christus nos redemit de maledictione Legis, non poterit igitur peccatum nocere. Paulus respondet, & fatetur eos non esse sub Lege qui ducuntur Spiritu, Cuius ductus certißimum fidei testimonium est. Proinde non est quod glorientur de abrogata maledictione Legis, qui uius fiducia Christi uacui sunt. Nam ubi fides uiuit est, ibi uerè sentiuntur præsentia spiritus Christi, à quo excitantur in corde motus congruentes cum Lege & uoluntate Dei. Vnde etiam maxima pugna in Sanctis oritur aduersus peccati relliquias, quæ quidem pugna durabit, donec hæc mortalis uitæ conditio manserit. Hunc Pauli locum ualdè illustrat prima pars octaui Cap: ad Rom: Hic tres loci obseruentur. Primus, quod uera nota filiorum Dei sit se imperio spiritus subijcere: Secundus, quod Lex nihil iuris in eos habeat, qui secundum spiritum uiuunt: quantum quidem ad damnationem inferendam attinet, Sed tantum monet eos de uera uitæ instituendæ ratione secundam uoluntatem Dei. Tertius, quod frustra glorientur de uictima Christi, qui sine pœnitentia peccatis suis indormiunt, & concupiscentijs carnis se dedunt.

Manife-

Manifesta autem sunt opera Carnis, quæ sunt: Adulterium, Scortatio, Impuritas, Proteruia, Idolatria, Veneficium, Inimicitiæ, Lis, Aemulationes, Iræ, Contentiones, Diſsidia, Hæreſes, Inuidia, Cedes, Ebrietas, Commeſſationes & his ſimilia.

Quia de pugna Carnis & ſpiritus dixerat, nunc per enumerationem utriuſq;, ingenium cuiuſ ſpiritus tùm Carnis contemplandum proponit, ut ex collatione uis utriuſq; apertius cognoſcatur. Vocat autem Carnis opera quæ hic enumerat manifeſta, propterea quòd de ijs conſcientia facientis iudicare poſſit ex Lege Dei, & ſcit Deo talia opera diſplicere. Porrò decem & ſeptem Carnis opera hic recitantur ab Apoſtolo:

Quorum Primum eſt μοιχεῖα adulterium, quod eſt alieni thori uiolatio, quantum autem ſcelus ſit adulterium, oſtendunt pœnæ, & alia quæ cum facto iſto coniuncta ſunt, 1. Cor. 5.

Secundum πορνεῖα ſcortatio, cum extra matrimonij uinculum ſolutus & ſoluta (ut uocant) rem Veneream exercent.

Tertium, ἀκαθαρσία, immunditia ſeu impuritas ſuperiorum genus eſt. Complectitur enim

omnium

omnium libidinum genera, & nefanda illa potiſſimum, à quibus Chriſtianorum aures & animi abhorrere debent. Requirit ergo Paulus ut pius ſit Caſtus, corde, lingua, facto, geſtibus.

Quartum ἀσέλγεια, proteruia ſiue laſciuia, quæ eſt turpißimarum prolium, hoc eſt, omnis libidinis mater turpißima. Eſt enim ἀσέλγεια laſciuia & incontinentia animi, nec uirtutem, nec probitatem, nec Deum, nec homines, reuerentis, ſed procacitate ſe oblectantis. Significat etiam ἀσέλγεια flagitioſam exercendæ libidinis conſuetudinem.

Quintum, εἰδωλολατρεία, id eſt, Idolorum cultus, hanc inter pœnas diſerti ueri Dei ad Roman: numerat Apoſtolus. Sciamus ergo damnari non ſolùm cultum idolorum, uerùm etiam occaſiones, et inſtrumenta, ut ſunt ſimulacra & ſtatuæ: unde Varro, teſte Auguſtino, qui, inquit, populis inſtituerunt ſimulacra & metum demſerunt & errorem addiderunt.

Sextum, φαρμακεία, Veneficium, hoc eſt, uenenis inficiendi ratio, unde ad artes magicas & incantationes refertur. Porro contra omnes magicas ſuperſtitiones tenentur hæ duæ Regulæ. Prima, Nulli rei tribuenda eſt potentia ſine ordinatione Dei. Secunda, Pius iuxta uerbum Dei ſciat, credat, ſperet, agat, Contra uerbum & præter uer-

ter uerbum nihil sciat, nihil credat, nihil speret, nihil agat. Qui enim contra facit, tentat, imò abnegat Deum, & ipsum contumelia afficit, Cum contumeliæ autor dignus est morte iuxta Legem: Maleficos ne patiaris uiuere.

Septimum, ἔριθαι, inimicitiæ, hoc est, animorum dissidia: quæ oriuntur uel ex suspicione, uel ex superbia, uel ex aliqua iniuria, uel ex opinionum diuersitate. Hinc multa mala promanant, ut ex radice pessima pessimi fructus. Sed notandum est quod hic de inimicitijs agatur, quæ sunt carnis opera. Nam est & aliud inimicitiæ genus, quod est opus spiritus in Sanctis, uidelicet, cum Sancti & anima & corpore abhorreant ab impiorum consortio.

Octauum, ἔριδες contentiones, sunt uerborum iurgia ex animorum dissidijs orta: qualia semper sunt inter superbos: Iuxta illud Salomonis: Inter superbos semper iurgia.

Nonum: ζῆλοι, æmulationes, Vocabulum zelus medium est, nam nunc in bonam, nunc in malam partem accipitur. Est.n. duplex zelus, nempe Spiritus et Carnis. Zelus spiritus est, qui ex spiritu Dei bono, & ex fide existens, scientiam & moderationem habet. Zelus carnis est, qui nascitur ex affectu carnis humanum spiritum per omnia sapiens, de quo Paulus ad Corinth: Cum in uobis sit

zelus

zelus & contentio, factiones, nónne Carnales estis, & secundum homines ambulatis? Hic zelus facit, ut doleamus alios nobis præstare, quibus superiores esse optamus.

Decimum: θύμοι, iræ, cum subito animus mouetur. Horat: Græcanice uocis uim exprimens, furorem breuem appellat, cùm ait. Ira, furor breuis est &c.

Vndecimum: ἐριθεῖαι, concertationes, hoc est, Ciuiles rixæ de fundis & alijs rebus: qualibus omnia prætoria plena sunt. Huiusmodi cõcertationes damnantur, quatenus Carnis opera sunt: quæ cum suscipiuntur à pijs sine animorum acerbitate, & odio in ultio non sunt, nam cum Deus approbet iudicia, non improbat concertationes forenses: modo carnis maculis non inuoluantur. Sed de his plura legantur in Enchiridio.

Duodecimum: διχοστασίαι, id est, dissidia, cum plures in una respublica factiones oriuntur. Vt apud Corinthios, alij Paulo, alij Cephe, alij Apollo adhærebant. In Papatu infinita exempla uidere est, ubi singuli ferè suum aliquod Caput iactitant, & sequuntur, eiq; adhærent cum aliorum contemtu. Hoc dissidij genus usite in Ecclesia uocatur schisma ad uerbum scissura, & est propriè animorum & uoluntatum dissensio: cum alij alijs magistris uel externis ritibus ita sunt addicti,

dicti, ut quamuis alioquin in ipsis religionis Capitibus consentiant: tamen animis sunt abalienati, et factiones quasdam ineunt, ut dixi de Corinthijs, Quorum alij Paulum, alij Apollo, alij Cephan iactabant. Hinc Schismaticus huiusmodi dissidiorum autor seu studiosus.

Decimum tertium: αἱρέσεις, hæreses. Est autem hæresis propriè electio. Inde factum est, ut pro eo accipiatur, quod latini Sectam uocant, id est, ut definit Cicero pro certa quadam disciplinæ formula factione, studio, ratione uitæ, Vnde hæreticus in Ecclesia dicitur, qui à recepta Ecclesiæ doctrina ita aberrat, ut contemto Dei & Ecclesiæ ipsius iudicio in sententia permaneat, & discipulis ascitis Ecclesiæ concordiam uiolet.

Decimum quartum: φθόνοι, inuidiæ, cum quis utitur alieno bono. Hoc uitium uilium & abiectorum hominum esse docet Aristoteles. Quam ob causam peritiores inuidiam per hydræ quandam speciem significari tradunt. Ea uero palustris fingitur, & è sordido cæno pullulare: quòd non nisi in abiecto uiliq; animo reperiatur inuidia. Hæc etsi pessimum uitium est, tamen in se aliquid boni habet. Nam est iustissima pœna, qua inuidus torquetur. Huc illud Alexandri dictum. Inuidi propria tormenta sunt. Huc etiam pertinet pulcerrimum

cerrimum illud Epigramma græcum, ὁ φθόνος ἐστὶ κάκιστον, ἔχει δὲ τὶ καλὸν ἐν αὐτῷ: τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα καὶ κραδίην, Hoc est, Inuidia est res peßima, habet tamen aliquid boni in se, Nam inuidorum oculos & cor tabefacit. Meminerimus igitur dicti Socratis, Malum alienum ne feceris tuum gaudium, nec bonum alienum tuam tristiciam.

Decimum quintum, φόνοι, homicidia, hæc ex superioribus haud raro oriuntur. Quantum autem scelus sit homicidium, ostendit ratio quæ additur comminationi Genes. 9. Quicunq; effuderit humanum sanguinem, per hominem fundetur sanguis ipsius, ad imaginem quippe Dei factus est homo.

Decimum sextum, μέθαι, Ebrietates omnium flagitiorum consilariæ peßimæ. Ebrietatem nasci ex uoluptatibus corporis nemo non intelligit. Cuius mala Ambrosius recitat hisce uerbis: Plurimos gula sua occidit, nullum frugalitas: Innumeris uina nocuerunt, nulli parsimonia: plæriq; inter Epulas fudere animas, & mensas proprio repleuere sanguine. Alijs ebrietas uocem simul rapuit & sensum, etsi aliquibus ebrietas noxia non fuit. His ruinam fecit Ebrietas, alios in crimen egit ebrietas, etsi ipsa crimen non sit, Gobrius re-

ferente Athenæo lib. 10. ita ait de Ebrietatis malo, τὸ γὰρ εὐδιελεχῶς μεθύειν, τίν' ἡδονὴν ἔχει; ἀποστρέφοντα ζῶνθ' ἑαυτὸν τοῦ σωφρονεῖν, ὃ μέγιστον ἡμῖν ἀγαθὸν ἔχει ἡ φύσις, Hoc est, assiduè inebriari quam uoluptatem habet? Cum unusquisque se temperantia priuet. Quod maximum natura nostra bonum habet. Proinde memores simus præcepti Domini & Saluatoris nostri. Cauete, ne Corda uestra grauentur Crapula & Ebrietate.

Decimum septimum, κῶμοι, Commessationes, hoc est, nocturnæ heluationes, & petulantes, ebriorum cantiones, cum iurgijs & contumelijs decantatæ. Quod autem addit in fine enumerationis Apostolus ET HIS SIMILIA. eò pertinet, ut sciamus, multa plura esse opera Carnis, quam quæ hic enumerata sunt. Pertinet itaq; particula hæc ad genus, in quo multa plura sunt, quam quæ breui oratione numerari possint.

De quibus prædico uobis, quemadmodum & prædixi, quod qui talia agunt, Regnum DEI non possidebunt.

Addit comminationem grauissimam: idq; in hunc finem, ut qui amore honesti & uirtutis non trahan-

trahantur pœnis, saltem perterrefiant, & tandem metu suppliciorum imminentium officium præstent. Hæc sententia cum illa congruit, quæ est 1. Corinth. 6. An nescitis quod iniusti regnum Dei hæreditate non consequentur? Ne erretis, neq; fornicatores, neq; idololatræ, neq; adulteri, neq; molles, neq; ἀρσενοκοῖται, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; contumelioſi, neq; rapaces Regnum Dei hæreditate consequentur. Hæc & huiusmodi aliæ sententiæ ex Lege & Euangelio interpretandæ sunt. Iustissima legis sententia est damnatio transgressorum Legis, Sed Euangelium habet ἐπιείκειαν dulcissimam, Lucæ decimotertio, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Pœnitentibus igitur uenia offertur. Atq; hoc est quod Paulus subiungit ad Corinth: Et hæc quidam eratis, Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, & in Spiritu Dei nostri.

Hoc confirmatur plurimis exemplis, ut Petri, incesti Corinthij, Dauidis, Manassis, & aliorum. Quare hic Ezechielis sententia tota tenenda est. Cùm recesserit inquit, impius ab impietate sua, & fecerit iudicium & iusticiam, uita uiuet. Debet itaq; hæc comminatio intelligi cum conditione perseuerantiæ in malo sine pœnitentia subsequente. Nemini enim negatur ad gratiam

reditus, modo uera fide, & non fidei ſpectro ad Deum conuerſus fuerit.

Obſeruandus hic locus eſt, qui docet clariſſimè, quòd flagitioſè uiuentes, nec ſint iuſti, nec fidem habeant. Si enim qui credit ſaluatur, & talibus flagitijs indulgens damnabitur, fieri nequit, ut flagitioſè uiuens fidem retineat & Spiritum ſanctum. Hæc proinde comminatio admoneat nos timoris Dei, ac maioris diligentiæ in uita formanda, ne carni habenas laxemus, ac ita exponamus nos periculo damnationis. Nam infiniti homines delinquentes contra conſcientiam, iuſto Dei iudicio traditi ſunt in reprobam mentẽ, & in æternum perierunt. Quorum exemplo nos monuiti retineamus fidem & bonam cõſcientiam, cauemuſq; ne regnet peccatum in mortali noſtro corpore. Nam ſi ſpiritu, ut inquit Paulus, omnes actiones Carnis mortificaueritis, uiuetis. Non igitur indulgeamus prauis affectibus, ſed ijs fide & ſpiritu S. repugnemus. Quod qui faciunt haud illos expectata ſeges uanis eludit auenis. Tales enim manent in gratia, retinent SPIRITVM SANCTVM, ſunt templa Dei, & hæredes uitæ æternæ.

Fructus uero Spiritus eſt Caritas, Gau-

Gaudium, Pax, Lenitas, Benignitas, Bonitas, Fides, Mansuetudo, Temperantia.

Per antitheſin fructus ſpiritus recitat Apoſtolus, ſed pauciores: cum quibus tamen qui omittuntur natura coniuncti ſunt. Primùm hoc loco obſeruandum eſt, quod non dicit Apoſtolus opera ſpiritus, ut ſupra, opera Carnis, ſed fructus ſpiritus, idq; ob tres cauſas. Harum Prima eſt, quòd ſumme delectent & grati ſint odore & forma, non ſecus atq; pulcerrimi & ſuauiſſimi fructus, qui in delitijs habentur. Secunda, quòd in primis proſint ijs qui illis delectantur. Nam animam potiſſimum hominis partem recreant, confortant, conſeruant, & à uenenis ſerpentis tuentur. Tertia, quia ut fructus herbarum & arborum ex ſpiratione naturæ quæ in arboribus eſt promanant: Ità hi ſuauiſſimi fructus ſpiratio quedam ſunt Spiritus ſancti, quo aguntur fideles. Quare tametſi ſæpè in hominibus non regenitis illuſtria manſuetudinis, fidei, temperantiæ, & liberalitatis exempla conſpiciuntur: certum eſt tamen fallaces dum taxat eſſe laruas. Eſt præclara quædam uirtus in Fabricio temperantia, in Scipione comitas & liberalitas, In Fabione tolerantia, ſed in hominum conſpectu & ciuili tantùm æſti-

mationē. Apud Deum uero nihil purum, niſi ex fonte fidei & Spiritus promanat. Porrò, priuſquam ſingulorum fructuum ſpiritus, qui hic exempli cauſa recitantur, declarationem accedam, definitionem fructus ſpiritus colligam, ut conſtituantur cauſæ, quæ neceſſariò hic concurrunt. Fructus itaq; ſpiritus eſt cogitatio, uel affectus, uel opus congruens cum Lege & uoluntate Dei, per ſpiritum Chriſti ex fide pullulans, ſpirans q; odorem gratiſſimum Deo, Nam in eius gloriam naſcitur, Vnde & gratia potius quam perfectione acceptus. In hac definitione quinq; cauſas eiuſuis fructus ſpiritus complexus ſum: quæ neceſſariò requiruntur ad omnis boni operis rationem. Harum Prima eſt præceptum ſeu Lex, in qua uoluntas Dei cernitur. Secunda eſt ſpiritus Chriſti, Nam qui aguntur ſpiritu Dei, hi ſunt eius. Tertia eſt fides, ſine qua nemo Deo placere poteſt. Quarta eſt finis actionis ultimus, uidelicet gloria Dei. Quinta eſt gratia, qua boni conſulitur defectus, & tegitur quidquid eſt uitij in opere.

Iam uideamus ordine fructus ſpiritus, quos hic Apoſtolus nouem numerat, non quod non ſint plures, ſed exempli cauſa illuſtriores quoſdam proponit.

PRIMVS, ἀγάπη Caritas, hæc, ut definit

Aug-

Augustinus, est rectissima animi affectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum. Est itaq; duplex Caritas, Vna qua Deum prosequimur, Altera qua Creaturam. Caritas qua Deum prosequimur, est affectus cordis purus ex fide per spiritum Christi creatus, qui facit, ut nihil cognitioni Dei & obedientiæ erga ipsum anteponamus, Iuxta illud: Si quis me diligit, sermones meos seruabit.

Ea Caritas, qua creaturas complectitur, habet plures gradus, Quorum Primus est, quo fratres necessitudine spiritus nobis coniunctos diligimus. Secundus, quo eos qui aliqua necessitudine carnali nobis deuincti sunt prosequimur. Tertius, quo reliquos ignotos amamus. Quartus, quo inimicis benefacere laboramus, exẽplo Patris cælestis, qui sinit Solem suum oriri super bonos & malos. Hæc proximi Caritas mater est omnium officiorum in uita. Quare Paulus 1. Corinth. 13. eam non immerito anteponit omnibus rebus quibus excellere possunt homines, hoc argumento: Quæcunq; eiusmodi sunt, ut suis possessoribus nihil prosint, nisi coniunctam habeant caritatem moderatricem, meritò caritati cedunt eiq; postponuntur. Sed huiusmodi sunt genera linguarum, Prophetiarum, mysteriorumq; Dei scientia, fides edendorum miraculorum, facultatum erogatio in

pauperes, martyrium pro doctrinæ confessione susceptum. Hæc igitur merito caritati cedunt, etiq; multis modis postponenda sunt. Est proinde Caritas ex fide manans, ut mater omnium officiorum in uita, ita unica bonorum operum Regula ut quæ sola rectè moderetur usum donorum Dei. Deinde ut Paulus commendatiorem nobis reddat Caritatem erga proximum, addit duo grauissima argumenta. Quorum Prius à fructibus. Posterius à diuturnitate sumitur. De fructibus ita ait, Caritas patiens est, benignè agit, Caritas non inuidet, non agit insolenter, non inflatur, nihil indecore agit, non quærit sua ipsius, summa, non prouocatur, non cogitat malum, non gaudet ob iniustitiam, Congaudet autem ueritati, omnia fert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. De diuturnitate autem subiungit hoc modo. Caritas nunquam excidit, siue prophetiæ abolebuntur, siue linguæ cessabunt, siue cognitio abolebitur. Hanc alibi Apostolus uinculum perfectionis nominat, eo quod sola Caritate conseruatur omnium rerum incolumitas & integritas, cùm in Ecclesia tùm in Politia & œconomia. Hac enim sublata omnium rerum iustam harmoniam diuulsam necesse est.

SECVNDVS, χάρα gaudium. Gaudium propriè est effectus animi oblectans sc ucl præsenti ucl

ti uel exspectato bono: siue id reuera tale est, siue opinione.

Huius genera uariant iuxta diuersitatem obiectorum. Nam, ut ait Augustinus, Vnde quis gaudet plurimum, interest. Tale igitur est gaudium, quale est eius obiectum. Proinde rectissimè ueteres Theologi triplex gaudium statuunt, Vt unum sit culpæ, Alterum gratiæ, Tertium gloriæ. Primum genus est mundi. Secundum & Tertium solius Ecclesiæ Christi, ut simul unum Christi gaudium censeantur. Mundi gaudium impiorum est, uanitatis est, fucatum est, momentaneum est. Contra Christi gaudium ueritatis est, sinceritatis est, perpetuitatis est.

Gaudium Mundi seu Impiorum, quod ueteres Culpæ nominant, est ueluti phreneticorum & amentium, & nascitur uel ex alieno malo & damno, cuius ipsi autores sunt. & dicitur hoc phreneticum gaudium Græcè ἐπιχαιρεκακία, de quo Salomon ita ait. Lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Ab hoc dehortatur Seneca cum ait, Alienum malum tuum ne feceris gaudium. Vel oritur ex præsentis boni opinione, cum reuera nihil in bonis haberi possit, ubi bonorum autor sua gratia non adfuerit. Quare hoc bonum fallax & fugitiuum est. Proinde rectè de

hoc genere gaudij Martialis cùm ait: Gaudia non remanent, sed fugitiua uolant.

Gaudium Christi seu piorum, quod et gratis dicitur, uerum & perfectum gaudium est, quod non solum ex præsentis boni fruitione, uerum etiam ex certissima futuri boni exspectatione concipitur. Hoc gaudium situm est in fiducia remissionis peccatorum, in inhabitatione totius Trinitatis, in expectatione promissæ beatitudinis, in meditatione legis diuinæ, in cultu diuino, in tranquillitate conscientiæ, in honesta & sancta uita, in cruce & afflictione propter Euangelium, in bonis & commodis totius Ecclesiæ. Breuiter, hoc gaudium in DEO est per CHRISTVM IESVM. Vnde Paulus. Gaudete in Domino. De hoc gaudij genere Bernardus in quadam Epistola sic scribit. Magnum est mihi gaudium, quod te ad uerum & perfectum gaudium uelle tendere comperi. Quod non est de terra, sed de cœlo, id est, non de hac conualle plorationis, sed de illa, quam fluminis impetus lætificat Ciuitate Dei, & re uera illud uerum & solum est gaudium, quod non de creatura, sed de Creatore concipitur. Et quod cum possederis, nemo tollet à te. Cui comparata omnis aliunde iucunditas mœror est. Omnis suauitas, dolor est: Omne dulce, amarum: Omne

decorum, fœdum: Omne postremo quodcunq; aliud delectare possit, molestum. Hactenus Bernardus.

Augustinus uero in hunc modum. Est gaudium, quod non datur impijs, sed ijs qui te gratis colunt: Quorum gaudium tu ipse es. & ipsa est beata uita gaudere ad te, de te, propter te. Hæc Augustinus. Hoc gaudium tantisper manet, donec fides cum bona conscientia retinetur. Conscientia naufragata, et excussa fide, hoc incomparabile bonum amittitur: Cui succedit ilias dolorum, cùm in hac uita, tùm in futura. Porrò ubi hoc uerum gaudium possidetur, etiam in alijs donis Dei moderatè pijs gaudere licet. Vt pius maritus gaudet de honestate coniugis, de liberorum profectu, & quilibet pius præsentibus uitæ commodis oblectari potest, ita tamen, ut Deus, qui est, autor bonorum, sit præcipuum gaudij nostri obiectum, in quo solo acquiescimus.

Gaudium gloriæ exspectatur, quod erit omnia in omnibus qui in uera inuocatione CHRISTI hinc discedunt, quod durabit in omnem æternitatem. Hoc gaudium uerè est inenarrabile 1. Petri 1. in quo exultatis lætitia inenarrabili. Verè est purum ab omni dolore & gemitu, iuxta illud Esai. 64. Et lætitiam obtinebunt, &

fugiet

fugiet dolor & gemitus. Verè est plenum, unde Dominus iubet orare. Petite, ut gaudium uestrum sit plenum. Verè est infinitum Esai. 35. Lætitia sempiterna super capita eorum, & rursus, gaudebitis & exultabitis usq; in sempiternum. Et Christus Iohan. 16. Gaudium uestrum nemo tollet à nobis. Huius gaudij gustum quendam percipimus in hac uita in regno gratiæ, unde tendimus ad Regnum gloriæ.

TERTIVS, εἰρήνη Pax. Hic opus est accurata explicatione, ut intelligatur, quæ nam sit illa pax, quam Paulus hoc loco inter fructus spiritus numerat. Vocabulum Pacis duo in universum significat. Primùm res proprias & secundas. Deinde concordiam, in qua est fauor & benevolentia. Sed hæc Concordia est triplex. Concordiam enim habent homines aut cum Deo, aut alij inter alios, aut cum seipsis.

Concordiam & pacem habemus, cum Deo fide iustificati, & reconciliati per Christum, qui inimicitiarum causas sustulit. De hac canunt Angeli nato Domino, Gloria in excelsis Deo, In terra pax, Hominibus bona uoluntas.

De hac Pace Malachias prædixit Cap. 2. Pactum meum fuit cum eo uitæ & pacis. Et Ezechielis 37. Et percutiam cum illis fœdus pacis, Pactum

ctum sempiternum erit eis, & erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Cum hisce congruunt uerba Apostoli 2.Corinth.5. Omnia autem ex Deo, qui nos sibi reconciliauit per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis, quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Et ad Ephes. 2. Nunc autem in Christo Iesu uos qui longè eratis aliquando, facti estis prope in sanguine Christi, ipse enim est pax nostra. Hæc pax hominis cum Deo rectißimè definitur esse mutuus consensus Dei & hominis, Dei quidem offerentis gratiam & reconciliationem per & propter filium, Hominis uero oblatam gratiam fide recipientis & pollicentis Deo in posterum fidelitatem & obsequium.

In huius Pacis consideratione plura expendenda sunt, ut magis nobis hæc inæstimabilis pax dulcescat.

Primùm considerandæ sunt partes dißidentes, quæ sunt Deus & homo. Deus quidem, qui summè felix est sine homine. Homo uerò, qui extremè miser est sine Deo.

Secundò, causæ discordiæ inter Deum & hominem ueniunt spectandæ, In homine est peccatum, quo homo Deum proditoriè deseruit: quod peccatum æstimabitur magnitudine, multitudine, pœna,

pœna, & obiectio. In Deo est summa iustitia, qua Deus peccato uerè irascitur, Et illud iustissimis pœnis punit.

Tertiò, quia reconciliatio fieri non potuit sine Mediatore, considerandus est Mediator, nempe æternus Dei filius: qui postquam uenit plenitudo temporis, missus est à Patre in mundum & assumsit humanam naturam: ut quemadmodum Patri ab æterno uera diuinitate iunctus est, ita nobis societate naturæ humanæ iungeretur: quo posset esse Mediator inter Deum & hominem. Cur autem oportuerit Mediatorem esse uerũ Deum, Cur oportuerit esse uerum hominem, & cur oportuerit esse unam Personam, uide in historia domini super 1. Cap. Ioan.

Quartò, quia Deus iustissimus est, requiritur compensatio iniuriæ illi factæ. Hæc compensatio facta est per obedientiam Mediatoris & uictimam, ut enim hac expiat peccatum, ita illa iustificat expiatos.

Quintò, facta compensatione fit reconciliatio: quæ est placatio Patris per Filium, & receptio hominis in gratiam Dei.

Sextò, interuenit & pactum reconciliationis. In Deo quidem liberalis & gratuita promissio uenæ, In homine uero fides qua hæc gratuita promissio

missio accipitur & retinetur, fit enim promissio cum conditione fidei.

Septimò, cogitanda est huius reconciliationis obsignatio: quæ fit per Sacramenta, Baptismum, & Cœnam Domini, et per Arrhabonem spiritus. Ita enim Paulus ait: Qui confirmat nos uobiscum in Christum, & unxit nos Deus, qui & obsignauit nos, & dedit Arrhabonem spiritus in corda nostra. Hic igitur spiritus in cordibus Sanctorum motus ciens congruentes cum Lege & uoluntate Dei, est ueluti Arra quædam, qua certificamur de promissa hæreditate: quam in resurrectione iustorum plenam occupabimus.

Octauò, cogitanda est promulgatio huius pacis: quæ est uniuersalis, & habet additam conditionem fidei, iuxta mandatum Christi: Ite in mundum uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, Qui uero non crediderit, damnabitur. Hæc promulgatio opponatur duplici tentationi, scilicet particularitatis & indignitatis. Testatur enim mandatum quod nulla sit προσωποληψία apud Deum, sed promiscuè offerat salutem omnibus fide accipiendam.

Nono & ultimo, dulcissimi huius pacis fructus legantur, qui sunt accessus ad Deum, sanatio uulneratæ conscientiæ, gaudium inenarrabilis spiritus, lætus discessus ab hac uita, & in omni æternitate

nitate fruitio conſpectus Dei & ſanctorum ſpirituum, & ſocietas iucundiſſima æternum manſura cum omnibus ijs, qui hic in terris nobiſcum Deum coluerunt. Deniq; celebratio Dei in omni æternitate. Hæc nouem membra utiliter conſiderantur, quoties de pace inter nos & Deum inita cogitamus, excitant enim nos ad timorem, fidem, gratiarum actionem, & ad ſtudium conſeruandæ huius pacis, qua amiſſa nihil eſt homine calamitoſius, nihil miſerius, Nam hac pace deſtitutus, erit ſocius Diabolorum in ſupplicijs nunquam finiendis. Secundum pacis genus eſt, quo homines inter ſeſe mutuam colunt concordiam. Quàm autem hæc pax ſit neceſſaria in omni gubernatione, ex eo patet, quod unum ſit ex illis ſummis bonis, quæ in qualibet congregatione neceſſaria ſunt. Sunt autem in qualibet congregatione ſumma bona, uera pietas, honeſta diſciplina, & ſancta concordia, ſeu pax. Hæc tria ita conſpiraſſe uidentur, ut uno eorum expulſo reliqua ſimul diſcedant. Vbi enim non eſt pietas uera, qualis diſciplina & pax poterit illic eſſe? Contemta diſciplina, honeſtati & paci nullus relinquitur locus. Pace turbata, pietas & diſciplina iacent. Non igitur fruſtra Paulus iubet fieri preces, ut tranquillam & quietam uitam deganus in omni pietate & honeſtate. Etſi autem hæc pax in politijs & œconomijs magnum eſt & inæſtimabile

bonum,

bonum, omnium tamen maximè opus est Ecclesiæ concensu doctrinæ, & eorum qui docent inter sese beneuolentia: Vt rectè Basilius dixit, Non tam siniſtræ opus est dextra quam Ecclesiæ concordia doctorum. De hoc doctorum consensu in doctrina & mutua beneuolentia dulcißimè concionatur Psalm.133. pulcerrima enim pictura bonum pacis nobis commendat, qui cum facit mentionem Balsami, quo Aaron unctus est, significat unde uera concordia in Ecclesia principium capiat. Nam ut Elsamum destillat à uertice Aaronis in Barbam, & in oras uestimenti, ita una doctrina ab uno Summo Sacerdote, & uertice Christo sperſa doceatur à toto cœtu Sacerdotum: quod cùm sit uera animi beneuolentia se inuicem fouent, non secus atq; membra corporis uncta nobiliſsimo Balsamo recreantur & fouentur. Et addit Psalmus maximum præmium studij huius pacis. Quoniam, inquit, ibi promisit Dominus benedictionem & uitam usq; in seculum. PROINDE huc optimè quadrat illud Saluſtij, Concordia res paruæ crescunt, discordia magnæ dilabuntur. Porrò cum Paulus Epheſ: scribit in hunc modum: Solliciti sitis seruare unitatem spiritus, cùm omni humilitate et manſuetudine, cum longanimitate sufferentes alij alios in dilectione & uinculo pacis, Duo docet, uidelicet & quibus modis retineatur concordia, & qui nam sint fontes omnium diſsi-

diorum in Ecclesia. Vt enim tres sunt uelut nutriculæ suauiter fouentes piam concordiam, id delicet, uera & incorrupta doctrina, humilitas, & patientia: Ita tres furiæ ex inferis emissæ dis strahunt Ecclesiam, quæ sunt corruptela uerę doctrinæ, ambitio & impatientia. Aduersus has furias nemo potest satis muniri ulla quantumuis magna præstantia uirtutis, sine agnitione & imitatione Christi. In huius ergo humilitatem & patientiam uero corde intueamur, & reprimamus nos: ne aut intumescamus, aut cupiditate uindictæ discordias excitemus. Quod si hac ratione affectus nostros repreßerimus, testimonium spiritus utpote eius germanum fructum in nobis habitantis habemus. Verùm cum Diabolus perpetuas excubias agit aduersus Ecclesiam Christi, & sæpè in castra Ecclesiæ suos speculatores mittit, ut sunt hypocritæ, flagitiosi, schismatici, hæretici, blasphemi, non est quod speremus in Ecclesia diurnam pacem. Quare hic locum habet Versiculus. Interdum pax est, pacis fiducia nunquam. Quapropter nos qui ciues Ecclesiæ sumus, & ut Dauid loquitur, Socij timentium Deum, πανηγυριαρ Christianam sumamus, & pugnemus uerbo & precibus aduersus hostem nostrum Diabolum, & aduersus eius satellites: Ita futurum est, ut retineamus pacem cum Deo, etiamsi bellis & tumultibus totus collabatur orbis. Cæterum

quam-

quantum bonum sit pacis in politijs & œconomijs, ex eo patet, quod sine ea nulla domus, nulla Respublica conseruari possit: Quemadmodum, proh dolor, experientia docet, non solùm publicè, uerùmetiam priuatim in multorum domibus. Tertium genus concordiæ est, cum homines cum seipsis pacem habent, hoc est, cum fruuntur animi tranquillitate, quæ græcis εὐθυμία dicitur. Verùm hic etiam opus est accurata distinctione. Nam cum triplex sit dissidium in homine, necesse est ei triplicem pacem opponi. Primùm dissidium in homine est perturbationum & affectuum animi aduersus rationem, hoc dissidium agnoscit Medea apud Ouidium cùm ait: Laudo meliora proboq;, deteriora sequor. Quod laudet & approbet meliora, rationis iudicium est. Quod autem sequitur contraria, ex impetu fit perturbationum, opponentium se rationi. De hoc dissidio multa Philosophi scripserunt. Plato dicit, in unoquoq; nostrum duos ingenitos esse conciliarios, prorsus sibi contrarios & amentes, uidelicet uoluptatem & dolorem. Hi cum modum non seruant, reprimendi sunt, ut idem Plato ait, φόβῳ, νόμῳ, λόγῳ, metu, lege, ratione. Ad hos affectus futurorum opiniones accedunt, ante dolorem quidem timor, ante uoluptatem uero conscientia: Vnde fit quòd affectus sint in nobis ueluti neruì aut funes trahentes nos retrahentesq; ad contra-

trarias actiones: ubi uirtus & uitium discreta sunt. Ratio autem iudicat & dictat quidnam melius & quid peius. Nam hanc tractationem unam uidelicet uirtutis sequendam semper, nec unquam relinquendam, sed hac cæteris omnibus obtinendum esse suadet. Hanc tractationem rationis Plato auream & sacram esse pronuncia, cæteras uero uidelicet affectuum opponentium ra rationi duras & ferreas esse, quæ non sunt se quendæ. Hoc dißidium perturbationum & ratio nis, etsi prorsus in hac uita non cessat, tamen fid iustificati, in quibus peccatum mortificatur, gu stum quendam eius pacis habent, quæ huic dißidio opponitur. Dum enim eor purificatur fide, af fectus mitiores & puriores redduntur: Vnde fit, ut minus sint molesti rectæ rationi. ad hanc puri ficationem etiam multum facit honesta educatio, pia conuersatio, fuga occasionum, & negocia.

Secundum dißidium in homine est tantum in renatis, quod est Carnis aduersus spiritum, & spiritus aduersus Carnem. Hic nulla pax sperand est. nam ἄσπονδος & πόλεμος est inter car nem & spiritum. hoc est bellum irreconciliabile: quod impulit Apostolũ ut exclamaret: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? sed gratias ago Deo meo. Hic Paulus luctam carnis aduersus spiritum, & uictoriam spiritus

contra

contrà carnem describit: quæ caro victa non quiescit, sed alijs atq; alijs telis victorem spiritum adoritur. unde fit ut nulla prorsus pax inter carnem & spiritum expectari possit.

Tertium dissidium in homine est terrorum conscientiæ sensu iudicij diuini perculsæ, & fidei. Huic opponitur pax mundo incognita, de qua potissimum hic agit Apostolus: quæ sane pax est incredibilis illa, & constantissima mentis recreatio & tranquillitas: qua fit ut homo de beneuolentia Dei securus, superatis conscientiæ terroribus, clamet cũ Dauide: Dominus illuminatio mea, & Salus mea à quo timebo? Item, In te Domine spero, non confundar in æternum. Vna igitur fides, quæ uerbo Dei credit, Christum ueram iustitiam apprehendit, terrores conscientiæ superat, & hanc dulcissimam pacem adfert, quæ maximè sentitur in seria inuocatione: quæ propterea fortissima Turris dicitur à Salomone, cùm inquit: Turris fortissima nomen Domini, ad hanc confugiet iustus & saluabitur.

QVARTVS, μακροθυμία longanimitas siue lenitas, est fructus spiritus reprimentis animum, ne statim assurgat in iram aut uindictam: idq; spe emendationis eius, qui læsit. Hæc uirtus passim in Prophetis Deo tribuitur. Vnde Da-

uid aliquoties consolationem petit, cùm ait: Bonus & clemens Dominus, tardus ad iram, id est, μακροθυμος & & multæ misericordiæ. Huius cœlestis Patris exemplo lenitati studendum est, cauendumq; ne præcipites feramur in iram, aut uindictam, uicti ab importunitate carnis. Ex qua re postea in multos alios lapsus facillimus est casus, unde difficilè pedem reuocare licet. Iuuerit proinde proponere nobis CHRISTI exemplum, & Sanctorum, qui ob hanc uirtutem prædicantur. Iuuerit cogitare de nostra imbecillitate, qua & nos alios sæpissimè ueri de causa offendimus. Iuuerit etiam meminisse, quod qui offenderunt, fratres sint in Christo, aut fieri possint. Huc promissiones refero. Beati mites, beati pacifici.

QVINTVS, χρηστότης benignitas. Vt quartus fructus spiritus à uindicta & ira nos reuocat, ita quintus ad benignitatem inuitat: quæ facit ut uerbis & factis proximo commodo & usui esse studeamus. Non enim, ut ait Augustinus, sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est: & parum est nemini nocere, nisi studeas multis prodesse.

SEXTVS, ἀγαθωσύνη bonitas. Hæc habitus est animi amicè complectentis & fouentis alios.

dios. Vnde, tanquam riuulus, benefaciendi ſtudium manat. Vel eſt uirtus, quæ facit ut animus ſemper ad optima quæq; ſit propenſiſſimus. Huic opponitur πονηρία, quæ contrarijs malis delectatur.

SEPTIMVS, πίστις fides. Non hic loquitur Paulus de fide iuſtificante, ſed tantùm de ea fide, quàm Cicero docet fundamentum iuſticiæ eſſe, nidelicet, cum quod dictum eſt fit. Eſt enim conſtantia & ueritas in dictis & factis. Hæc fides ut eſt fructus ſpiritus, differt à fide Scipionis, efficiente cauſa, formali, & finali. Efficiens cauſa fidei in Dauide, eſt ratio reformata manu Dei, fiducia Mediatoris, & Spiritus ſanctus. Forma eius quod ex puro corde profecta ueritatem & conſtantiam tueatur. Finis eſt principalis, ut præſtetur Deo obedientia & cultus. At in Scipione nec fiducia Mediatoris eſt, nec Spiritus ſanctus. Deinde cor eius immundum. Poſtremò ſpectatur non Dei gloria, ſed propria utilitas. Hæc differentia ſumta ex cauſis etiam alijs uirtutibus, quas enumerat Paulus, accommodetur, Vt manifeſtum ſit diſcrimen inter umbras uirtutum, quæ ſunt in non renatis, & ueras uirtutes, quæ ſunt in conuerſis.

OCTAVVS, πραότης manſuetudo. Vt

mansuetus est, iuxta Chrysostomum ille, qui cum prouocatus fuit, nec malum cogitat facere, nec facit: ita mansuetudo uirtus rarissima, habitus est, quo quis læsus remittat noxam, & de uindicta non cogitet. Hanc suis Philippensibus commendat Paulus, cum inquit: Mansuetudo uestra nota sit omnibus hominibus. Ad hanc hortatur & Dominus proposito proprio exemplo, inquiens, Discite à me, quia mansuetus sum, & humilis corde. Coniungit hic Dominus mansuetudinem, & humilitatem, ut ostendat, unde uera proficiscatur mansuetudo, non enim aliunde prouenit, quàm ex uera cordis humilitate. Hæc, ut ait Bernardus, ueluti triplici ariete concutitur: uerborum iniurijs, damnis rerum, corporis læsione. In his tribus omnis exhibitio patientiæ, omnis exercitatio mansuetudinis. Probata est illa uirtus quam nihil uidetur concutere potuisse.

NONVS ἐγκράτεια continentia, siue temperantia. hac cupiditates frenamus, & moderamur omnes actiones, uerba, gestus, facta ad normã iustitiæ, & præcipue uoluptatibus imperamus. Bernardus hanc definit esse refrenationem cupiditatis aduersus ea, quæ carnaliter delectant. Opponitur ergo hæc uirtus omni intemperantiæ cibi, potus, ueneris, & aliarum rerum.

Aduer-

Aduersus huiusmodi non est Lex.

Cum hac sententia congruit dictum Pauli prioris ad Timoth:1. Scimus quod Lex non sit iusto posita, sed ἀνόμοις, id est, exlegibus seu contemtoribus legis. Hic iustus & contemtor Legis opponuntur. Vt ergo contemtor est qui mandatum Dei pro nihilo habet, & pro suo furore ruit in omnes carnis concupiscentias, ut libidini peccandi satisfaciat: ita iustus est, in eo loco Pauli, qui ex fide timet Deum, & petit cum Dauide: Inclina cor meum ad testimonia tua, & non ad auaritiam. Atq; ita spiritu pugnat aduersus corporis concupiscentias, ut aliqua saltem officia Deo grata faciat. Significat ergo utrunq; dictum Pauli, quòd legis rigor seu damnatoria sententia nihil iuris in eos habeat, qui spiritu militant contra Carnem, & habent propositum pium sanctè & innocenter uitam suam instituendi, etiamsi ad amussim omnia non præstant quæ Lex requirit: sed tantum aduersus eos, qui mandata Dei contemnunt, qui flagitiosè iuxta carnis desideria uiuunt, Lex suum exercet imperium, coercendo, accusando, damnando & puniendo, idq; ideò, quia tales adhuc extra Christum sunt, ut qui nondum sint fide iustificati, id quod carnis imperium in ipsis conuincit. Nam spiritus fidei, ubicunq; est, huiusmodi

carnis operibus se opponit, & perpetuò aduersus ea militat uerbo & precatione.

Qui uero Christi sunt, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs.

Anteuertit obiectionem, quam quis in hunc modum instituere poterat. Vbi ergo liberatio à Lege per Christum? an non ad omnes se extendit? Respondet Apostolus, non esse liberatos qui malè uiuunt, filij enim Dei carnis illecebris renunciant, & affectus prauos imperio spiritus domare nunquam desinunt. Est autem crucifigere carnem, compescere affectus carnis, eosq; refrenare, ne ferociant, & sint efficaces ad fructificandum peccato. Hanc carnem illi soli crucifigunt, qui sunt Christi, id est, fide renati. Verùm si particulam δὲ pro γὰρ accipere placet: quod non raro fit, planior erit sententia, & pertinebit ad proximi superioris dicti confirmationem. Nam causam reddit, cur aduersus huiusmodi non sit Lex, & poterit hæc ratio Dialecticè in hunc modum accommodari: Qui Christi sunt, à Lege sunt liberi. Qui carnem crucifigunt cum affectibus, & concupiscentijs, hoc est, qui secundum spiritum uiuunt, & fructus spiritus edunt, sunt liberi à

ri à Lege. Hæc fusius explicantur ad Roman. 8. Caro quemadmodum supra admonui, significat ipsius naturæ uiciositatem, quæ est in homine. πάθημα huius naturæ uitiosæ passio & affectio est, qua spiritus affligitur, ac premitur tanquam cruce aliqua à carne sibi imposita. ἐπιθυμία concupiscentia carnis titillatione, qua instigatur homo ad obtemperandum illecebris carnalibus. Hæc proinde mater est omnium operum carnis, quæ supra Apostolus enumerauit. Crucifigendi uocabulo utitur Paulus pro genere, hoc est, pro uerbo mortificandi, idq; ideò, ut ostendat causam mortificationis nostræ esse uirtutem crucis & mortis Christi in renatis, quemadmodum clarè docet Paulus ad Roman. 4. Porrò quia mortificatio est altera sanctificationis nostræ pars, ascribam definitionem sanctificationis: ut ex collatione partium clarior euadat utrusq;, hoc est, cùm mortificationis tùm uiuificationis ratio: Est itaq; Sanctificatio (ut ex 4. prioris Petri promtum est colligere) Segregatio hominis à prophanitate gentium per mortificationem carnis, & uiuificatio spiritus per uirtutem Spiritus sancti. Mortificatio carnis est cessatio à peccato, qua fit, ut homo non amplius iuxta cupiditates hominum sed iuxta uoluntatem Dei uiuat, Huius causa est mors Christi in conuersis, & finis, ut sistamus membra nostra hostiam sanctam & placentem

Deo.

Deo. Viuificatio spiritus est ueluti creatio & excitatio noui hominis per spiritum Christi. Huius causa est uirtus spiritus Christi excitati à mortuis in renatis. Finis, ut simus noua creatura siue noui homines, iuxta uoluntatem Dei uiuentes.

Si uiuimus spiritu, spiritu & incedamus.

Chrisostomus legit ζῶμεν ϑεῷ, Viuamus igitur in spiritu, & spiritu incedamus, ut sit conclusio ex superioribus collecta. Verùm nos sequamur usitatam lectionem, & hic repeti propositionem exhortatoriam, dicamus unà cum implicatione argumenti à causa efficiente ad effectum. Ponitur autem loco totius argumenti sola propositio, ut plurimum fieri solet in hypotheticis argumentis. Compleamus autem argumentum hoc pacto, Si spiritu uiuimus, spiritu & incedamus. Atqui spiritu uiuimus qui in Christum credimus: Ergo par est ut secundum spiritum incedamus. Si uiuimus, inquit spiritu, scilicet Christi in nobis habitantis per fidem, & hanc fidem nostram gubernantis, Spiritu etiam incedamus, id est, iuxta Regulam spiritus uiuamus. Nam qui uerè credimus, donati sumus spiritu uiuifico Christi, qui nos regenerat, ut peccato mortui, Deo uiuamus.

namus. Paulus enim teſtatur Chriſtum inhabitare per fidem in cordibus noſtris, qui ſuo ſpiritu uerè efficax eſt, iuxta illud ad Roman. 8. Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. At ſi Chriſtus in uobis, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus uero uita propter iuſticiam. Hinc proinde ſentiemus nos fidem habere, adeoq; Chriſti eſſe, ſi ſpiritum eius habuerimus, Spiritum autem eius nos habere inde percipiemus, ſi ut una noſtra pars indies magis magisq; mortificetur, ita altera uiuat. Hanc autem uiuere ex iuſticia cognoſcimus, id eſt, ex eo quod iuſticiæ uiuamus, quæ eſt ſpiritus Chriſti uirtus in nobis. Paulus ſeipſum exempli loco proponit ſupra cap. 2. cum ita ait, Viuo autem non amplius ego, ſed uiuit in me Chriſtus, & uitam quam nunc uiuo in carne, uiuo per fidem filij Dei, qui dilexit me, & tradidit ſeipſum pro me. Neceſſaria eſt igitur hæc Pauli conſecutio, ſi ſpiritu uiuimus, ſpiritu & incedamus, hoc eſt, ſi uerè fide præditi ſumus, iuxta regulam uerbi Dei uitam inſtituamus. Hæc enim uis eſt uocis græcanicæ στοιχῶμεν. nam is propriè στοιχεῖν dicitur, qui ita incedit, ut certum ordinem teneat, & quaſi lineam non tranſiliat. Hoc uerbo Apoſtolus utitur ad Roman. 4. ubi inquit, στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς πίστεως, id eſt, incedentibus recto ordine in ueſtigijs fidei Abrahæ. Monemur igitur hoc dicto:

ſpiri-

ſpiritu incedamus, ut non alium ductum in uita ſequamur, quàm ſpiritus Chriſti: qui ductus uerbo Dei nobis commendatur. Huc ſerium illud mandatum Dei pertinet, In præceptis meis ambulate, & non in præceptis Patrum veſtrorum. Cùm igitur Papa aut alius quiſpiam aliam uiuendi regulam nobis præſcribit, ſciamus illum nos à recto ſpiritus ductu abducere, & in foueam errorum præcipitare. Locus hic aduerſus eos obſeruetur, qui fidem & ſpiritum iactant: quorum tamen actiones minimè reſpondent tam magnificæ iactantiæ. Quemadmodum enim opera bona teſtimonia ſunt arcanæ uirtutis Chriſti in cordibus habitantis, ita mala opera uanos fidei iactatores arguunt. Hæc enim duo pugnantia, actio, qua uiolat homo Legem Dei ſciens & uolens, & illa fides quæ eſt fiducia miſericordiæ, non ſimul manent, quia iuſtificandum dicit, Nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Et Paulus ait, eos qui naufragant conſcientiam, naufragium fidei facere. Cum hac Pauli exhortatione congruit & illa, quæ eſt in primo Ioannis tertio, Filioli mei, nemo uos decipiat, qui facit iuſticiam iuſtus eſt. Fruſtra igitur clamamus, nos fidem & iuſticiam in corde geſtare, dum pedes, manus, linguam, oculos, iniquitas occupat.

Neſi-

Nè simus cupidi inanis gloriæ, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes.

Exemplo contrario propositionem amplificat, ac κενοδοξίαν, quæ dissidiorum & altercationum est mater, è medio sublatam cupit. Nam vbi hæc est, penes carnem imperium manet, oppresso & fugato spiritu. Semper enim κενοδοξία aliquid mali molitur, & cùm ex ea inutilia nascitur, fieri non potest, quin infinita mala sequantur. Porrò cum Apostolus inanis gloriæ meminit, significat gloriam aliquam ueram esse, ac minimè uanam. Proinde duplex erit gloria. Vna Vera, altera Vana, de utraq; ordinè pauca dicemus.

Vera gloria & propria filiorum duplex est. VNA, *cuius fundamentum est promissio gratuita, de qua filij Dei rectè gloriantur, cum eam fide possideant, & expectent gloriam filiorum Dei. Huius ergo causa non est nostra actio, aut passio, sed meritum Christi, qui nobis factus est à Deo sapientia, iusticia, sanctificatio & redemtio. Vt quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino glorietur. De hac gloria Bernardus piè in hunc modum ait: Gloriari in solo Deo, non nisi à solo Deo est. Hæc proinde gloria non facit superbos, sed humiles: non contemnit proximum,*

sed

ſed diligit: non præfert ſe alijs, ſed ſubijcit in uero timore Dei & caritate. Hac inſultamus Diabolo, hac nos ſub cruce erigimus, hac diſceſſuri de hac uita gloriamur aduerſus mortem & infernum.

ALTERA gloria filiorum Dei oritur ex fide, & iudicio bonæ conſcientiæ de noſtris actionibus & afflictionibus. de hac Paulus 2. Corinth. 1. in hunc modum ait. Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Et infrà capite 6. Opus ſuum unuſquiſq; probet, & tunc gloriam habebit apud ſeſe, & non apud alios. Hoc eſt, Vnuſquiſq; rectè ex fide faciet officia uocationis ſuæ, & ferat crucem forti animo, quod cum fecit, habebit apud ſe gloriam, id eſt, aprobationem non fallentis, ſed rectè iudicantis conſcientiæ. Eſt ergo huius gloriæ fundamentum conſcientia rectè factorum, & uera ſub cruce conſcientia. Verùm ne hæc gloria ſuos limites trãſgrediatur, atq; ita commaculetur, triplex cautio adhibenda eſt. Quarum Prima, eſt conſtans, et uera agnitio fontis omnis boni, uidelicet, quod Deus ſolus ſit fons & origo omnis boni. Secunda, eſt uera confeſſio, non oris tantùm, ſed etiam intimi cordis, quod ex eo fonte gratis habeamus ſine noſtris meritis quicquid habemus boni. Tertia, eſt minimè ſimulata gratitudo, qua ad Dei gloriam omnia quæ facimus,

facimus, & patimur, referimus. His seruatis cautionibus in omnibus Dei beneficijs piè gloriari licet. Nam huiusmodi gloria ipsum autorem Deum glorificat, ac ad ipsum refert omnia. Huius gloriæ uix tenuis quædam umbra est, quam Cicero tribuit hominibus uirtute & rebus gestis claris. Quam quidem ille definit celebrem & peruagatam alicuius famam, quæ ut summa & perfecta sit, ex hisce tribus eam constare dicit, si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore dignos putet.

Vana gloria triplex constituatur. Diabolica, Hypocritica, Thrasonica.

Diabolica κενοδοξία est, qua membra Diaboli gloriantur cùm malefecerint. De hac Dauid Psalmo 52. in hunc modum canit: Quid gloriaris in malicia tua tu potens? cum misericordia Dei duret omni die, prauitatem cogitauit lingua tua sicut nouacula acuta feciſti dolum, dilexisti malitiam super bonitatem, falsitatem magis quam loqui iusticiam. dilexisti omnia uerba perditionis lingua dolosa. Sed huius finem specta, de quo idem Propheta hæc subiungit, Propterea Deus destruet te in æternum, conteret te & euellet te. Vt autem hoc hominum genus pius uitet, monet

Salomon Prouerbiorum 2. Consilium custodiet te, & prudentia seruabit te, ut eruaris ab homine qui peruersa loquitur, qui relinquunt iter rectum, & ambulant per uias tenebrosas, qui letantur cum malè fecerint, & exultant in rebus peßimis.

Hypocritica κενοδοξία, est captatio applausus uulgi ob pietatis & sanctimonij opinionem. Hanc damnat Christus, cum ait, Cum facis eleemosynam, ne buccinandum cures coram te, ut faciunt Hypocritæ. Hanc obijcit Christus Scribis & Pharisæis Matth. 23. Omnia, inquit, opera sua faciunt ad hoc, ut spectentur ab hominibus.

Thrasonica κενοδοξία est, cum homines, qui in sinu fortunæ fouentur, extolluntur, & magnifieri uolunt, cum tamen nullis ueris uirtutibus emineant. Apud hos tria hominum genera in magno sunt precio, uidelicet adulatores seu assentatores, quorum consuetudo Thrasonibus iucundißima est. Calumniatores seu delatores qui aliis uirtutibus decus detrahunt, ut sui Thrasones uideantur eminere, & κακοζῆλοι qui aliorum dicta & facta malignè deprauant, & omnia ad suorum thrasonum affectus moderantur.

SVM-

SVMMA CAPITIS SEXTI.

ERrantes leniter in uiam reuocentur à ſpiritualibus: Doctoribus Euangelij gratitudo exhibeatur: Et ut omnibus debita reddantur officia, ita caueantur circumciſionis architecti, ut qui gloriam uenentur inanem: cum contra piorum ſit tantùm in cruce Chriſti gloriari.

ORDO ET PARTES SEXTI CAPITIS.

DVÆ partes ſunt huius Capitis, Prior parenetica eſt, coherens cum fine quinti capitis. Poſterior totius Epiſtolæ eſt Concluſio. Prior rurſus tripartita eſt, conſtat enim tribus ſuaſorijs propoſitionibus cum ſuis rationibus. Poſterior, ut dixi, concludit Epiſtolam. Primùm monens Galatas, ut à Pſeudoapoſtolis circumciſionis architectis ſibi caueant. Illi enim occaſionem Paulo dederunt, ut hanc ſcriberat Epiſtolam. Deinde ſe exemplum abijciendæ inanis gloriæ ſtatuit. Poſtremò imprecatione & ualedictione, ſuo more, claudit Epiſtolam.

EXEGESIS SEXTI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Fratres etiamsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, instaurate huiusmodi in spiritu lenitatis.

POstquam in superiori Capite pareneses instituit, quibus obtemperandum spiritui nos hortatur, nunc exempli causa quasdam hypotheses exhortatorias subijcit. Ac primum ut imprudenter lapsos in aliquod delictum rursus erigamus, ac ueluti luxatum ex lapsu membrum in suum locum reponamus. Hæc enim uis græcæ uocis est, qua utitur Apostolus. Lapsui unde membrorum fit luxatio, opponitur καταρτισμὸς, hoc est, Luxati membri in locum suum restitutio. Præoccupationis uox tarnslationem culpæ uidetur significare. Nam culpam Apostolus transfert in carnem, & in satanam: qui uarijs technis homines in peccatum præcipitat, non secus atq; luctator, qui supposito pede antagonistam euertit, atq; ideò labentes Chrysostomus ὑποσκελισμένους uocat.

Porrò

Porrò causa, & modus erectionis lapsorum hic obseruetur. Cùm enim ait fratres, item si quis homo, item uos qui spirituales estis, causam triplicem assignat. Nam & fratrum est pia sollicitudine sine acerbitate se mutuo, si quid delinquitur, in uiam reuocare, Et hominis appellatio communis infirmitatis naturæ nos admonet, (quare rectè Terentianus ille senex ait: Homo sum humani à me nihil alienum puto) Et spiritus, quo donati sunt credentes sanctam moderationem requirit in corrigendis alienis peccatis. Nihil enim ita probat spiritualem uirum, ut ait Augustinus, quàm peccati alieni tractatio, cum liberationem eius potius, quàm insultationem, potiusq; auxilia, quàm conuitia meditatur: & quantum facultas tribuitur, suscipit. Modum exprimit cum ait: In spiritu lenitatis, seu mansuetudinis, hoc est, non proteruè sed benignè, non cum irrisione, sed cum commiseratione, non seuerè, sed mansuetè. Breuiter, corripientis sermo ita moderandus est, sicuti salus eius qui corripitur postulare uidetur.

Hic quatuor loci se offerunt. Primus, quòd lapsis post conuersionem non sit neganda uenia, non sit intercludendus reditus ad pœnitentiam. Nam, si Deus uult, ut nos erigamus lapsos, & er-

rantes in uiam reuocemus, satis testatur, quòd eos extremè non abiecerit: sed cupiat potius, ut rursus per pœnitentiam redeant, ac uiuant. Secundus, qualisnam debeat esse Christiana admonitio, & fratrum correctio: Debet enim, ut hic Paulus docet, ex leni spiritu proficisci, & tendere ad proximi instaurationem, & ædificationem. Verùm discernendum est inter præfractos, & imbecilles. Illi, ut professi hostes Euangelij contemnendi sunt: Hi autem minimè: sed potius omnibus modis subleuandi, iuxta hoc Pauli præceptum. Tertius, quòd quò quisq; abundantiora, seu ampliora dona spiritus habeat, eò plus se ædificationi proximorum debere sciat. Spirituales enim uocat Paulus hoc loco comparatè, eos uidelicet, qui magis in schola Christi profecerunt: non quòd nihil de carne habeant reliquum, sed qui aliorum respectu maiori sunt spiritus gratia donati. Quartus, Metaphora lapsus & instaurationis admonet, quanta cum sollicitudine caueuda sint delicta, nam, ut quo sæpius corpus labitur, eò redditur imbecillius, magisq; membra laxantur, donec tandem corpus prorsus concidat: Ita animæ lapsus frequentiores, tandem ruinam perpetuam animæ adferunt.

Considerans teipsum, ne & tu tēteris.

Ratio

Ratio propositionis aptissima, sumta à communis infirmitatis periculo, ac si diceret: Cum humanũ sit errare, & labi, talem te lapso exhibeto, qualem tibi illum cuperes lapsus. Nihil enim, ut ait Augustinus, ad misericordiam sic inclinat, quàm periculi cogitatio. Et Bernhardus: Qui semetipsum aspicit, non quærit, quid in alijs frequenter reprehendat: sed in semetipso quid lugeat. Hic Bernhardus in quodam loco narrat, quendam senem audiuisse aliquem ex fratribus grauiter deliquisse, quod cum audieret uehementissimè flere cœpit, Interroganti autem causam tanti fletus. Respondet senex. Ille hodie, ego cras. Huc pertinet uersiculus:

Aut sumus aut fuimus aut possumus esse quod hic est.

Tentationis uox subindicat causam lapsuum, de qua Iacobus in hunc modum: Vnusquisq; tentatur dum à sua concupiscentia abstrahitur, & inescatur. Hic Iacobus tentationis ad malè agendum causam, & fontem indicat propriam cuiusque concupiscentiam. Hæc enim primùm hominem à bono abstrahit deinde inescat hominis affectus & incautum tandem obruit. Hic duo loci obseruentur. Primus, est admonitio infirmitatis communis, quæ eò pertinet, ut diligentius ab hostibus salutis nostræ nobis caueamus: ne sina-

mus nos insidijs Diaboli, improbitate mundi, & propriæ carnis pessimis consilijs uinci, hoc est, carnalibus desiderijs, quibus tum demum homo permittitur, quando uerbum Dei segnius audit. Huc illud Domini dictum in Psalm. 81. Et non audiuit populus meus uocem meam, & Israel non uoluit me, & dimisi eos secundum desiderij cordis eorum, ibunt in aduentionibus suis. De hac horrenda pœna neglectus uerbi, Vide Paulum 2. Thessal. 2. Secundus, quod aliorum lapsus nos admonere debeant nostri periculi, ne nobis fidamus atq; ita cum alijs in peccata ruamus.

Alij aliorum onera portate, & sic adimplete Legem Christi.

Ex ratione proxima infert repetitionem propositionis. Verum, quia ratio communis periculi meminit, repetitio propositionis amplior est, & plus continet quàm ipsa propositio. Antea enim, ut, qui spirituales sunt, erigant lapsos hortabatur: nunc ut communium infirmitatum rationem habeant, monet: & ad mutuam condonationem & lenitatem in corrigendo, argumento sumto à communi infirmitate. Est enim infirmitatis propriæ memor, erga alios moderatior.

quare

quare cum singuli nostra uitia habeamus, requirit communis conditio, ut alijs simus æquiores. Rectè enim dicit Chrysostomus, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα χωρὶς ἐλαττώματος εἶναι, hoc est, fieri non potest, ut aliquis sit homo, & careat uitio. Aptißima Metaphora infirmitatis, uitia quibus laborant homines onera appellat. Vt enim subleuandi sunt, qui oneri succumbunt: ita amicis & placidis correctionibus in uiam reuocandi, qui errore aliquo, aut uitio, tanquam onere impositio premuntur. Quod autem subiungit: Et sic adimplete Legem Christi, uim argumenti habet, cùm à causa, quæ est mandatum Christi, tùm ab ipso Christi facto seu exemplo, Ita enim ipse Christus Ioan: 15. ait: Hoc est mandatum meum, ut diligatis alij alios, sicut dilexi uos. Locus obseruandus est, quòd frustra tumeant homines inani Christiani nominis titulo, nisi magistri Christi legem & exemplum sequantur.

Cæterùm hic tres Quæstiones excutiendæ sunt. Quarum Prima est de hac Christi lege, cur uidelicet mandatum dilectionis æternum, dicatur lex Christi. Secunda, quæ oritur ex prima, An Euangelium sit noua quædam Lex? Tertia, de huius legis impletione. de qua Paulus hic apertè loquitur. Et sic implete legem Christi.

DE PRIMA.

Cur mandatum dilectionis, dicatur Lex Christi, & nouum mandatum, uidelicet Christi manifestati in carne ex 2. cap. 1. Epistolæ Ioannis, ex 15. Ioan: Et ex Ierem. 33. colligetur. 1. Ioan. 2. Sic scriptum est: Carissimi non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus, quod habuistis ab initio. Et mox iterum, Mandatum nouum scribo uobis, quod uerum est in ipso, & in uobis, quia tenebræ transierunt, & uerum lumen iam lucet. Ioan: decimo quinto, Mandatum, dicit Dominus, nouum do uobis, ut alij alios diligatis, sicut dilexi uos. Ierem. 33. Legem meam ipsorum cordi inscribam. Ex horum dictorum collatione patet Primum, quòd lex dilectionis non sit noua per se, nec lata à Christo in carne manifestato, cum iam inde à legis initio fuit, ut testatur primum testimonium, quod adduximus à Ioanne. Si ergo naturam Legis inspicimus, non peculiariter dicitur Christi lex, aut noua lex, sed Dei, naturæ humanæ in creatione impressa, & postea per Mosen lata: uidelicet, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Cur ergo hæc lex Christi dicitur? cur nouum mandatum appellatur? Christi dicitur propter formam mutatam, & di-

& dilectionis exemplum. Ita enim dicit Dominus: Diligite uos, sicut ego dilexi uos. Hic proinde non ipsam præcepti materiam, sed formam uidemus mutatam, siquidem longè certior Caritatis Regula nobis proponitur quam antea. Deinde noua hæc eadem lex dicitur propter nouam scriptionis eius rationem: uidelicet, quòd non in Tabulis lapideis, ut antea sub Legis tenebris, sed in corde sit inscripta, (sicuti testimonium, quod ex Ieremia adduximus, docet.) In corde, inquam, in quo tenebræ transierunt, & uerum lumen iam lucet: uidelicet Sol iusticiæ CHRISTVS IESVS. Duplici igitur respectu mandatum dilectionis nouum dicitur, & Christi lex: uidelicet propter formam, & propter efficiendi uirtutem, seu inscriptionem huius legis in cordibus quæ est à Christo. Nemo enim dilectionis legem implere potest, nisi Christus eam in corde ipsius scripserit: quod tum demum fit, cum homo in regeneratione fit noua creatura, & donatur spiritu Christi.

DE SECVNDA.

Secunda quæstio oritur ex prima, nam cum mandatum dilectionis dicitur lex Christi manifestati in carne, & mandatum nouum, merito quæritur,

ritur, numquid Euangelium sit noua quædam lex? quemadmodum Monachi somniant. Respondeo. Euangelium nequaquam est noua aliqua operum lex, sed est prædicatio conuersionis & remissionis peccatorum in nomine Christi, & prædicat liberationem à lege per Christum, ita ut qui in Christum crediderit, sit à legis damnatoria sententia absolutus, & liber, sit iustus, non propria, sed aliena iusticia, nempe Christi. Verùm postquam aliquis Euangelij beneficio factus est noua in Christo creatura, debet nouo mandato obedire, & Deo præstare obedientiam, iuxta normam Legis: quæ obedientia, ut fructus spiritus est, ita euidens est regenerationis indicium, & nullo pacto causa salutis, seu, ut Bernardus loquitur, non est causa regnandi, sed ut regni: & tametsi hæc obedientia imperfecta est, placet tamen DEO, quia persona est reconciliata.

DE TERTIA.

Cum Paulus hic dicit: Et sic implete Legem Christi, & ex concione Domini Iohan:15. & ex 1.Iohan. 2. constat legem Christi esse summam legis de dilectione Dei & proximi, merito hic quæritur, num pij possint hanc Christi legem implere,

plere. Respondeo: Impletionis seu perfectionis uox duobus modis accipitur in scriptura. Aliâs enim opponitur imperfectioni operis, aliâs simulationi. Cùm autem opponitur impletio Legis imperfectioni operis, nemo sanè Legem Dei in hac uita implere potest, nisi unus IESVS CHRISTVS, qui eam ob causam Legis consumatio in iusticiam omni credenti ab Apostolo prædicatur. Hanc sententiam totius scripturæ consensus confirmat, & Paulus iusta & prolixa disputatione (ut alia testimonia taceam) eam concludit ad Roman. 1. 2. 3. & ad Galatas 2. In his enim locis quadruplici demonstratione concludit Apostolus, neminem in hac mortali uita legem Dei implere posse. Primùm enim prouocat ad experientiam omnium hominum. Deinde corruptionem naturæ in medium adducit. Tum claras testimonia scripturæ congerit. Postremò finem mortis CHRISTI, qui est expiatio peccati, urget. Ex quibus singulis & omnibus simul conficitur, Lege iustificari, propterea quòd nemo Legem perfectè præstet. At cum perfectio Legis opponitur simulationi, id est, mendacio & hypocrisi, omnes filij Dei dicuntur legem Christi implere, quia sincerè student uitam suam Deo approbare, & sine simulatione proximum amore persequuntur. Etsi autem nihil difficilius, quàm

sincerè

ſincerè proximos diligere, obſtat enim amor noſtri qui plenus eſt ſimulatione, & ſuum quiſque amorem quo alios proſequitur, proprio commodo metitur potius, quàm pio communicandi ſtudio. Tamen uerè pij ſpiritu regenerationis carnis uitia corrigunt, & præceptum dilectionis ſincerè præſtare conantur: Qui conatus cum ſit ſine ſimulatione, dicuntur legem Chriſti implere, id eſt, ſine ſimulatione & hypocriſi proximos diligere, qui uiua Chriſti fiducia ſunt præditi. Caritas igitur ἀνυπόκριτος, id eſt, non ſimulata, ſi conferatur cum ſimulata hypocritarum dilectione impletio legis dicitur, & hoc loco & Iacobi 2. Nam Iacobus perfectionem Legis apertè opponit hypocritarum iactantiæ de religione ſine uero timore Dei & fide. Similiter Iohan: primæ. Secundo, qui dicit (ait) Noui eum, & mandata eius non ſeruat, mendax eſt, & in eo ueritas non eſt: Qui autem ſeruat ſermonem eius, uerè in eo perfecta caritas Dei eſt. Hic manifeſtiſſimè ſimulatæ & mendaci caritati opponitur caritas perfecta, quã Iohannes tribuit pijs & uerè credentibus. Quæ caritas à Petro prioris 1. ἀνυπόκριτος uocatur, & à Paulo 1. ad Timoth. 1. dicitur finis præcepti, ita enim ait: Finis præceptionis eſt caritas ex puro corde, conſcientia bona, & fide non ſimulata. Hic Apoſtolus fidem ἀνυπόκριτον bonæ conſcientiæ ma-

tiè matrem facit, ex qua conscientiæ puritas & sinceritas cordis fluit: Vnde manat illa caritas, quam Iohannes perfectam, hoc est, ut interpretatur, ἀνυπόκριτον, id est, non simulatam appellat.

Nam si quis putat, se esse aliquid; cum nihil sit, seipsum decipit.

Tollit causam contemtus aliorum, nimirum fastuosum de se persuasionem. Hac enim sublata homo æquior est alijs. Nihil hoc loco, non negatiuè, sed priuatiuè capitur. Est enim sensus: Qui putat se esse aliquid, hoc est, qui tribuit sibi arroganter quod sit alijs præferendus, nihil est, id est, Nullam ueram gloriationis in se materiam habet, sed suum potius fallit animum, cum sibi tribuat quod non habet. Vtitur autem hic Apostolus admodum significanti uocabulo φρεναπατᾷν, quod est mentem à recta uia abducere. Vnde fit ut homo fastuosus prorsus iudicio careat, quo se & sua facta rectè examinare & iudicare deberet. Sunt autem hic tres loci obseruandi. Primus, quo quisq; est apud se fastuosior eò magis alios tanquam ex alto despicit. Secundus, quòd homo nihil habeat proprij, ob quod merito gloriari possit, qui

sit, qui extollitur, inquit Ambrosius, quasi aliquid sit, errat. Nescit enim quia de humilitate nescitur. Tertius, quòd arrogantes & fastuosi homines sui ipsorum sint deceptores.

Opus autem suum probet unusquisq; & tunc in seipso solo gloriam habebit, & non in alio.

Tollit aliam causam contemtus proximorum, nimirum collationem nostri cum alijs. Sunt enim qui se agnoscunt quidem infirmos & peccatores, sed tamen quando se cum alijs conferunt, nonnullam gloriandi materiam inde sumunt, dum uidelicet alios uident se infirmiores aut peccatis maioribus obnoxios. Ab hac collatione reuocat pios Apostolos, & iubet ut quisq; suam conscientiam excutiat, & quale sit proprium opus penitius consideret. Porrò gloria piorum duplex est. Vna qua coram Deo gloriantur. Altera qua coram hominibus. De PRIORI *Psalm. 115. loquitur hoc modo. Gloriamini de nomine sancto eius. Et Ieremias cap. 9. Hæc dicit Dominus, Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitijs suis, Sed in hoc glorietur, qui*

qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum DOMINVS, qui facio misericordiam & iudicium, & iusticiam in terra. Et Paulus 1. Corinth. 1. Christus factus est nobis à Deo, Sapientia, Iusticia, Sanctificatio, & Redemtio. ut, quemadmodum scriptum est, qui gloriatur, in Domino glorietur. De ALTERA piorum gloria Paulus hoc loco ait, quam petendam esse ex probatione & examine facti cuiusq; monet, quam petendam esse in testimonio conscientiæ 2. Corinth. 1. docet, cum ita ait: Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ. Vtriusq; gloriæ singularis est usus, ut enim iudicio Dei nihil opponi nec potest, nec debet, nisi fiducia misericordiæ propter Christum, in quo solo ueræ credentes rectissimè gloriantur: Sic iniquis hominum iudicijs hæc gloria, quæ est testimonium conscientiæ nostræ, opponitur. Plura de hac re nuper diximus, & ostendimus, quibus iactis fundamentis liceat in donis Dei gloriari.

Quilibet enim proprium onus portabit.

Ratio superioris sententiæ aptissima, sumta ab equalitate iudicij Dei, qui iudicat sine personarum acceptione. Est autem huius rationis hic

ſenſus, & applicatio: Deus unumquemq; iudicabit iuxta rationem uitæ propriæ, abſq; collatione ullius cum alijs: Ergo non eſt quod quiſquam ſibi blandiatur propter aliorum infirmitatem, aut lapſum. Sit igitur unuſquiſq; potius de ſeipſo approbando, quàm de alijs condemnandis ſollicitus. Oneris Metaphora peccatorum naturam exprimit. Vt enim onus impoſitum, quò maius fuerit, eò magis deprimit geſtantem, & non alium: ita peccata quemq; ſua grauant, ac deprimunt maledictionis ſententia. Hoc grauiſſimum onus ſolus Chriſtus leuat, & ſoluit, quando in ipſum firma fiducia recumbimus. Cæterùm hic quæſtio oritur. Num Dauidis homicidium, & Petri abnegatio æque proferentur in lucem, in die iudicij, atq; Neronis impuritas, & Iudæ proditio. Reſpondeo: Peccatum expiatum, remiſſum, & ſolutum in oblionem æterna erit coram Deo, & non proferetur in lucem in die iudicij. Quare nec Dauidis homicidium, nec Petri abnegatio reuocabitur ad rationem. Huc illud Domini dictum apud Prophetam pertinet. Ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor: Sed peccatum quod per pœnitentiam non eſt remiſſum, manifeſtabitur omnibus creaturis in die iudicij: in quo pro omni ocioſo uerbo non conuerſi ad Deum rationem reddent. Quare Neronis impu-

impuritas et Iudæ proditio uenient in conſpectum omnium Angelorum, & hominum, & rei damnabuntur æternis pœnis. Quibus proinde peccata remiſſa ſunt, iuxta ſententiam Euangelij, ſancti & mundi habebuntur in conſpectu Dei, Angelorum, & hominum: At quibus non ſunt remiſſa, iuxta ſententiam legis damnationi æternæ ſubiacebunt. Quod autem Petrus ait, Iudicium à domo Dei incipit: intelligendum eſt de iudicio caſtigationis in hac uita, & non de iudicio uindictæ in extremo die. Vt enim illud eſt correctio & caſtigatio paterna, ita hoc punitio iudiciaria eſt cum Dei indignatione coniuncta. Etſi autem utrunq; exercetur in hac uita, tamen in extremo die uindictæ iudicium duntaxat locum habebit.

Communicet autem qui catechizatur ſermone ei, qui ſe catechizat in omnibus bonis.

Secunda præſentis Capitis propoſitio, eaq; exhortatoria: Hortatur enim Apoſtolus Galatas ad gratitudinem exhibendã uerbi miniſtris, quibus duplicem honorem debent auditores, quemadmodum Paulus 1. ad Timoth. 5. docet, his uerbis: Qui benè præſunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè ij qui laborant in ſermone & doctrina. Dicit enim ſcriptura, Boui trituranti

non obligabis os. Et, Dignus est operarius mercede sua. Indignissimus igitur Christiano nomine censendus est, qui ministros Euangelij totius Ecclesiæ curam gerentes negligit. Bestia quauis immanior est, qui eos odio prosequitur, proscindit, quorum ministerio ad salutem immortalitatem inuitatur. Sed proh dolor, bona pars mundi hue incumbit, ut potius aliquid adimat ministerio, quàm addat, tanta est peruersitas, & ingratitudo hominum, etiam illorum, qui sacrilegè audent gloriari de Christiano nomine. Cæterùm qui Paulus in hac propositione admodum significantibus uocibus utitur, altius placet eas expendere, ut conspiciatur apertius, quàm sit necessarium officium, benè meritis ministris Euangelij uicem rependere. Primò igitur loco utitur uoce κοινωνέτω cõmunicet, qua uoce ostenditur, ut ait Chrysostomus, ἀντίδοσις, id est, refundendi uicißitudo, seu compensatio. Proinde iusticia ipsa efflagitat, ut erga ministros uerbi nostram declaremus gratitudinem compensando, quantum id fieri potest, illorum labores nostra liberalitate, ut sit iusti laboris & mercedis proportio. Proinde qui nihil conferunt ad conseruandum ministerium inuisti sunt, adeoq; fide carent. Quod si ita est, ut est reuera, quid dicemus de illis, qui ministros Euangelij necessariò uictu spoliant? quid de illis qui immo-

immoderatis exactionibus tantùm non eos interficiunt, ut multi honesti mariti cum suis uxoribus & liberis cogantur quodammodo mendicare. Horum sanè factum nihil differre arbitror à sacrilegio, & latrocinio, cuius pœnas olim luent architecti & fabri huius mali. Deinde Apostolus utitur uerbo Catichumenos, id est, qui Catechisat. Est enim κατηχεῖν proprie uoce & sono doctrinam aliquam tradere. Manifestè igitur Apostolus discernit inter laborantes in uerbo, & otiosos uentres, qui fumos auro & amplissimis possessionibus commutant. Illis uult iustam mercedem pro labore tribui, idq; ex mandato Christi: Hos Thessalonicensibus scribens, iubet laborare, modo mendicare non uelint. Nihil ipsis Ecclesiæ debent, neq; Caritatis est robustos homines de Ecclesia & Repub: non benè meritos propter boatus in templis impuinguare, multò minus eos qui canes & scorta bonis Ecclesiæ alunt. Præterea Apostolus modum communicationis subiungit cum inquit, ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς, in omnibus bonis, hoc est, qui instituitur in uerbo, id est, in doctrina Euangelij (accipitur enim hic λόγος κατ' ἐξοχὴν) communicet ei omnia bona, id est, quæuis bona pro facultatum, & necessitatis ratione. Neq; enim Paulus uult dari omnia, sed omnibus modis gratos esse discipulos erga suos magistros.

Ne erretis, Deus non irridetur.

Quasi diceret, non est quod quisquam quaerat subterfugia, quibus se excuset, cur minus sit liberalis erga ministros Euangelij. Oculos quidem hominum fallere potest, sed Deus non fallitur. in cuius contemtum alia atq; alia pretexunt ingrati. Hic tres loci obseruentur. Primus, quod uictus & alia officia debeantur œconomis mysteriorum Dei seu Catechetis. Secundus, quòd pernicioſus error sit & non prudentia, defraudare ministros pro sua debita mercede. Tertius, quod Spiritus sanctus in Paulo interpretetur derisionem maiestatis diuinæ esse, negare uictum & alia officia uerbi doctoribus.

Quod enim seminauerit homo, hoc & metet.

Ratio propositionis allegorica, seu parabolica: quæ integra similitudine explicabitur hoc pacto: Quemadmodum qui seminat (exempli gratia) zizania, zizania & metet, Et qui semina triticum, triticum etiam metet: Ita qui male operatur, pœnam reportabit, & qui benefacit, beneficentiæ suæ fructum aliquando percipiet. Significat ergo Apostolus, non frustra conferri beneficia in

in miniſtros Euangelij. Nam ea ipſa redibunt aliquando maiori cum fructu. Quemadmodum enim agricola ſeminat cum ſpe maioris prouentus, ita qui liberalis eſt in præcones Euangelij, ſuum aliquando referet fructum.

Nam qui ſeminat in carnem ſuam, de carne metet corruptionem: Qui autem ſeminat in ſpiritum, de ſpiritu metet uitam æternam.

Diſtributio eſt generis in ſpecies ſuo propoſito congruentes, & contrariorum ſeminum contrarios fructus ſtatuit, hoc eſt, contrarijs cauſis tribuit contrarios effectus. Qui ſeminat, inquit, in carnem ſuam, id eſt, qui ſeminat carni ſuæ (nam præpoſitio εἰς hic finem declarat) hoc eſt, qui opera carnis facit, ut ei obſequium præſtet, corruptionem, id eſt, mortem æternam lucrabitur. Qui uero in ſpiritum, id eſt, ſpiritui ſeminat, ut ei moram gerat, hoc eſt, qui ſpiritus opera facit, percipiat fructum ſpiritus, nempe uitam æternam. Locus hic obſeruandus eſt de pœnis & præmijs operum carnis & fructuum ſpiritus. Hoc loco abutuntur Papiſtæ. Primùm ad aſſerendam operum iuſticiam, ſed falluntur, non enim ſtatim ſequitur nos iuſtificari operibus, quia

uita æterna merces operum appellatur. Nam gratuitum est, quòd Deus opera eorum, qui in se credunt, tanto dignetur honore, quod pro ipsis etiam mercedem promittat, Etiamsi enim millies pro operibus promittatur merces: Nulla tamen ex pacto debetur, nisi à tota Lege impleta. Quare quid mercedem appellat scriptura, obseruandum, uidelicet, quòd Deus mera sua bonitate promittit sibi obtemperantibus, non quod æqualis sit proportio meriti & mercedis, sed quod Dominus filijs suis ex gratia donet in officiorum suo nomine præstitorum compensationem. Præterea errorem Papisticum tota superior disputatio de iustificatione instituta euertit. Quare magna impudentia Papistarum est, qui ita scripturas lacerant, non curantes contextum & scopum orationis. Deinde Papistæ dicto Pauli ad Roman. 8. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Quod sanè dictum cum hac sententia Apostoli congruit: Abutuntur ad stabiliendam Dæmoniorum doctrinam de impuro sacerdotum cœlibatu. Nam distinctione 82. inter alia argumenta hoc tanquam apertißimum in medium producit impius Syritius Papa. Quod apertius inquit declarauit Apostolus dicēs, Qui in carne sunt, Deo placere non possunt, quasi uero Apostolus uel illic uel hic ageret de operibus naturæ, & non potius de operibus carnis, id est, uitioſe

tioſæ naturæ, perturbantibus & deſtruentibus ordinem diuinum in natura: qualia ſunt illa opera, quæ ſupra recitauit Apoſtolus Cap. 5. Verum quis hæc prohibitio coniugij à Paulo dæmoniorum doctrina pronunciatur, Pauli autoritatem toti Pontificio regno opponamus.

Bonum autem faciendo ne defatigemur.

Tertia propoſitio eſt, hic enim hypotheſis ad Theſin reuocatur. Quemadmodum poſt enumerationem partium fieri artifices præcipiunt. Eſt autem ſenſus perſpicuus, Hortatur enim ad omnia benignitatis officia præſtanda proximis. Vocabulum ἐγκακεῖν ſignificat deteriorem ſeu mimus alacrem fieri, & ueluti ſegneſcere in operando.

Nam ſi non defecerimus, metemus oportuno tempore.

Ratio propoſitionis ab utili ſumta. Mentio enim meßis ſignificat, fore, ut officiorum noſtrorum fructus aliquando ad nos copioſius cum fœ-

nore redeant. Tempus proprium seu oportunum tempus messis nominat. Est autem messis uitæ æternæ possessio, cum inimica nouissima destruetur mors, & corruptibile hoc induet incorruptibilitatem, atq; hoc est quod Psalm. 156. ait. Qui seminat in lacrymis, in exultatione metet. Euntes eunt & flentes portant pretiosum semen, uenientes autem uenient, cum exultatione portantes manipulos suos. Referamus igitur mentem nostram & oculos nostros, non modo ad tempus sationis, sed multò magis ad lætissimum tempus, quo manipuli cum exultatione colligentur.

Dum igitur tempus habemus, benefici simus erga omnes, maximè autem erga domesticos fidei.

Conclusio est præsentis exhortationis: in qua duo obseruanda sunt, uidelicet temporis mentio, & gradus seu ordo benefaciendi. Temporis mentio significat post mortem cessatura talia officia, & opera caritatis: qua sententia confutatur Papistarum error de meritis mortuorum. Ordo est, ut maiorem habeamus rationem domesticorum fidei, hoc est, corum qui eandem uobiscum fidem profitentur, quàm aliorum, qui alieni

sunt

sunt à fide nostra. Locus obseruandus, quòd non solum beneficos oporteat Christianos esse erga charos, propinquos, & amicos: Verumetiam erga omnes, adeo ut benefaciamus hostibus nostræ fidei, si modo id illæsa pietate fieri possit. Etsi autem omnibus benefaciendum esse monet Apostolus, tamen præcipuam curam uult esse domesticorum fidei, hoc est, eorum qui sunt de eadem familia Dei, & nobiscum eandem profitentur fidem. Cum domesticos fidei nominat, Argumentum uidetur petere à familijs humanis, quasi dicat, Si par est, ut homines qui sunt de eadem familia, sibi mutua officia præstent, multò magis decet, ut qui sunt de eadem familia Dei, ideoq; Dei domestici dicti, se mutuò foueant communicatis officijs ultro citroq;.

Videte quantis literis scripserim uobis mea manu.

Conclusio totius Epistolæ quam orditur à commendatione suæ sollicitudinis pro Galatis. Nam, cum in Epistolis ferè omnibus scribendis usus sit Apostolus notarijs, & ipsis Galatis tantam Epistolam scripserit sua manu, idq; cum in maximis periculis Romæ uersaretur, profecto magnum inditium est singularis sollicitudinis Apostoli pro Gallatis. Hinc duo colligamus.

Primum

Primùm fidelium ministrorum uerbi officium esse, nullum laborem detrectare, quo uel lapsos erigant, uel alioqui suos auditores in officio contineant. Deinde precium huius sanctißimæ Epistolæ inde æstimari poterit, quod eam Apostolus proprijs suis manibus, dictante Spiritu sancto, scripserit. Vnde monemur, qua cum reuerentia adeo diuinum Thesaurum amplecti, atq; exosculari debeamus.

Quicunq; uolunt placere iuxta faciem in carne, Hi cogunt uos circumcidi, tantum ut non ob crucem Christi persecutionem patiantur.

Admonitio grauißima est, qua Galatas monet, ut caueant sibi à corruptoribus sanæ doctrinæ, & exploratoribus Christianæ libertatis: quales fuerunt isti circumcisionis fabri, qui corruperant doctrinam Euangelij, quam Paulus sincerè tradiderat Galatis, inuectis in Ecclesias Galatarum ritibus Mosaicis, tanquam ad salutem necessarijs. Quam Pharisaicam opinionem nequaquam stare posse cum Christiana libertate copiosè in hac Epistola docuit Apostolus. Porrò obseruentur hic duæ Pseudoapostolorum notæ. Quarum

rum Prior est εὐπροσωπῆσαι, hoc est, ut interpretatur Chrysostomus, εὐδοκιμεῖν πρὸς ἀνθρώπους, hoc est, plausibiles esse, quandam lætam iucundam ac festiuam uiuendi rationem sectantes, ambitioseq; aucupantes hominum gratiam. Vt enim πρόσωπον opponitur ueritati: ita carnis nomine Ceremoniæ Mosaicæ significantur: quibus tanquam fuco quodam conabantur Pseudoapostoli Galatas inficere, ne ueritas Euãgelij apud ipsos permaneret. Posterior nota Pseudoapostolorum est strenue cauere, ne quid crucis aut contumeliæ ferant nomine Euangelij: quod hic Metonimicos crucem Christi appellat Apostolus. Eò enim tempore maximam persecutionem patiebantur, qui sincerè docuerunt Euangelium, & uindicarunt Christianam libertatem contra patronos rituum Mosaicorum. Hæc Paulina admonitio inprimis nobis utilis est, ne propter autoritatem hominum & externam relligionis laruam deficiamus à puritate doctrinæ, neue fucoso relligionis prætextu recipiamus Ceremonias: Vnde paulatim doctrinæ puritas infici possit. Est & hic generalis doctrina obseruanda de cruce, quæ semper coniuncta est cum doctrinæ puritate. Aliud enim fieri non potest, quàm ut Satan se Christo opponat, & eius ministris. Deinde Christus uult suos sibi in cruce conformes fieri. Vnde illud Pauli: Si

unà

unà patimur, unà etiam regnabimus. Sunt & in Sanctis multi pullulantes affectus uitiosi, qui cruce reprimendi sunt. Deniq; Deus nullum filium recepit, quem non castigat.

Neq; enim qui circumciduntur ipsi legem seruant, sed uolunt uos circumcidi, ut in carne uestra glorientur.

Translatio causæ est. Mentiebantur Pseudoapostoli se amore Legis Circumcisionem docere, quam legem se seruare gloriabantur. Verum Paulus hanc laruam illis detrahit, Nam illud non legis amore fieri, sed mera iactantia & gloriatione carnali ostendit. Volũt, inquit, uos circumcidi, ut in carne uestra glorientur, id est, non solum non patiantur persecutionem à Iudæis, qui nullo modo ferebant circumcisionem aboleri, uerum etiam quòd tam multos proselytes facerent, qui circumcisione recepta Iudaismum profitcrentur. Vt enim unum proselytum iudæi faciant, mare & terram eos circumire Dominus dixit Matth. 23. Est & hic obseruanda nota falsorum doctorum, qui prætextu religionis se insinuant auditoribus, quemadmodum multis seculis Monachos fecisse manifestum est, idq; non solum ut specioſi apparerent, & ueluti religionis quædam specula, uerumetiam ut gloriari possint de suis auditoribus,

quos

quos sibi suo studio & uigilantia adiunxerunt. Monemur proinde hic, ut ad uerbum & testimonium, iuxta Esaiæ dictum, Prouocemus, quoties de religione oritur quæstio, nihil morantes hypocrisin Pharisæorum & παιδαωολογίας Sophistarum.

Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.

Antithesis est. Opponit enim suum exemplum Pseudoapostolorum inani gloriationi. Exemplum hoc omnibus pijs ministris Euangelij, adeoq; omnibus Christianis imitandum est: quorum gloriatio in sola cruce Christi, hoc est, in uictima Christi ac uictoria (est enim Synecdoche) posita esse debet. Ambrosius perpulcrè ait: Cuius omnis spes in Christo est, hic gloriatur in cruce eius. Hoc loco peßimè abusi sunt indocti Monachi, qui crucem hic interpretantur lignum crucis seu patibulum, cui affixus erat Dominus. Ex quo postea effectum est, ut huius patibuli imaginem pro idolo colucrint, omnium ferè sanctißimo, ac præstantißimo. Hinc illa est salutatio: O Crux aue spes unica.

Per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

Ratio

Ratio superioris sententiæ à causis sumta. Per quem mihi mũdus crucifixus est, id est, spretus & contemtus à me. Ego uicißim mundo sum crucifixus, hoc est, spretus & contemtus à mundo. Quare nihil mihi reliquum est quo glorier, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Ambrosius in hũc locum ita scribit: Inuicem sibi mortui sunt, & Apostolus mundo, & mundus Apostolo: dum nihil concupiscit Apostolus mundi, & dum nihil habet mundus suum, quod agnoscat in Apostolo. Crucifixio mundi hoc loco Metonymia Hebraica contemtus mundi est, ponitur enim subiectum pro adiuncto, quod frequens est in scriptura. Interpretationem nostram confirmat sententia quæ sequitur.

Nam in Christo Iesu, neq; Circumcisio aliquid ualet, neq; præputium, sed noua creatura.

Ætiologia est superioris sententiæ. Tollit enim per distributionem omnem gloriandi materiam. Per Circumcisionem synecdochicos intellige omnes Mosaicos ritus: ex quorum obseruatione materiam gloriandi petebant Iudæi. Per Præputium eadem figura intellige quicquid habuerunt gentes incircumcisæ, & quicquid humana sapientia suo acumine excogitare potest. Omnia enim ista in salutis negocio nihil sunt. Nam hic tantum

tantum ualet noua creatura. Dicitur autem noua creatura, quo ad animam homo reformatus ſpiritu Dei: qui non amplius ſibi, & mundo uiuit, ſed Chriſto, per quem regeneratus eſt in hunc finem, ut in nouitate uitæ ambulet, hoc eſt, ut non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum uiuat. Quoad corpus attinet, homo tum demũ dicetur noua creatura, quando in reſurrectione depoſuerit mortalitatem, & induerit immortalitatem. Atq; hoc eſt quod Paulus ait 2. Cor. 5. Si quis eſt in Chriſto, noua creatura eſt. Sed quomodo noua creatura, cum nulla noua ſubſtantia condatur? Etſi autem non ſubſtantia, ſed qualitas dũtaxat immutatur: tamen placuit ita loqui Spiritui ſancto, ut intelligeremus omnia eſſe in ſolidum gratiæ Dei tribuenda in regenerationis opere: non quòd trunci & ſtipites ſimus, ſed quòd Deus adſit in uerbo, & ſit efficax per uocem Euangelij, creans in nobis non reluctantibus, nouum ſpiritum, quo & bene uelimus, & poßimus. Huc precatio Dauidica pertinet, Cor mundum crea in me Deus. Hæc nouitas ſupra in quinto fidei nomine ſignificatur, ubi ita ait Apoſtolus. Nam in Chriſto Ieſu, neq; Circumciſio aliquid ualet, neq; Præputium, ſed fides per caritatem agens. Nouam ergo creaturam dicit uitam nouam per fidem Ieſu Chriſti. Vt rectè Auguſtinus interpretatur, & Ambroſius cùm ait: Noua creatura

tura est regeneratio nostra. Porrò partes huius nouitatis enumerat Paulus ad Roman. 6. ubi agit Apostolus de causis mortificationis & uiuificationis: quæ sunt regenerationis seu sanctificationis partes. Locus hic diligenter obseruandus est, docet enim, quòdnam potissimum Christianorum studium esse debeat: uidelicet præ cruce Christi contemnere, quicquid est in mundo sublime: ac totis uiribus nouæ uitæ studere. Damnatur ergo hoc loco omnis excellentia, et quicquid magnificri solet ab hominibus, Nam si desit renouatio cordis, si non adsit noua creatura, frustra gloriaris de alijs rebus mundi.

Et quicunq; hac regula incesserint, pax super eos erit, & misericordia, & super Israelem Dei.

Promissione claudit præsentem locum, atq; adeo totam superiorem doctrinam de iustificatione, de Christiana libertate, & de uita iuxta spiritus directionem instituenda. Hæc promissio non aliter accipienda est, quam si illam suo ore Dominus pronunciasset. Hinc proinde consolatio haud mediocris fidis uerbi ministris, atq; adeo omnibus pijs petenda est: idq; maximè cum ab impijs damnantur ut hæretici, et schismatici: atq; adeò à Deo damna-

damnati & abiecti, hoc est, ut loquuntur, anathematizati. Si enim Deus promittit pacem, & misericordiam omnibus ijs, qui secundum Regulam à Paulo præscriptam ambulant, hoc est, qui doctrinam Pauli profitentur, docent, propugnant, iuxta eam uitam dirigunt, moresq; formant, non est quod metuant sibi à fulminibus anathematum Pape. Verbum enim στοιχεῖν (ut supra quoq; admonui) significat propriè ita incedere, ut certus ordo teneatur, adeo ne linea quidem transcendatur, ucrumetiam nouas regulas commimiscitur pugnantes cum Regula Christi, quam Paulus hic nobis commendat, nullo modo audiendus est, sed potius tanquam serpens, qui nostros parentes decepit fugiendus, & execrandus est. Valeat igitur Papa cum suo Francisco, Dominico, Antonio, & cum reliquis Ægyptiorum locustis, & nobis sufficiat regula Christi, quam nobis in Abrahamo commendat, qui propterea pater credentium nominatur. Israël Dei Methonymicos totum fidelium cœtum denotat, & tacitè perstringit Apostolus Iudæos circumcisionis propugnatores: qui non parum gloriabantur de carnali propagatione à sancto Patriarcha Iacob, qui & Israël dictus est, Ac si diceret Paulus. Glorientur isti quantum uolunt de carnali suo patre, nos tamen certissimè sciamus, quòd benedictionis promissio pertineat

ad promißionis filios, qui ſunt credentes omnes ex quibuſcunq; tandem parentibus ortũ ducũt. Nam indefinita particula Quicunq; tollit diſcrimen nationum, & perſonarum. Significatq; promißionem gratiæ uniuerſalem eſſe. Deinde Regulæ mentio applicationem gratiæ notat. Quicunq; enim iuxta Pauli Regulam promißioni gratuitæ credit, Deo reconciliatus eſt, & factus eſt nouæ creatura in Chriſto Ieſu: idq; non ex ſuo merito, ſed ex mera Dei miſericordia, & bonitate. Iſraël proinde Dei eſt, cuius laus eſt à Deo, & non ab hominibus. hoc eſt, qui probatur Deo ueſtigijs fidei Iſraelis Patriarchæ inſiſtens: Qui Iudæus in occulto, ad diſcrimen eorum qui in carne confidentes Chriſti, Euangelium de gratuita iuſtificatione repudiant, dicitur.

Deinceps labores mihi nemo præbeat.

Extrema admonitio eſt: cuius hic eſt ſenſus. Poſtquàm iam ſatis Pſeudoapoſtolorum impoſturas aperui, & ueram uiuendi Regulam iuxta Chriſti inſtitutum docui, ueſtrum erit nunc diligentius officium facere, Cauereq; ne rurſus decepti Pſeudoapoſtolorum fraudibus, indigeatis ulteriori increpatione: quæ mihi profectò pariet non leues moleſtias

moleſtias, Non enim poteſt magiſter pius ſine gra u moleſtia diſcipulorum ſuorum defectionem, & ſupinam negligentiam ferre.

Ego enim ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo geſto.

Ratio admonitionis eſt à cruce, quam perpeſſus eſt, nomine Chriſti ſumta. Sunt autem Stigmata notæ iniuſtæ, ſeu ſigna quædam reatus, quibus ſerui delinquentes olim à ſuis dominis notabantur, non ſine magna illorum infamia. Vnde & στιγματίαι & ſtigmatici dicebantur: ut qui nota aliqua aduſti ſemper apparerent ſontes. Hinc ad crucem & perſecutionem piorum, & potißimum miniſtrorum uerbi, transfertur uocabulum. Vt Domini ſtigmata ſint quædam ueluti notæ, quæ imprimuntur nobis, ut ſunt probra, lapidationes, colaphi, flagella, carceres, contemtus & id genus alia, quibus Dominus oues ſui gregis ſignare ſolet: non quidem in illorum contumeliam, ſed in illorum maximam gloriam. Nam his notis reddimur conformes quadam ratione filio Dei, cum quo olim glorificabimur. Hic locus obſeruetur de cruce Eccleſiæ, quæ eſt perpetua nota filiorum Dei, cauſas ſuprà recitauimus.

Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu uestro fratres, AMEN.

Precatione et uoto, ut incœpit, ita finit hanc Epistolam. Cum autem ait: Cum spiritu uestro, optat ut in imo pectore istam gratiam sentiant, & retineant. Nam tum demum obtinemus Christi gratiam, quando eam sentimus in corde nostro, uiua fiducia in ipsum recumbentes. Non enim sufficit nuda cognitio gratiæ, sed requiritur etiam sensus in corde. Quare Apostolus noster optat Philippensibus, ut abundent in omni cognitione, & sensu rerum excellentium. Cognitione quidem, qua intelligamus & cognoscamus quæ oportet: Sensu uerò, quo intus in animis experiamur & sentiamus ea quæ intelligimus, & inoffenso cursu pergamus usq; ad diem Iesu Christi. Philip. 1. Fraterna compellatio eò pertinet, ut intelligant Galatæ, quo affectu Paulus hanc Epistolam è carcere Romano scripserit: nempe fraterno, ut qui communem patrem cum illis agnoscat Deum in Christo Iesu Domino nostro. AMEN, à ueritate dicitur: cuius usus in Ecclesia uarius est. Nam in precatiõibus, est fidei obsignatio: In uotis, est affectus comprecantis testimonium: In approbationibus, est consensus testificatio: Et in asseuerationibus est confirmatio dicendorum, & eorum qui audiun-

unt πληροφορία, seu certitudo. Breuiter, exemplo Hebræorum communiter utimur uocula Amen, uota, precationes, imprecationes & deuotiones approbantes, ac si dicas: Sit ratum, fiat: pro quo Græci interdum usurpant γένοιτο.

Deus Pater Domini nostri Iesu Christi det nobis omnibus Filij sui spiritum, ut ipsius donati ac firmati gratia, secundum ipsius uoluntatem in hoc mundo uiuamus: & tandem resuscitatis corporibus per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, æterna fruamur beatitudine. Amen.